

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

На правах рукопису

КАЛАШНІКОВА Світлана Андріївна

УДК 351.851

**Управління державним сектором
вищої освіти в США**

25.00.05 - галузеве управління: управління освітою

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата наук з державного управління

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук,

професор

Луговий Володимир Іларіонович

КИЇВ - 1999

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4-12
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В США	
ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	13-53
1.1. Теоретико-методологічні засади пізнання управління вищою освітою.....	13-23
1.2. Вища освіта США як об'єкт дослідження.....	24-50
Висновки до розділу 1.....	51-53
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ	
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ СЕКТОРОМ ВИЩОЇ	
ОСВІТИ В США.....	
2.1. Основні цілі та функції управління вищою школою.....	54-67
2.2. Структурна організація управління державними вищими навчальними закладами.....	68-114
2.2.1. Федеральні органи управління вищою освітою.....	68-77
2.2.2. Моделі управління державною вищою школою на рівні штату.....	78-92
2.2.3. Рівень колегіального округу.....	93-94
2.2.4. Внутрішнє управління державними вищими навчальними закладами.....	95-114
2.3. Акредитація вищих навчальних закладів як центральний елемент системи управління якістю вищої освіти.....	115-124
2.4. Роль громадськості в управлінні державною вищою освітою та її розвитку.....	125-142

2.5. Підготовка фахівців з управління вищою освітою як визначальний фактор успішного функціонування адміністративної системи.....	143-149
Висновки до розділу 2.....	150-155
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ СЕКТОРОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В США.....	156-168
3.1. Принципи та пріоритети функціонування сучасної системи управління американською вищою школою.....	156-163
3.2. Тенденції розвитку управління державною вищою освітою в США.....	164-167
Висновки до розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ.....	169-175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176-189
ДОДАТКИ.....	190-225

ВСТУП

В умовах сучасної трансформації Української держави, удосконалення її освітньої складової вирішального значення набуває питання реформування управління освітою. Прийнята І з'їздом педагогічних працівників України Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") визначила такі стратегічні завдання цього процесу: зміна характеру управління в напрямі його демократизації; зміна типу управління в напрямі його децентралізації; удосконалення структурно-функціональних характеристик управління; реформування організаційних, правових, економічних і фінансових механізмів управління освітою [15].

Оскільки теоретичне осмислення складних проблем управління освітою в нашій країні перебуває лише на початковому етапі, доцільним і необхідним є вивчення та використання надбань високорозвинених країн у цій галузі.

Звернення до досвіду США у сфері управління освітою, зокрема вищою, пояснюється рядом причин. По-перше, існуюча система управління вищою освітою в США має децентралізований характер. Вона фактично є антиподом адміністративно-командної системи управління освітою, яку ми мали протягом багатьох десятиліть. Аналіз американської системи управління вищою освітою дає змогу не тільки краще усвідомлювати процес децентралізації управління, що відбувається в нашому освітньому середовищі сьогодні, але й передбачати його позитивні та негативні наслідки.

По-друге, зміна характеру управління вищою освітою в Україні в напрямі його демократизації супроводжується підвищенням ролі громадських структур в управлінні вищими навчальними закладами. При цьому виникає ряд актуальних питань стосовно меж і критеріїв участі органів громадського врядування в процесі управління, підпорядкованості й механізму їх співучасті з державними виконавчими органами та

органами самоврядування, що беруть участь в управлінні вищими навчальними закладами. Важливим також є встановлення й підтримання балансу між обсягом повноважень і рівнем відповідальності всіх учасників процесу управління закладами вищої освіти. На початку переходу від державного до державно-громадського управління вищою освітою в Україні необхідно враховувати світовий досвід у вирішенні спектра подібних питань, зокрема досвід Сполучених Штатів, де участь громадських органів в управлінні вищими навчальними закладами є визначальною протягом усього історичного розвитку американської вищої освіти.

Третя причина, що зумовила вибір у ролі об'єкта наукового дослідження американську систему управління вищою освітою, пов'язана з тим, що відповідно до Конституції США кожному штату надано право й відповідальність організувати свою власну систему освіти й управляти нею. Даний факт є причиною існування різних моделей управління вищою освітою на рівні регіону (штату) в межах однієї країни. Вивчення цього спектра типів є цінним в умовах пошуку оптимальної моделі управління вищою освітою на рівні регіону в Україні.

Реформуючи організаційні, правові, економічні та фінансові механізми управління вищою школою, необхідно також максимально враховувати світовий досвід, зокрема досвід Сполучених Штатів, що посідають одне з провідних місць у світі за своїм рівнем розвитку. Слід виділити дві групи здобутків, які доцільно вивчати та використовувати в умовах удосконалення системи управління вищою школою та розвитку теорії управління вищою освітою в Україні: практику управління вищими навчальними закладами - це обгрунтовані наукою й виправдані життям методи, що використовуються в управлінні вищою освітою в США, та теоретичні надбання американських учених у такій науковій галузі, як управління вищою освітою, що активно розвивається в США впродовж чотирьох десятиріч років. За цей період американськими вченими

досліджено велику кількість проблем з теорії управління вищою освітою, а здобуті результати відображено в наукових роботах, що є цінним матеріалом як для теоретиків галузі, так і для практиків.

Незаперечним є важливе значення, яке відіграє система підготовки фахівців з управління освітою для успішного функціонування адміністративного механізму. У Сполучених Штатах програми підготовки адміністраторів вищої освіти функціонують уже понад 30 років. З огляду на те, що в Україні цей напрямок підготовки фахівців у системі вищої школи лише починає свій розвиток, цінність ознайомлення зі змістом і принципами побудови таких програм не викликає сумніву.

Отже, актуальність дослідження процесу управління вищою освітою в США зумовлена теоретичною й практичною значущістю американського досвіду в даній галузі в умовах реформування управління освітньою сферою в Україні.

Разом із тим необхідність розробки даної проблеми диктується відсутністю системних вітчизняних робіт, присвячених управлінню вищою освітою в США, у той час, як ученими країн СНД видано значну кількість наукових монографій і статей, присвячених найрізноманітнішим проблемам функціонування вищої освіти в США. Зокрема, праці Б.Вульфсон, Т.Георгієвої, Є.Малькової, В.Параїл, Л.Філіпової та ряду інших науковців стали "класикою" вітчизняної джерелознавчої бази з проблем американської вищої школи. У монографіях і статтях українських та російських науковців знайшли своє відображення проблеми гуманізації вищої освіти в Сполучених Штатах (В.Веселова, Р.Романова), висвітлення її структури та основних принципів організації (В.Єлманова, А.Лещинський, В.Луговий, Л.Можаєва, Ю.Чернецький, Н.Хохлова). Зміст і форми навчання в системі вищої освіти США стали предметом дослідження Я.Колібабюк, Н.Лізунової. Систему педагогічної освіти Сполучених Штатів Америки відображено в роботах І.Пентіної, О.Пономарьової, Р.Роман. Політика уряду США у сфері вищої освіти

висвітлена в працях Ф.Кукєєвої, М.Нікітіна, Ю.Халімової-Чубаєвої. Останнім часом помітно зріс інтерес українських і російських учених до вивчення американської системи акредитації вищих навчальних закладів (О.Долженко, Л.Одерій, В.Северцев, Б.Чащіхін, В.Чобіток, В.Шеховцов). Деякі науковці (Ю.Алфьоров, Т.Габрієлова, В.Кондратов, Л.Півнева) у своїх працях торкалися окремих управлінських засад функціонування вищої освіти в Сполучених Штатах.

Огляд вітчизняних праць, у яких знайшли своє відображення різні аспекти американської вищої освіти, свідчить, що відчизняними науковцями не був здійснений комплексний, системний аналіз управління вищою освітою в США. Крім того, необхідність дослідження саме цього спектра проблем зумовлена наявністю неточної та поверхової інформації у вітчизняній науковій літературі відносно структури управління вищою освітою в Сполучених Штатах, типів управління та інших характеристик даного процесу.

Таким чином, **актуальність дослідження** системи управління вищою освітою в США зумовлена:

- теоретичною й практичною значущістю досвіду США в умовах реформування системи державного управління вищою освітою в Україні;
- розвитком вітчизняної науки управління освітою;
- відсутністю системних вітчизняних досліджень із цієї проблеми.

Враховуючи наявність суттєвих і принципових відмінностей між управлінням американськими державними та приватними вищими навчальними закладами, сферу даного дослідження обмежено державним сектором вищої освіти.

Зазначене зумовило вибір **теми дослідження** - "Управління державним сектором вищої освіти в США".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дане дисертаційне дослідження проводилося в межах плану науково-дослідних

робіт Української Академії державного управління при Президентові України за темами: ”Державне управління освітою в Україні” та ”Основні напрями реформування державного управління освітою в Україні”(№ 07).

Об’єкт дослідження - система управління державним сектором вищої освіти в США.

Мета дослідження полягає в здійсненні системного аналізу управління державним сектором вищої освіти в США.

Для досягнення визначеної мети необхідно розв’язати такі **завдання:**

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теорії державного управління;
- з’ясувати фактори, що визначають характеристики системи управління державними закладами вищої освіти в США;
- розкрити основні цілі й функції управління американською вищою школою;
- дослідити структуру системи управління державним сектором вищої освіти в США (охарактеризувати основні рівні адміністрування американською державною вищою школою, їх внутрішню організацію, функції та повноваження органів управління даних рівнів, проаналізувати зв’язки між органами управління в межах кожного рівня та між рівнями);
- виділити й обґрунтувати моделі управління державними вищими навчальними закладами в США;
- встановити характер і принципи управління державним сектором вищої освіти в Сполучених Штатах;
- виявити тенденції розвитку управління державним сектором вищої освіти в США, визначивши позитивні та негативні характеристики американської системи управління державною

вищою освітою, пріоритети сучасної державної політики в галузі вищої освіти;

- з'ясувати перспективні можливості використання позитивних здобутків американського досвіду в галузі управління вищою освітою в Україні.

Основні джерела дослідження. У процесі дослідження проаналізовано близько 300 джерел, із них понад 200 - англійською мовою. Серед них:

- наукові праці (монографії, статті, дисертації) українських і російських учених, присвячені питанням розвитку вищої освіти США;
- монографії та наукові статті зарубіжних науковців з проблеми дослідження;
- американські періодичні видання (Chronicle of Higher Education, Journal of Higher Education, The Almanac of Higher Education та інші);
- статистичні та аналітичні матеріали американських організацій по збору інформації з питань розвитку вищої освіти;
- статистичні збірки з освіти ЮНЕСКО;
- американські законодавчі акти (федеральні та штатні) з вищої освіти;
- документи Департаменту освіти США, штатних і місцевих органів управління вищою освітою;
- статuti американських університетів і коледжів;
- матеріали громадських організацій з вищої освіти;
- навчальнопрограмова документація вищих навчальних закладів Сполучених Штатів, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю "Управління вищою освітою".

Більшість джерел (понад 160) було отримано через глобальну інформаційно-комп'ютерну мережу "Інтернет".

Загальна гіпотеза дисертаційного дослідження ґрунтується на припущенні, що вивчення досвіду високорозвинених країн у сфері

управління освітою є важливою і корисною справою для розвитку, реформування й удосконалення освіти в Україні. Загальна гіпотеза конкретизована в ряді часткових, а саме:

- дослідження моделей управління освітою інших країн, їх позитивних і негативних сторін, є необхідним у вдосконаленні української моделі управління освітою;

- вивчення зарубіжних наукових досягнень у галузі управління освітою дозволяє використовувати найкращі світові здобутки в цій сфері для розвитку вітчизняної теорії управління освітою;

- ознайомлення з програмами підготовки адміністраторів освіти, які реалізуються в зарубіжних освітніх системах є корисним для розробки методики підготовки фахівців даної спеціальності в Україні та втілення цієї методики в життя;

- використання сучасних інформаційних джерел зарубіжних країн у здійсненні наукових досліджень не тільки розширює можливості вчених для пошуку освітньої інформації, але й ілюструє шляхи та способи розвитку інформаційних освітніх ресурсів в Україні.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше:

- здійснено системне дослідження управління державним сектором вищої освіти в США;
- науково обгрунтовані існуючі в США моделі управління державними вищими навчальними закладами на рівні штату (централізована й децентралізована);
- висвітлено роль громадськості в управлінні державною вищою освітою США та її розвитку;
- встановлено громадсько-державний характер і принципи управління державним сектором вищої освіти в США (демократії, соціальної детермінації, гуманізації, правової пріоритетності, науковості та компетентності, інформаційної достатності та зворотного зв'язку) ;

- визначені позитивні (демократичний характер, децентралізована модель, механізм співучасті й підпорядкування в структурі управління органів різного походження, механізм акредитації) та негативні (відсутність централізованих механізмів для вирішення проблем національного значення, високий рівень конфліктності й недоліки, що пов'язані з участю в управлінні громадських структур) характеристики американської системи управління державною вищою школою;
- виявлені тенденції подальшого розвитку досліджуваної системи (посилення ролі керівних рад, підвищення рівня професіоналізму учасників управління, удосконалення контролюючих механізмів, розвиток системи підготовки фахівців з управління вищою освітою та теорії управління вищою школою);
- уведено у вітчизняний науковий обіг значну кількість нових найсучасніших документів, що стосуються управління вищою освітою в США (законодавчі акти, статистичні та аналітичні огляди, офіційна документація);
- проаналізовано навчальні програми американських закладів вищої освіти за спеціальністю "Управління вищою освітою";
- проілюстровано використання можливостей глобальної інформаційно-комп'ютерної мережі "Інтернет" для пошуку освітньої інформації.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання:

- позитивних надбань американського досвіду у сфері управління вищою освітою в умовах реформування освіти в Україні;
- результатів дослідження викладачами та керівниками вищих навчальних закладів України у формуванні навчальних програм, планів, курсів та бібліографічних баз для підготовки фахівців за

спеціальністю ”Управління вищою освітою” або ”Менеджмент вищої освіти”;

- джерелознавчої бази дисертації освітянами - науковцями та практиками, які цікавляться проблемами управління вищою школою.

На даний час результати дисертаційного дослідження використано в процесі викладання питань з управління освітою в Українській Академії державного управління при Президентові України.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджуваної проблеми, що обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної і гуманітарної політики Української Академії державного управління при Президентові України, висвітлені на: щорічній науково-практичній конференції ”Актуальні проблеми реформування державного управління” науково-педагогічного персоналу, слухачів, аспірантів, докторантів Української Академії державного управління (Київ, 1997 р.); науково-практичній конференції “Наука і освіта” Київського університету імені Тараса Шевченка (Київ, 1997 р.); міжнародній науково-практичній конференції “Концепція гуманізму в становленні та розвитку національної педагогічної освіти” (Одеса, 1997 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлені в шести одноосібних наукових публікаціях (чотири з яких - статті в провідних фахових виданнях, дві - у збірниках наукових праць та науково-практичних конференцій).

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В США

ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретико-методологічні засади пізнання управління вищою освітою

Здійснення аналізу управління вищою освітою потребує використання цілої низки наукових підходів та методів.

По-перше, як метод наукового дослідження аналіз потребує розчленування цілого на складові частини та їх окремого розгляду. У даному випадку об'єктом наукового аналізу є система управління вищою освітою. Це в свою чергу вимагає системного підходу до цієї складної соціальної інституції.

Якщо системний підхід дозволяє визначити й розглянути елементи цілого і зв'язки між ними, зіставлення та порівняння цих елементів, їх характеристик та взаємодії здійснюється на основі порівняльного методу. Зрозуміло, що системний метод передує порівняльному: спочатку вивчають модель, її структуру та взаємодію складових цілого, а потім здійснюють їх порівняння [52].

Аналізуючи управління вищою освітою, необхідно також враховувати його процесуальний характер, який вимагає застосування процесуального підходу для дослідження. Даний підхід розглядає управління як серію неперервних взаємопов'язаних дій.

Оскільки, управління освітою належить до сфери соціального управління - управління людьми, з'ясування теоретичних засад управління освітою, у тому числі й вищою, потребує інтерпретації основних положень теорії управління з урахуванням специфіки освітньої сфери. Правомірність такого піходу обумовлюється самою сутністю теорії

управління як науки про загальні закономірності процесу управління незалежно від його типу (соціального, управління технічними чи біологічними системами).

Поряд з тим управління вищою школою належить до сфери державного управління, а тому має досліджуватися з урахуванням теоретико-методологічної бази науки з державного управління.

Зазначений спектр наукових підходів і методів складає теоретико-методологічну основу нашого дослідження. Наступний крок полягає у формулюванні цих теоретичних положень.

Розглянемо передусім **поняття управління**. У науковій літературі, починаючи з А.Файоля і Г.Черча, над визначенням цього поняття, розробкою та описом основних функцій управління працювали П.Кержевцев, Г.Слезінгер, О.Годунов, В.Афанасьєв, Г.Попов, О.Ковальов, Д.Кайдалов, Е.Суїменко, М.Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоурі, В.Маслов, В.Бондар, С.Крисюк та інші. У найширшому філософському розумінні управління - це "елементарна функція організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності" [28, с. 67]. В.Афанасьєв розглядає управління як "внутрішню притаманну властивість суспільства на будь-якій стадії його розвитку" [Там же]. З процесуальної, діяльнісної точки зору: "управління є сукупністю певних дій ..., які здійснюються суб'єктом управління стосовно об'єкта, щоб перетворити його, забезпечити його рух до мети, що є заданою" [Там же]. Погоджуючись загалом із цим визначенням, ми приходимо до необхідності визначення суб'єкта та об'єкта управління для досліджуваного нами процесу управління вищою освітою.

Беручи за основу визначення суб'єкта державного управління [16, с. 185], систему суб'єктів управління вищою освітою у найзагальнішому вигляді можна визначити як сукупність органів (державних, громадських,

самоврядування), їх підрозділів, посадових осіб, громадян, що виконують функції управління вищою освітою. Об'єктом управління в даному випадку виступає система закладів вищої освіти, заснованих на державній та інших формах власності.

Визначення суб'єкта й об'єкта управління вищою освітою на основі поняття "система" потребує використання для дослідження положень теорії системного аналізу. Теорія такого підходу визначає, що "система складається з численних взаємопов'язаних підсистем і є відкритою, взаємодіє із зовнішнім середовищем як у цілому, так і своїми підсистемами. Своє логічне завершення вона отримала з визначенням цілеспрямовуючого фактора, що об'єднує всі складові в єдине ціле та робить систему саме системою. При цьому під системою необхідно розуміти такий комплекс компонентів, взаємодія і взаємовідношення між якими набувають характеру взаємосприяння компонентів на досягнення визначеного корисного результату" [39, с. 152]. Найбільш повно сутність системного підходу розкривається через розгляд низки взаємопов'язаних аспектів: системно-історичного (який розглядає етапи розвитку системи, її цінності, звичаї); системно-цільового (визначає цілі діяльності системи та її елементів); системно-інтегративного (розкриває механізми збереження та розвитку системи); системно-функціонального (вказує на функції системи); системно-структурного (розкриває внутрішню організацію системи); системно-комунікаційного (розкриває взаємозв'язок системи з іншими системами); системно-управлінського (визначає зміст управлінських рішень), системно-елементного (розкриває відносно елементарні компоненти системи) та системно-прогностичного (з'ясовує тенденції розвитку системи) [Там же].

Порядок, у якому перераховані аспекти системного підходу, є основою для побудови схеми здійснення аналізу системи управління вищою освітою в нашому дослідженні. Схема має вигляд: цілі \Rightarrow функції \Rightarrow структура.

Правомірність такої схеми базується на положеннях, що відображають взаємозв'язок між державним управлінням вищою освітою й законами суспільного життя. А саме:

1. Суть і властивості державного управління, у тому числі й вищою освітою, залежать від природи суспільства, історичних, національних, культурних та інших особливостей країни.

2. Тип і природа державного управління вищою освітою залежать від об'єктивних властивостей об'єкта управління – системи вищої освіти. Тобто, важливим є визнання “корелятивного взаємозв'язку між суб'єктом і об'єктом державного управління, де за всієї значущості суб'єкта управління провідним є об'єкт управління” [3, с. 35].

3. Управлінські рішення й дії визначаються на основі потреб та інтересів суспільства. Іншими словами, “державне управління існує для того, щоб пізнавати потреби та інтереси суспільства, оцінювати й структурувати їх, відповідно до них висувати цілі, розробляти рішення й виконувати дії для їх практичної реалізації” [Там же, с. 36].

З огляду на зазначені твердження механізм детермінації елементів державного управління вищою освітою суспільно-політичною природою здійснюється за схемою: природа ⇒ цілі ⇒ функції ⇒ структура ⇒ процес ⇒ принципи. У поданій схемі має місце послідовна й жорстка детермінація елементів управління. Це означає, що за зміни одного елемента даної системи, обов'язково мають відбутися адекватні зміни в інших елементах. Отже, загальний висновок має наступний вигляд: ”У раціонально організованому державному управлінні функції, організація та процес повинні підпорядковуватись цілям, які суспільство об'єктивно висуває перед ним” [Там же, с. 78].

Цілі управління вищою освітою. Урахування цілей дає можливість зрозуміти функції управління вищою освітою, його організаційну структуру та елементи. Визначення цілей передбачає визначення головної мети, заради якої створюється система управління, та допоміжних цілей,

що сприяють досягненню головної. При управлінні багаторівневими системами, до яких належить і вища освіта, цілі вищих рівнів управління формулюються значно ширше, ніж нижчих. Поряд із цим має місце ієрархічність (підпорядкованість цілей нижчого рівня вищим) і взаємозв'язок цілей (необхідність їх взаємної підтримки) [26].

Функції управління вищою освітою. Наступним кроком дослідження системи управління вищою освітою є визначення її функцій відповідно до визначених цілей. Воно має базуватися на таких положеннях:

1. Функції державного управління – це “”види владних, цілеорганізуючих і регулюючих впливів (дій) держави і її органів на суспільні процеси” [3, с. 74].

2. Функції мають об'єктивний характер, оскільки вони витікають із суті держави й виражають її управлінське суспільне призначення.

3. Функції, завдяки своєму об'єктивному характеру, передують організаційній структурі управління, формам і методам управлінської діяльності й обумовлюють їх.

Відповідно до змісту, характеру й обсягу дій функції управління вищою освітою поділяються на загальні й специфічні; відповідно до спрямованості й змісту реалізації - на внутрішні та зовнішні. Зовнішні функції спрямовані на задоволення потреб об'єкта управління – системи вищої освіти; внутрішні – на забезпечення потреб самої системи управління в самовдосконаленні, підвищенні своєї дієвості, ефективності, узгодженості, адаптивності. У своїй сукупності всі функції управління вищою освітою утворюють складну функціональну систему, що базується на загальних функціях управління.

Загальні функції управління виявляються при управлінні будь-яким об'єктом. Існує велика кількість класифікацій функцій управління [4, 14, 16, 24, 28, 31, 32, 35, 36, 45, 46, 53]. Скористаємося класифікацією функцій управління в трактуванні Г'юліка, який об'єднав їх під терміном

POSCORB, що у перекладі з англійської мови означає: P - планування; O - організація; S - кадри; CO - координація дій, функцій; R - звітність, контроль; B - бюджет (складання, виконання, управління) [46, с. 27]. Слисало розглянемо зміст цих функцій.

Планування - головна функція управління. Вона передбачає прогнозування, визначення цілей, стратегії, політики й завдань того чи іншого організаційного формування. Планування включає, насамперед, прийняття рішень, обґрунтування й чітке формування напрямів дій, складання планів і графіків роботи. Іншими словами, планування забезпечує "основу для прийняття інтегрованих рішень і є життєво необхідним у кожній соціально-економічній системі" [24, с. 22].

Організація - це об'єднання людей, матеріальних, фінансових та інших ресурсів, формування управляючої системи, визначення видів діяльності, необхідних для реалізації цілей, розстановка елементів і налагодження їх взаємодії для забезпечення досягнення накреслених цілей.

До вирішення питань, пов'язаних з кадровим складом організацій, входить: визначення потреб у кадрах, підготовка кадрів, управління кадрами, використання кадрів тощо.

Координація як функція управління являє собою "процес, спрямований на забезпечення пропорційного й гармонійного розвитку різних сторін об'єкта управління за оптимальних для даних умов витрат" [Там же, с. 23].

Контроль - це система спостереження й перевірки відповідності функціонування організації встановленим стандартам та іншим нормам, прийнятим планам, програмам і управлінським оперативним рішенням, виявленням допущених відхилень.

Зазначені функції управління розглядаються окремо для зручності їх вивчення. На практиці вони тісно взаємопов'язані.

Слід зазначити, що поданий перелік функцій управління Г'юліка Г.Райт доповнює ще двома функціями - функцією управління фінансовими ресурсами та представницько-організаційною функцією [46, с. 47]. Останню він розглядає докладніше, визначаючи її елементи (реалізація зв'язків із зовнішніми структурами, з незалежними організаціями, з пресою та громадськістю) і призначення (створення іміджу, здобуття підтримки, забезпечення успіху та впливу організації, скерування внутрішньої організації на зовнішні цілі, відповідальність перед громадськістю та залучення громадськості до участі).

Аналіз структури управління вищою освітою включає встановлення основних підсистем та елементів даної системи по вертикалі й по горизонталі.

По вертикалі такими підсистемами в системі управління вищою освітою є рівні адміністрування, а елементами - відповідні їм органи, які здійснюють управління вищою школою на цих рівнях. У загальному випадку управління освітою, у тому числі й вищою, здійснюється на чотирьох адміністративних рівнях: центральному, регіональному, місцевому, рівні освітнього закладу [32, с. 294]. Поряд із цим слід зазначити можливість спрощення даної структури (виключення певних рівнів) залежно від специфіки конкретної країни. Наприклад, у структурі управління освітою Англії відсутній регіональний рівень, а Франція не має місцевого рівня управління освітою [31]. Ці ж особливості впливають і на назву органів управління освітою кожного з адміністративних рівнів. Тому запропоновані далі визначення є досить загальними. А саме, адміністрування вищою освітою забезпечують на:

- центральному рівні - органи управління вищою освітою в межах країни (державні, федеральні міністерства чи департаменти, або їх підрозділи, відомства, комітети чи комісії);

- регіональному рівні - органи управління вищою освітою в межах регіону (штату, області, землі, провінції тощо);
- місцевого рівня - місцеві (районні, окружні тощо) органи управління вищою освітою (комітети, комісії, ради, правління);
- рівні навчального закладу - ради чи комітети (опікунські, адміністративні, дорадчі).

Поділ по горизонталі пов'язаний з участю в управлінні вищою освітою органів різного походження (державних, громадських, самоврядування).

Моделі управління вищою освітою. Виконання тих чи інших управлінських функцій органічно пов'язано з наявністю певних владних повноважень. В основі цього зв'язку лежить фундаментальний зв'язок між управлінням і владою, за якого влада виступає як основа управління, а управління є процесом реалізації влади [36]. Розподіл повноважень (влади) та адміністративних функцій між органами управління в межах певної структури визначає модель управління.

За всієї різноманітності моделей управління вищою освітою у світі всі вони зводяться до двох історично сформованих - централізованої та децентралізованої. "Організації, в яких керівництво найвищої ланки залишає за собою більшу частину повноважень, необхідних для прийняття рішень, називаються централізованими. Децентралізовані організації - це такі організації, в яких повноваження розподілені між нижчими рівнями управління" [35, с. 349].

Якщо застосувати цей теоретичний підхід до зазначеної структури управління вищою освітою, то це означатиме, що управління вищою школою в межах країни є децентралізованим, якщо більша частина владних повноважень у сфері вищої освіти належить до компетенції органів управління вищими навчальними закладами регіонального або місцевого рівня. За централізованого управління вищими навчальними закладами більша частина владних повноважень належить до компетенції

органів управління вищою освітою центрального рівня. Цей методологічний підхід слід використовувати й при визначенні моделі управління вищою освітою на рівні регіону.

Кожна модель управління (децентралізована й централізована) має свої позитивні та негативні риси. Централізована система управління освітою, у тому числі й вищою, сприяє створенню освітніх стандартів, "збереженню та зміцненню почуття культурної спільноти всього населення країни" [10, с. 117]. У той же час така система посилює авторитарні тенденції керівництва освітою, обмежує ініціативу педагогічних працівників і місцевої адміністрації, ускладнює пошуки нових шляхів, нав'язує надмірну одноманітність форм і методів педагогічної роботи, ігнорує або недооцінює особливості регіональної специфіки. Використання децентралізованої моделі управління в освітній сфері відкриває широкий простір для розвитку місцевої ініціативи, полегшує проведення різноманітних педагогічних експериментів, дозволяє здійснювати розвиток освіти з урахуванням місцевих особливостей. Поряд із цим світовий досвід свідчить про наявність негативних сторін децентралізованої моделі управління при її використанні в освітній галузі. На практиці децентралізація нерідко призводить до надмірно глибокого розходження освіти в різних регіонах країни, перешкоджає формуванню загальнонаціональних стандартів, посилює нерівність у фінансуванні освіти залежно від рівня того чи іншого регіону.

Завдяки своїм позитивним рисам кожна з моделей управління освітою знаходить місце в сучасному світі. Водночас слід підкреслити, що під впливом нових соціально-економічних умов, процесу інтернаціоналізації суспільного життя, інтеграції освітньої сфери ці дві моделі управління (централізована й децентралізована) виявляють помітну тенденцію до конвергенції (лат. *convergere* - наближатися, сходиться [50, с. 243]). Проявляється це в тому, що в країнах, для яких

була характерна сильна децентралізація в управлінні освітою (США, Англія), тепер посилюється роль центральної влади. У країнах же з надмірно централізованою адміністративною структурою в галузі освіти (Франція, Україна, Росія) посилюється роль регіональних і місцевих органів управління освітою. Іншими словами, йде пошук оптимальної моделі управління освітою, в основі якої має бути діалектичне поєднання позитивних централізованих та децентралізованих засад.

Проблема пошуку такої моделі на міжнародному рівні вперше постала в 1990 р. на другому Міжнародному конгресі "Планування і управління розвитком освіти", який проходив під егідою ЮНЕСКО. Одна з резолюцій конгресу сформульована так: "Особливо актуальним стає пошук правильного співвідношення між централізацією та децентралізацією, між національними цілями та регіональними і місцевими інтересами. Це співвідношення повинно складатися відповідно до специфіки кожної країни" [10, с. 111].

Принципи управління вищою освітою. Управління освітою, в тому числі й вищою, базується на ряді принципів, до яких належать:

1. Принцип соціальної детермінації – залежність цілей і функцій управління від потреб та інтересів суспільства.
2. Принцип гуманізації, згідно з яким людина розглядається як кінцева мета, заради якої здійснюється управлінська діяльність.
3. Принцип демократії. Є одним з визначальних факторів, що забезпечує ефективне управління вищою освітою. Він передбачає участь громадськості в управлінні вищими навчальними закладами та забезпечення відповідності між свободою й відповідальністю в управлінні вищою школою.
4. Принцип правової пріоритетності й законності.
5. Принцип фінансово-економічної раціональності.
6. Принцип науковості й компетентності передбачає здійснення управління професіоналами на науковій основі.

7. Принцип інформаційної достатності в управлінні визначається його вирішальною роллю на всіх етапах управлінського циклу.

8. Принцип зворотного зв'язку працює на інформаційне забезпечення управлінської діяльності.

9. Принцип наступності й перспективності передбачає аналіз минулого, критичну оцінку реальних можливостей, визначення перспектив.

10. Принцип аналітичного прогнозування відображає моделювання процесів, що мають відбуватися в керованій соціальній системі, якою є вища освіта.

10. Принцип оперативного регулювання – ”усе, що намічено, повинно бути виконано; усе, що заважає, має бути усунено; якщо намічено помилково, то визнано й виправлено в установлені терміни” [34, с. 81].

З'ясування цілей, функцій, структури, типології, принципів управління вищою освітою створює необхідну теоретичну базу для встановлення тенденцій розвитку даного процесу, які є результатом взаємодії законів внутрішньої будови й функціонування та зовнішніх факторів.

1.2. Вища освіта США як об'єкт дослідження

Вища освіта США протягом багатьох десятиліть є об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Це пояснюється з одного боку своєрідністю американської вищої школи, її принциповою відмінністю від європейських освітніх систем, з іншого - визнанням вищої освіти США як однієї з найдосконаліших у світі. Крім того, постійні процеси реформування з метою покращення американської системи освіти, пошуки та нововведення найкращих світових освітніх здобутків приваблюють науковців і спонукають до вивчення того або іншого елементу чи процесу в межах системи, до аналізу найактуальніших проблем.

У 90-і роки дослідники, характеризуючи сучасний стан вищої школи США, визначаючи найбільш важливі тенденції її розвитку, намагалися виявити її майбутні контури, визначити риси вищої освіти на початку XXI ст. При цьому увага приділялась і проблемам управління, які знайшли своє відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних учених (Ф.Альтбаха, Д.Бока, Б.Вульфсона, Т.Габрієлової, Т.Георгієвої, В.Єлманової, В.Кондратова, К.Лукаса, Є.Малькової, М.Нікітіна, В.Параїл, Г.Розовські, Д.Солтиса, Л.Філіпової та інших).

Враховуючи те, що у своїх роботах науковці зверталися до різних аспектів процесу управління американською вищою освітою, логічно для зручності виділити основні проблемні лінії, які знайшли своє відображення у цих працях. На наш погляд, такими є питання, що стосуються:

- основних рис і принципів функціонування системи управління вищою освітою в США;
- національної політики у сфері вищої освіти та діяльності органів федерального рівня;
- управління вищими навчальними закладами на рівні штатів;

- органів внутрішнього адміністрування університетами і коледжами;
- механізмів забезпечення якості американської вищої освіти;
- процесів реформування управління вищою освітою в США.

Аналіз *праць, у яких були висвітлені риси та принципи функціонування системи управління вищою школою в США*, почнемо із статті американської вченої С.Колган "Адміністрування в системі вищої освіти демократичного суспільства" [27]. Дана наукова праця є невеликою за обсягом (19 сторінок), але поряд із цим комплексно висвітлює основні організаційні й адміністративні засади вищої освіти в США. У розділі "Адміністрація в системі вищої освіти: типова американська структура" відображено структуру управління американською вищою школою та коротко охарактеризовано адміністративні рівні. Теоретичний огляд доповнений прикладами із сучасного життя американської вищої школи, фактологічним матеріалом, статистичними даними, схемами та графіками. У роботі подана схема "Типова адміністративна структура великого університету" [Там же, с. 17].

М.Нікітін у статті "Система управління та фінансування освіти в США" [37], аналізуючи децентралізований характер управління освітою в США, торкається й деяких рис управління вищими навчальними закладами. Зокрема, автор стверджує: "Вища школа США традиційно незалежна, і ради опікунів, які стоять на чолі більшості американських вузів, є єдиноначальними правителями" [Там же, с. 81]. Учений виділяє три рівні в управлінні освітою США (федеральний, регіональний (штатний), місцевий (локальний)) і два типи органів управління, які діють на кожному з цих рівнів (законодавчі, консультативні) [Там же, С. 83-84]. Проте подальший аналіз відповідно до запропонованих рівнів і типів здійснено автором лише для управління середньою освітою, вищу школу залишено поза увагою.

Наукова праця Т.Габрієлової та В.Кондратова [12] присвячена аналізу систем управління вищою освітою розвинутих країн Заходу, у тому числі й США.

Характеризуючи функції та повноваження американського Міністерства освіти, автори підкреслюють той факт, що у децентралізованих системах функції міністерства освіти "обмежуються визначенням загальної стратегії розвитку вищої школи, виділенням у зв'язку із цим відповідних фінансових ресурсів, спостереженням за напрямками й результатами діяльності вузів, не втручаючись у їх діяльність" [Там же, с. 1].

Аналізуючи процес внутрішнього адміністрування вищими закладами освіти, учені виділяють ряд нових тенденцій, які намітилися в кінці 80-х років в управлінні вищою освітою:

- постійне розширення участі представників бізнесу в керівництві вищою школою;
- зміна методів управління вузом - традиційні методи управління змінюються на методи управління та організації бізнесу, теорія і методи стратегічного управління великими фірмами почали використовуватися для визначення напрямків розвитку вузів;
- залучення до керівництва вузами спеціалістів в області науки про освіту та науки управління [Там же, с. 12].

У дослідженні визначена така структура управління вищою освітою у США: міністерство освіти - адміністрація штату - рада опікунів - ректор [Там же, с. 4]. Слід зазначити, що подана схема потребує уточнення.

Російський учений Б.Вульфсон значну частину досліджень присвятив проблемам освіти зарубіжних країн. Одна з останніх його праць присвячена проблемам управління освітою [10]. Її мета полягає в тому, щоб на прикладі двох країн (Франції та США) охарактеризувати дві протилежні моделі управління освітою - централізовану й децентралізовану. Матеріал статті Б.Вульфсона стосується в основному проблем

управління середньою школою. Поряд із тим праця містить кілька важливих фактів, що мають безпосереднє відношення й до вищої освіти. Учений констатує наявність трьох постійних комітетів Конгресу США, які мають відношення до вирішення проблем освіти: Комітету з праці та людських ресурсів, Комітету з освіти та праці, Комітету з справ дітей, молоді та сім'ї. Основне завдання цих комітетів - "підготовка відповідних законодавчих актів" [Там же, с. 115]. Питання безпосереднього управління освітньою сферою знаходяться поза межею їх повноважень. Описуючи структуру американського Міністерства освіти, учений відзначає наявність регіональних бюро. Б.Вульфсон також підкреслює важливу роль, яку відіграють громадські організації у "визначенні стратегічних ліній розвитку освіти" [Там же, с. 116].

Одне із завдань, яке поставив перед собою доцент кафедри політології Університету Торонто, доктор Д.Солтис у статті "Громадянські засади і управління американською, канадською та українською народною освітою: макроісторичне порівняння" [51], - пояснити деякі найважливіші особливості функціонування освітньої системи США. За словами автора, однією з них є децентралізований характер управління американською освітою. Аналізуючи цей факт, Д.Солтис особливо підкреслює: високий ступінь місцевого контролю та контролю з боку штату, громадський характер управління, мінімальну роль федерального уряду в цьому процесі. Останній фактор, у свою чергу, є причиною того, що: "Недостатня національна (центральна) підтримка ... вищої освіти не дає молоді рівні шанси на здобуття освіти всередині та поміж штатами. Це також призводить до того, що деякі штати відмовляються від широкого розвитку власних систем вищої освіти" [Там же, с. 127].

Монографія Т.Георгієвої [13] належить до найфундаментальніших вітчизняних наукових праць про вищу освіту США. У ній поряд з іншими проблемами знайшли своє відображення й управлінські аспекти. Автор,

зокрема, описує історію створення федерального Міністерства освіти, його структуру та основні завдання [Там же, С. 7-8]. Розглядаючи управління вищою школою на рівні штату, Т.Георгієва констатує наявність такого адміністративного ланцюга: відділ народної освіти - місцеві комітети. Слід зазначити, що така схема є неточною. Аналізуючи проблеми внутрішнього адміністрування вищими закладами освіти, автор коротко висвітлює деякі особливості організації ради опікунів та визначає коло їх функцій і повноважень [Там же, с. 10].

У дослідженні Л.Півневої [44] при розгляді соціально-політичних проблем американської вищої школи 60-80-х років лаконічно висвітлюється структура управління вищою освітою. Зокрема, констатуючи децентралізований характер управління вищою школою США, автор зазначає, що на федеральному рівні відповідальність за освіту несе Міністерство освіти, поряд з цим безпосереднє управління вищою освітою віднесено до компетенції штатів і здійснюється у кожному штаті штатним "міністерством освіти та його керівним органом у вигляді ради опікунів, ...члени якої обираються або призначаються губернатором штату терміном від 2 до 6 років" [Там же, с. 35]. Слід зауважити, що таке трактування управління американськими вищими навчальними закладами є неточним.

Політика федерального уряду США у галузі вищої освіти знайшла своє відображення в кандидатських дисертаціях учених країн СНД.

Зокрема, Ф.Куєєва [29], аналізуючи особливості національної політики уряду США у сфері вищої освіти в 60-70-і роки, зазначає, що в цей період:

- "були зроблені значні кроки до демократизації вищої школи" [Там же, с. 10];

- "були прийняті ...основні законодавчі акти в області освіти, які поширили і поглибили цей процес демократизації" [Там же, с. 20];

- ”у 1970 р. президент Р.Ніксон офіційно проголосив головним напрямом федеральної політики в галузі вищої освіти сприяння тому, щоб навчання у вузі стало ... реальністю для кожного американця незалежно від його матеріального стану” [Там же. с. 10];

- ”у 1973-77 роках ... у законодавчій і фінансовій політиці уряду основна увага приділяється створенню програм допомоги студентам” [Там же, с. 10].

Ці та інші заходи американського уряду, охарактеризовані в даному дослідженні, підтверджують висновок автора про те, що: ”Політика федерального уряду США в 1960-70 роках сприяла тому, що вища освіта стала реальністю для мільйонів американців” [Там же, с. 20].

Аналізові філософських аспектів освітньої політики уряду США в 60-80-і роки присвячена робота М.Нікітіна [38]. У другому розділі дисертації - ”Еволюція принципів свободи та рівності в сучасній системі освіти США” - автор розглядає вплив різних філософських течій на соціальну політику федерального уряду й, зокрема, у сфері освіти.

Вивчаючи освітні реформи 60-х років, які стали результатом реалізації ідей ліберально-буржуазного реформаторства, автор констатує, що ці освітні реформаторські процеси ”багато в чому були пов’язані з посиленням державного впливу в управлінні і фінансуванні системи освіти. Це знайшло своє відображення в збільшенні державного бюджету за цими статтями та збільшенні в ньому частки витрат федерального уряду, а також у великій кількості федеральних законів, які стосувались освіти” [Там же, с. 11].

Продовжуючи аналіз, автор зазначає, що в 70-і роки в США панувала теорія ”нового федералізму”, відповідно до якої заперечувалася ”економічна ефективність освіти, що сприяло зменшенню витрат на освіту та значення ролі федерального уряду в цій галузі” [Там же, с. 13].

Аналізуючи 80-і роки, М.Нікітін виділяє два етапи в розвитку федеральної політики в області освіти. Перший етап характеризується

”загальним зниженням інтересу до проблем освіти, що багато в чому обумовлювалося посиленням кризових явищ у економіці країни” [Там же, с. 13]. Адміністрація Р.Рейгана запропонувала в цих умовах ряд ”заходів для стабілізації ситуації. В галузі освіти були запропоновані й почали здійснюватися заходи щодо зменшення федеральних витрат на освіту, ... ліквідації федерального Міністерства освіти. Згідно з принципом ”нового федералізму” передбачалися заходи щодо посилення ролі й значення штатів та місцевих органів влади” [Там же, С. 13-14]. Другий етап розпочався з моменту подолання кризи 1981-82 років. Початком даного етапу вважається доповідь Комісії з освіти ”Нація у небезпеці: необхідність реформи освіти”, в якій висвітлювались основні проблеми в системі освіти, що ”були породжені її невідповідністю вимогам ...технологічної революції” [Там же, с. 14]. Але при цьому, як констатує автор дисертації, вирішення освітніх проблем повинно було йти без збільшення витрат на освіту. Поряд із цим у зв’язку з поширенням технологічної революції, що потребувало більш високого рівня освіти для всіх, ”наростає хвиля виступів щодо необхідності підвищення витрат на освіту, полегшення доступу до вищої освіти, підвищення впливу федерального уряду” [Там же, с. 15]. В освітній політиці критерій ”якість освіти” замінює принцип ”рівності освітніх можливостей”, якого до середини 80-х років дотримувався уряд США.

У дисертації Ю.Халілової-Чубаєвої [56] досліджується політика федерального уряду США у 60-80-і роки безпосередньо у сфері вищої освіти. Характеризуючи освітню політику адміністрації Р.Рейгана, автор підкреслює, що в цей період у сфері вищої школи діяв принцип, який затверджував ринковий характер вищої освіти: ”Чим престижніший навчальний заклад, тим кращу підготовку він дає, тим більше за нього треба платити, і тим вища плата за працю його випускників” [Там же, с. 7]. З іншого боку, неоконсерватори втілюють у життя принцип ”твердого індивідуалізму”, який полягає ”у широкому застосуванні

індивідуальної системи навчання” [Там же, с. 8]. На основі проведеного аналізу науковець робить висновок: ”Політика держави в галузі вищої освіти, її розвитку і динаміки тісно пов’язана з доктриною правлячої партії і не може існувати поза тією чи іншою стратегією” [Там же, с. 17].

Розкриваючи питання щодо структури управління вищою школою в США Ю.Халілова-Чубаєва констатує наявність такого ланцюга: федеральне Міністерство освіти - відділ народної освіти на рівні штату - місцеві комітети з освіти. Як уже зазначалось, таке трактування не є точним. Також потребує уточнення питання щодо внутрішнього управління вищими навчальними закладами. А саме, твердження автора дисертації відносно того, що керування університетами здійснюється радами опікунів, є справедливим лише для приватних університетів та тих державних закладів вищої освіти, які знаходяться на території штатів з децентралізованим врядуванням вищої школи. Поряд із цим у США існує й інша схема внутрішнього адміністрування вищими навчальними закладами.

Аналізуючи федеральний рівень управління вищою освітою в США, зарубіжні науковці у своїх працях зверталися до розгляду більш конкретних і специфічних проблем, пов’язаних з діяльністю адміністративних органів даного рівня.

Зокрема, питання державного фінансування вищої освіти стали об’єктом дослідження статті М.Мак Кеона та Д.Лаузелла ”Формули державного фінансування вищої освіти: тенденції та проблеми” [131]. Аналізуючи теоретичні засади фінансування вищої освіти США, автори статті підкреслюють, що вони є ”продуктом політичного процесу, результатом політичного компромісу” [Там же, с. 319]. Це твердження виступило аксіомою подальшого аналізу, здійсненого в статті.

Дослідження проводилося в таких трьох напрямках: встановлення сучасних формул фінансування; визначення міри використання цих

формул; з'ясування того, чи були використані інновації в процесі фінансування та які саме.

За результатами дослідження вчені констатують, що на всіх адміністративних рівнях процес фінансування здійснюється за певними формулами, які останнім часом стали "більш комплексними" [Там же, с. 343]. Це означає, що процес розподілу фінансів між вищими навчальними закладами вимагає врахування великої кількості факторів.

Дж.Вілльямс, доцент кафедри "Управління, планування та соціальної політики" Школи освіти Гарвардського університету, в одній із статей [193] намагається привернути увагу освітян та громадськості до проблеми десеґрегації державної вищої освіти. У статті досліджується один із напрямків розвитку вищої освіти, який потребує централізованого управління на державному (федеральному) рівні. Автор вважає, що хоча протягом останніх десятиліть урядом і проводилась велика кількість заходів для залучення представників національних меншин до отримання вищої освіти, проблема залишається невирішеною. Аналізуючи прийняті в цьому напрямку заходи федерального уряду, Дж.Вілльямс намагається дослідити їх цінність та вплив на процес расової сегрегації, насамперед його попередження.

На основі здійсненого аналізу автор стверджує, що основною перешкодою для вирішення даної проблеми стала слабкість федерального регулювання, а саме: "відсутність чітких і послідовних політичних директив; недосконалість теоретичних та законодавчих засад; відсутність чіткої послідовності виконання заходів" [Там же, с. 65]. Запропонований автором аналіз свідчить про необхідність оптимального поєднання механізмів централізованого та децентралізованого врядування для забезпечення найбільш ефективного вирішення проблем вищої школи, які мають загальнонаціональне значення.

Досліджуючи *штатний рівень управління американськими закладами вищої освіти*, науковці звернулися до аналізу типів органів управління, які функціонують на рівні штатів у США, їх принципів і напрямків діяльності.

Зокрема, у монографії Ю.Чернецького [57] констатується наявність трьох основних типів штатного управління американськими вищими навчальними закладами, відповідно до яких у США функціонують три типи органів управління вищою освітою штатного рівня: консультативно-координаційні ради, регулюючо-координаційні ради та консолідовані правління [Там же, с. 238]. Зазначивши основні відмінності між даними типами адміністративних органів, учений торкнувся й проблеми щодо найбільш ефективного серед них типу управління.

Висвітлюючи засади управління американською вищою освітою, Ю.Чернецький особливо підкреслює: іманентну активність вищих закладів освіти, як економічних суб'єктів; самостійність як приватних, так і державних вузів у розв'язанні широкого кола питань; значний вплив громадськості на вищі заклади освіти через непрофесійні опікунські ради; існування сильного галузевого апарату наукового аналізу та підготовки менеджерів [Там же, С. 284 - 285].

Неоднозначну реакцію серед американських теоретиків і практиків у сфері управління вищою освітою викликала робота Р.Інгрема "Управління державними коледжами та університетами" [122]. Викладений у монографії погляд автора щодо ролі штатних рад регентів у вирішенні ряду проблем вищих навчальних закладів має, як з'ясувалось, своїх опонентів. Із цього приводу цікавою є одна з рецензій [191] на книгу Р.Інгрема, автор якої Л.Вейнстейн - колишній президент ради регентів Університету штату Вісконсин.

Зупинимось, зокрема, на розгляді позицій автора книги та її рецензента щодо ролі рад регентів. Р.Інгрем вважає, що діяльність регентських рад у процесі керівництва вищими навчальними закладами

має підпорядковуватися ”принципу невтручання” [122, с. 57]. Такий погляд вразив автора рецензії своєю ”безглуздістю” [191, с. 114], який вважає, що діяльність рад регентів не може не торкатися вирішення чисто адміністративних питань. Л.Вейнстейн розглядає діяльність таких рад, як процес макроуправління порівняно з нижчими мікрорівнями університетського адміністрування.

Наступним каменем зіткнення стало питання планування університетської діяльності. На думку автора книги, ”рада регентів повинна затверджувати довготермінове планування, але не повинна його складати” [122, с. 100]. Позиція Л.Вейнстейна спирається на його досвід роботи в університетській системі штату Вісконсин і є абсолютно протилежною: ”рада регентів, працюючи разом з виконавчими адміністраторами, має формувати довготермінове планування” [191, с. 114], оскільки саме вона вирішує основні питання діяльності університетської системи.

Викладене вище свідчить про існування абсолютно протилежних поглядів серед науковців щодо ролі штатних рад регентів у процесі управління вищими навчальними закладами. Одні такому органіві відводять чисто формальну роль, інші вважають його одним з головних елементів адміністративної системи.

Діяльність штатних департаментів освіти, а саме управління ними процесом співробітництва між коледжами й школами - об’єкт дослідження наступної наукової статті [112]. Автори цієї роботи, аналізуючи різні типи співробітництва між школами та коледжами, тобто між середньою й вищою освітою, підкреслюють важливість того факту, що функціонування та ”проблеми кожного із цих рівнів освіти безпосередньо впливають на функціонування іншого” [Там же, с. 418].

З’ясування ролі штатних департаментів освіти в процесі співробітництва між коледжами й школами потребує, за словами авторів, пошуку відповідей на такі запитання:

”1. Яким чином діють штатні департаменти освіти для сприяння розвитку співробітництва між коледжами та школами з метою посилення освіти? Які стратегії вони використовують для того, щоб ініціювати і підтримати це співробітництво? Які існують перешкоди для цього співробітництва та які існують види співробітництва?

2. Яку роль відіграють агенства й заклади вищої освіти в підтримці та розвитку співробітництва?

3. Які фактори й умови в межах різних штатів впливають на те, щоб штатні департаменти освіти сприяли співробітництву між коледжами й школами?

4. Яким чином участь у такому співробітництві впливає на структуру та організацію штатного департаменту освіти?” [Там же, с. 420].

Щоб відповісти на поставлені запитання, автори статті проаналізували ряд конкретних ситуацій і статистичних даних, на основі яких отримали результати, що свідчать:

1. Про посилення ролі штатних департаментів освіти в процесі співробітництва між коледжами й школами. Сприяючи цьому процесу, департаменти використовують такі засоби як ”фінансування, безпосереднє управління та координування, консультування, технічна допомога, підготовка відповідних кадрів, інформаційне забезпечення” [Там же, с. 432].

2. Про наявність відповідних змін у межах штатних департаментів щодо їх організаційної структури. Мова йде про те, що поширення співробітництва між коледжами й школами стало причиною появи додаткових службовців у межах департаменту освіти багатьох штатів, які безпосередньо відповідають за виконання завдань співробітництва. У деяких департаментах із цією метою були засновані спеціальні організаційні підрозділи.

Поряд з висновками автори статті висловили ряд рекомендацій політичного характеру, які мають велике значення для розвитку співробітництва між коледжами й школами. Перша з них полягає в необхідності посилення ролі вищої освіти в цьому співробітництві, оскільки саме вищі навчальні заклади й штатні координаційні агенства з вищої освіти, на думку авторів, можуть створювати умови для розвитку співробітництва такого типу. Особливість ролі вищої школи в цьому процесі пояснюється тим, що вищі навчальні заклади "функціонують у більш гнучкому й менш регульованому просторі, який є сприятливішим для таких видів співробітництва" [Там же, с. 436]. Наступна рекомендація полягає в необхідності штатним департаментам освіти та університетським системам "розумно балансувати між інтересами штатного рівня і локальними інтересами" [Там же, с. 438]. Дана стаття містить і ряд інших корисних порад щодо покращення освітньої системи в цілому та окремих її рівнів зокрема.

Як показав аналіз, *проблемам внутрішнього управління американськими закладами вищої освіти* присвячена найбільша кількість наукових робіт.

Г.Розовські - учений, який протягом 11 років працював деканом факультету гуманітарних і природничих наук Гарвардського університету, на основі свого багаторічного досвіду написав книгу, в якій він розповідає про американські університети та коледжі, механізм управління ними, найболючіші проблеми їх функціонування [47].

Монографія має досить неординарний характер, значно відрізняючись від інших наукових праць. Зокрема, причиною цього є мова книги, яка більш притаманна художній літературі, проте її використання автором полегшує сприйняття читачем тих серйозних наукових проблем, які розглядаються у монографії. Специфіка даної наукової праці полягає й у тому, що книга має оптимістичний характер, що протирічить популярним останнім часом критично-песимістичним поглядам на

розвиток вищої освіти в США. Для ілюстрації висловленого наведемо слова Г.Розовські: ”... я вважаю, що система вищої освіти може бути предметом законної гордості нашої країни. Численним критикам Америки ... я можу з впевненістю сказати, що дві третини, а то й усі три чверті найкращих у світі університетів знаходяться в США” [Там же, с. 32].

У монографії здійснено аналіз внутрішнього управління вищими навчальними закладами згідно з такими адміністративними рівнями: опікунська рада - президент - нижчі ланки. Таку структуру вчений називає ”унітарною системою” [Там же, с. 38]. Розподіл влади в межах структури виглядає так: до компетенції адміністрації на чолі з президентом, який є підзвітним опікунському комітету, належить вирішення питань бюджету, розподілу інвестицій, введення нових програм, здійснення довгострокового планування тощо; освітня політика (програми навчання, типи ступенів, які присуджуються, вибір напрямків навчання, система прийому тощо) - визначаються професорсько-викладацьким складом вищого навчального закладу.

Автор стверджує, що наявність опікунських рад (громадських органів) та їх роль у процесі управління є важливою й позитивною рисою даної адміністративної моделі. Це підтверджується такими фактами. По-перше, призначення головних адміністраторів (ректорів, деканів, завідувачів кафедр та інших) та їх зміщення з посади членами опікунської ради дозволяє уникнути ряду негативних наслідків, до яких може призвести процес обрання керівника колективом. По-друге, відносно незалежні опікуни служать як державним, так і приватним школам, забезпечуючи тим й іншим невтручання з боку держави. Така управлінська модель, за словами Г.Розовські, ”робить можливим прийняття і здійснення у разі необхідності непопулярних рішень. Досвід навчив нас, що не все і не завжди найкращим чином влаштовується демократичним шляхом. Досвід навчив нас і тому, що управління вищим

навчальним закладом стає більш ефективним, коли виключається або зводиться до мінімуму конфлікт інтересів” [Там же, с. 38].

Монографія містить багато цікавих і цінних висновків, рекомендацій і просто роздумів, вартих уваги. Зокрема, учений виділяє сім принципів, що забезпечують ефективність управління університетом:

- ”не все те покращується, що стає більш демократичним” [Там же, с. 331];

- необхідність урахування суттєвих відмінностей ”між правами громадян у державі та правами, які проявляються в результаті приєднання до добровільної організації ... - членство в університетському співтоваристві” [Там же, с. 334];

- ”права і обов’язки в університеті повинні відображати тривалість належності до цього закладу” [Там же, с. 335];

- ”в університеті вирішальне слово залишається за тими, хто володіє найбільшим знанням” [Там же, с. 339];

- ”якість рішень покращується завдяки свідомому запобіганню конфлікту інтересів” [Там же, с. 344];

- ”управління університетом повинно покращувати спроможність вчених до викладання та дослідження” [Там же, с. 347];

- ”щоб добре функціонувати, ієрархічна система управління потребує чіткого механізму консультування і підзвітності” [Там же, с. 349].

Книга ”Ефективна рада опікунів” [90], написана колективом авторів, виносить на розсуд колег проблеми, що стосуються діяльності опікунських рад. На основі аналізу результатів опитування 86 членів таких рад і 22 президентів вищих навчальних закладів науковці визначили шість характеристик компетентності для забезпечення ефективності рад опікунів:

”1. Контекстуальний вимір - розуміння культури і норм організації.

2. Освітній вимір - гарантування того, що опікуни є добре інформовані щодо діяльності закладу та ролі опікунської ради в цьому процесі.

3. Інтерперсональний вимір - наявність процесу формування та розвитку опікунської ради як групи.

4. Аналітичний вимір - розуміння комплексності проблем, які вирішуються опікунами.

5. Політичний вимір - визнання головною своєю відповідальністю - розвиток здорових відносин між ключовими складовими закладу.

6. Стратегічний вимір - формування стратегічних аспектів щодо напрямків діяльності закладу” [96, С. 112-113].

Кожній з отриманих характеристик присвячено окремий розділ книги. Остання глава присвячена вирішенню питання, як президент вищого навчального закладу може допомогти раді опікунів стати більш ефективною.

Відомий американський учений, професор з вищої освіти, голова Департаменту управління освітою Університету штату Арканзас К.Лукас більше десяти монографій присвятив проблемам вищої школи. Найвідомішою серед них є робота ”Американська вища освіта: історія”. Одна з останніх робіт К.Лукаса ”Криза в академії” [126] висвітлює широкий спектр проблем сучасного стану американської вищої школи, на основі аналізу яких автор висловлює важливі думки стосовно майбутнього вищої освіти США.

Особливий інтерес для нашого дослідження становить розділ монографії ”Професорсько-викладацький склад: участь в управлінні та академічна свобода”, в якому К.Лукас з’ясовує, яку саме роль повинні відігравати представники професорсько-викладацького складу в процесі внутрішнього керівництва вищим навчальним закладом. Як зазначає автор, ця проблема є надзвичайно популярною в сучасній американській науковій освітній літературі. Крім того, з’ясуванню питання щодо

розподілу повноважень в управлінні університетами та коледжами присвячено велику кількість звітів і документів навчальних закладів. На основі цього та поряд з цим автор висловлює й свої думки відносно цієї проблеми.

К.Лукас підкреслює, що роль професорсько-викладацького складу є різною для різних типів вищих навчальних закладів. Це пов'язано з рядом об'єктивних і суб'єктивних умов. Об'єктивними умовами є - організація, структура закладу, кількість викладачів тощо. Серед суб'єктивних умов можна назвати бажання або небажання представників професорсько-викладацького складу брати участь у процесі керівництва закладом. З цього приводу К.Лукас констатує: "Високо цінуючи власну автономію, представники професорсько-викладацького складу не бажають брати участь у роботі різних комітетів, пов'язаних зі встановленням чи виконанням політики закладу" [Там же, с. 215]. Позиція автора монографії є протилежною: "... заклади повинні мати сильне представництво професорсько-викладацького складу у вирішенні керівних справ на всіх рівнях" [Там же, с. 216]. За переконанням К.Лукаса, найважливішим для забезпечення ефективного управління університетами є спільне управління адміністрації та професорсько-викладацького складу на основі "відкритого, честного й своєчасного діалогу" [Там же, с. 219]. Разом із тим, і це особливо підкреслює вчений, необхідно пам'ятати про залежність між величиною повноважень і відповідальністю, яку мають нести викладачі та адміністратори перед громадськістю.

Діяльність президентів американських вищих навчальних закладів - об'єкт дослідження колективної праці "Ефективний президент коледжу" [103], автори якої описують результати дворічного наукового проекту, мета якого - визначити характеристики, що роблять діяльність президентів коледжів більш ефективною.

Книга побудована наступним чином: у вступній частині обґрунтовується необхідність і значущість проекту, описуються методи наукового дослідження; розділ другий присвячено аналізу попередніх досліджень цього питання; наступний розділ містить висновки, отримані в результаті виконання даного наукового проекту. На основі теоретичного аналізу й аналізу практичних даних автори книги стверджують, що "ефективні президенти відрізняються від інших тим, що є більш колегіальними та більш стриманими; більш ризикованими; більш прив'язаними до ідеї, ніж до закладу; більш вдумливими та менш спонтанними; більш прихильними до організаційної гнучкості, ніж до жорсткості" [123, с. 727].

Розгляду питань подібного характеру присвячена також стаття А.Неуманн і Е.Бенсімон [141], в якій автори визначають типи президентів вищих навчальних закладів та здійснюють їх порівняння. Проведений аналіз базується на тому факті, що цей клас адміністраторів має широкий спектр поглядів, принципів і теорій щодо організації діяльності вищих навчальних закладів та ролі президентів у цьому процесі. Ця "різноманітність поглядів породжує, що абсолютно справедливо, різноманітність програм дій" [Там же, с. 678]. А.Неуманн і Е.Бенсімон виявили чотири основні типи президентів (А,В,С,Д), вивчили їх поведінку залежно від різних вихідних критеріїв та визначили ряд характеристик.

За словами авторів статті, тип А характеризується тим, що: вважає, що освітня сфера потребує постійного вивчення, а сила вищого навчального закладу полягає в допомозі та вирішенні широкого спектра соціальних завдань; виступає ініціатором ідей і має свою власну президентську програму; є лідером у межах закладу та поза ним; має важливих і впливових друзів, які є корисними для закладу; думає "про сучасне в майбутньому часі" [Там же, с. 697]; будує сильну інфраструктуру, делегує повноваження, а сам виконує лише ті функції, які ніхто інший зробити не може; маючи свою адміністративну команду,

забезпечує собі владу та вплив у вирішенні внутрішніх справ закладу; керує бюджетом.

Тип В: керує скромно, ненав'язливо; забезпечує чіткість в управлінні - пояснює свої дії і вчинки, уникає будь-якої потайності та адміністративної ізоляції, де можливо, роз'яснює стан речей; часто "вимірює пульс закладу" [Там же, с. 697], вивчаючи настрої, погляди, думки співробітників і знайомить їх зі своїми власними; не використовує шоккових методів; консультує та пояснює все до початку дій; під час своїх пояснень спостерігає за реакцією та аналізує її; використовує адміністративну команду для того, щоб коригувати й управляти більш об'єктивно життям організації; відзначає досягнення закладу та його працівників; створює надійне та комфортне середовище.

Тип С: досліджує можливості закладу; визначає та забезпечує контакти з потенційними інвесторами; вивчає їх умови та бажання; рекламує діяльність закладу, створює зовнішній імідж; підтримує "гнучкість закладу, яка може вбирати й об'єднувати нові та різні ресурси" [Там же, с. 697].

Тип D: визначає та ліквідує організаційні недоліки; підтримує ефективне функціонування; є дуже раціональним - робить логічний вибір, виходячи з доказів практичності, уникає нераціональності та ліквідує її; коригує внутрішню організацію для можливості балансування; сконцентрований на необхідних ресурсах - створює ті елементи закладу, які приносять найбільші ресурси; контролює заклад.

Основний же висновок, який отримали автори книги в результаті свого дослідження, свідчить про неможливість встановлення певної конкретної константної моделі президенської діяльності й звучить так: "...президенство не є незмінним, конкретним досвідом. Обов'язки президенства можуть бути виражені й виконані різними шляхами" [Там же, с. 698].

Діяльність академічних лідерів - наступна підгрупа проблем внутрішнього управління вищими навчальними закладами.

Стаття Е.Бенсімон [85] присвячена аналізу існуючих основних наукових підходів у дослідженні такої діяльності. За словами автора, сучасні наукові погляди з даної проблеми, можуть бути віднесені до шести груп. Прихильники теорій рис - намагаються визначити специфічні персональні характеристики необхідні особі, щоб заступити на адміністративну посаду й успішно функціонувати. Теорії влади і впливу - розглядають керівництво у вищій освіті через призму таких категорій як влада, спосіб управління, вплив на підлеглих і взаємодія з ними. Теорії поведінки - розглядають керівництво вищими навчальними закладами, досліджуючи моделі діяльності адміністраторів, ролі менеджерів у цій сфері, ряд інших категорій, притаманних поведінці керівників закладів вищої освіти. Теорії випадковості - наголошують на важливості ситуаційних (випадкових) факторів (суть завдання, природа зовнішнього оточення тощо) в процесі управління вищою школою. Теорії культурних цінностей і символіки - вивчають вплив керівників на формування та підтримку системи поглядів і цінностей, які є важливими в житті організації. Теорії пізнання - стверджують, що "керівництво є соціальним атрибутом, що допомагає людям знаходити сенс у сучасному, сумнівному, текучому і складному світі" [Там же].

У статті Е.Бенсімон не тільки характеризує сучасні наукові теорії у сфері управління вищими навчальними закладами, а й відображає, яким чином вони інтерпретують і вирішують конкретні проблемні питання: якість управління, структура адміністрації закладу вищої освіти, стиль керівництва, механізм контролю, конфлікти між професорсько-викладацьким складом і адміністрацією, президентська діяльність тощо.

Маючи науковий ступінь професора менеджменту, П.Селдін значну частину робіт присвятив розвитку теорії управління освітою. Його монографія [157] присвячена розгляду питань, які стосуються діяльності

академічних лідерів і з'ясуванню шляхів покращення цієї діяльності. Констатуючи підвищення професійного рівня діючих академічних адміністраторів, учений підкреслює особливу роль, яку відіграла в цьому американська система підготовки фахівців даної сфери. Характеризуючи зміст діяльності академічних керівників, учений відмічає зростання менеджментської складової в їх роботі. На основі отриманих висновків автор: дає ряд практичних рекомендацій, що стосуються покращення діяльності адміністраторів; пропонує кілька методик, використання яких дозволяє вирішити певні проблеми та покращити ефективність адміністративної діяльності; розглядає кілька стратегій для вдосконалення адміністративного процесу. Серед американських дослідників управління освітою існує думка, що дана робота є "найбільш успішною у вивченні цього питання" [108, с. 362].

Стаття колективу вчених на чолі з П.Селдіном "Як адміністратори можуть покращити процес викладання" [156] також аналізує діяльність академічних керівників, але має більш конкретну спрямованість. Зокрема, у роботі з'ясовуються механізми впливу адміністраторів на процес покращення якості навчання в закладі та шляхи вдосконалення процесу викладання.

На основі аналізу конкретних ситуацій і розгляду точок зору багатьох фахівців у сфері вищої освіти автори роботи виділяють фактори, які негативно впливають на якість навчання й дають ряд рекомендацій для їх запобігання.

Дослідження базується на виділенні двох типів вищих навчальних закладів. До першого відносяться ті, в яких викладання є домінантною діяльністю, до другого - заклади, в яких основна увага зосереджена на наукових дослідженнях. Для кожного типу запропоновано відповідні рекомендації щодо дій адміністраторів різних рівнів з метою покращення якості навчального процесу.

Книга також містить ряд цікавих і корисних рекомендацій, присвячених висвітленню ролі управління та покращенню його ефективності. Зокрема, пропозиції Чікеріна та Поттера стосуються проблем взаємодії закладів зі штатними координаційними агенствами [154, С. 232-233]. Як зазначено на початку книги, вона призначена для президентів вищих навчальних закладів, провостів, деканів і академічних керівників інших рівнів.

Стаття С.Мак Дейда "Керівництво вищою освітою" [130] висвітлює кілька важливих аспектів процесу підготовки адміністраторів вищих навчальних закладів у США. Автор підкреслює важливість проходження такої підготовки адміністраторами старшої й середньої управлінської ланки. Визнаючи незаперечність того факту, що адміністративний досвід є найкращою підготовкою, учений стверджує, що відсутність спеціальної менеджерської підготовки адміністративного персоналу вищих навчальних закладів, знань і навичок у даній галузі є однією з основних причин, що породжують помилки в управлінській діяльності.

С.Мак Дейд підкреслює також необхідність поєднання пасивних та активних форм такої підготовки. Вивчення спеціальної літератури (пасивна форма) є найпоширенішим способом отримання знань з менеджменту й керівництва вищою освітою. У той же час програми професійного розвитку для адміністративного персоналу вищої освіти дають можливість для більш активних форм навчання. Такі програми не тільки пропонують спеціальні знання, але й доповнюють і посилюють управлінські навички, дають можливість освоїти технології управління, стимулюють творчий потенціал і розширюють перспективи кар'єри.

Механізми внутрішнього управління закладами вищої освіти - наступний спектр проблем, який також знайшов своє відображення.

Зокрема, у статті російського вченого Є.Єфімова [23] відображено використання інструментарію некомерційного маркетингу в здійсненні

керівництва вищими навчальними закладами. Автор описує чотири групи моделей управління, які були розроблені в американських університетах. Перша група - "моделі стратегічного планування діяльності вузу, за допомогою яких визначаються напрями розвитку університетів, джерела їх фінансування" [Там же, с. 105]. До другої групи належать "моделі формування студентських контингентів. За допомогою цих моделей вирішується стандартна маркетингова задача: знаючи конкретний запит на освічених студентів, знайти обсяги зарахування студентів для кожної категорії навчання: дворічне навчання, навчання з присудженням ступеня бакалавра, магістра й доктора" [Там же, с. 106]. До третьої групи належать "моделі, що відображають політику вузу відносно викладачів. Тут аналізується вплив різних методів внутрішньоуніверситетського управління, зокрема політики ранніх відставок, на посадові оклади та звання співробітників факультету, їх віковий склад і просування по службі" [Там же, с. 106]. До четвертої групи входять "моделі, що дозволяють вирішувати адміністративні проблеми вузу, наприклад, складання розкладу, формування груп" [Там же, с. 106]. Цінним у статті є також перелік характеристик, якими мають володіти вищі заклади освіти для використання кожної групи моделей.

Аналіз літератури виявив той факт, що об'єктом дослідження багатьох вітчизняних монографій і наукових статей, опублікованих у 90-і роки, стали *питання контролю за якістю вищої освіти та процес акредитації в США*.

Найбільш повно система акредитації америкаських вищих закладів освіти досліджена в монографії В.Северцева та Б.Чащихіна [49]. У цій роботі описано історичний розвиток процесу акредитації в Сполучених Штатах, охарактеризовані функції й основні види акредитації, здійснено аналіз американських законодавчих документів кінця 80-х - початку 90-х років, що стосуються акредитації. Робота являє значну цінність для нашого дослідження, оскільки дає можливість з'ясувати роль органів

державної влади та громадських структур у процесі акредитації вищих навчальних закладів у США.

Питання оцінювання якості вищої освіти в США висвітлені в ряді монографій Л.Одерій [40-43]. Зокрема, у монографії "Менеджмент якості вищої освіти" [42] представлені методи та механізми управління якістю вищої школи. У монографії "Оцінка в міжнародній системі освіти" [43], розглядаючи процес контролю й оцінки успішності, учений описує американську систему залікових одиниць, яка використовується у вищих навчальних закладах, методи контролю та оцінювання.

У монографії "Кваліметрія вищої освіти" [41] Л.Одерій розглядає оцінювання діяльності вищих навчальних закладів США, яке здійснюється урядами штатів, недержавними акредитаційними агентствами та самими навчальними закладами, аналізує методи й механізми визначення ефективності освітньої діяльності, які при цьому використовуються. У розділі "Система оцінювання вищих навчальних закладів США" науковець здійснює історичний огляд американської системи оцінювання та висвітлює її сучасні риси. Крім того, учений характеризує основні елементи цієї системи: ліцензування та огляди навчальних закладів; регіональну акредитацію; первинне оцінювання навчального закладу та системи планування [41, С. 95-97]. Серед цінного фактологічного матеріалу слід виділити описані вченим методологію та інструментарій кваліметрії, що використовуються в американських університетах. На основі здійсненого аналізу теоретичних і політичних аспектів американської системи оцінювання вищих навчальних закладів автор з'ясовує можливості використання описаної моделі в умовах централізованої планової системи.

Крім розглянутих вище монографій проблеми контролю за якістю вищої освіти США висвітлені в ряді статей І.Булах, О.Долженка, А.Северцева, В.Чобіток, В.Шеховцова. Об'єктом дослідження даних

наукових робіт є акредитація вищих навчальних закладів [19, 48, 59] і механізми оцінювання рівня знань у системі вищої освіти США [5].

Реформування управління вищою освітою - тема, яка є однією з найактуальніших в освітньому середовищі протягом останніх десятиліть. Американська вища школа в цьому плані не стала винятком.

Відомий американський учений, автор наукових праць, присвячених вищій освіті, Д.Бок у монографії "Вища освіта" [86], розглядаючи найбільш актуальні проблеми вищої школи США наприкінці 80-х років, особливу увагу приділяє процесу реформування вищої освіти. Автор намагається з'ясувати шляхи реалізації реформаторських заходів і забезпечення їх успішного функціонування. У зв'язку з цим, на думку автора, важливим є з'ясування ролі адміністрації в здійсненні освітньої реформи.

Намагаючись відповісти на запитання: "Хто чи що є основним імпульсом для проведення освітньої реформи: громадська ініціатива, урядові агентства чи спонтанні зусилля професорів?" [Там же, с. 191], Д.Бок здійснює аналіз розподілу реальної влади між адміністраторами та професорсько-викладацьким складом у керівництві вищим закладом освіти. Сьогодні, за словами автора, "професори є основною силою ... університету" [Там же, с. 192]. Таке посилення позицій професорсько-викладацького складу пов'язане з рядом причин. З одного боку, саме викладачі створюють репутацію закладу, саме вони забезпечують його успішне функціонування й престиж. З іншого боку, це пояснюється тим, що більшу частину своєї заробітної плати вони отримують від держави, а не від університету. Наявність цих та інших факторів надає викладачам можливість для самостійного прийняття рішення: "...що викладати, кому, коли і як" [Там же, с. 192].

Проте посилення ролі професорсько-викладацького складу в керівництві вищим закладом освіти - це лише один бік справи. Інший важливий фактор, який необхідно враховувати, щоб відповісти на

поставлене запитання - це те, що академічні лідери завдяки своїм повноваженням мають значно більші можливості для здійснення освітніх реформ. Саме адміністратори мають можливість організувати певним чином роботу підрозділів закладу та надавати їм відповідну підтримку. Д.Бок підкреслює, що "влада, збережена провостами і деканами, надає їм можливість не тільки визначати курс розвитку, але й створювати відповідні умови для підтримки нових ідей" [Там же, с. 193].

Поряд з проблемою розподілу повноважень між професорсько-викладацьким складом і адміністраторами закладу вищої освіти особливого значення набуває проблема покращання ефективності виконання цих повноважень. Аналізу цієї проблеми присвячений окремий розділ монографії.

Важливість вирішення проблем щодо керівництва вищими навчальними закладами висловлена Д.Боким таким чином: "адміністративні засади вищої освіти є важливим фактором її подальшого розвитку й невирішення проблем такого плану створює реальну загрозу прогресу освіти" [Там же, с. 195].

Серед наукових праць останніх років слід назвати роботу Т.Мак Теггарта та інших учених "Реструктуризація вищої освіти" [127]. Важливість даної роботи полягає в детальному описі процесів реструктуризації управління вищою освітою в штатах: Аляска, Меріленд, Массачусетс, Міннесота та Північна Дакота.

Поряд із цим книга містить ряд інших супровідних матеріалів. Зокрема, один з авторів роботи Р.Новак описує історію розвитку урядових структур у системі управління вищою освітою.

Інший співавтор (Мак Гуїннесс) пропонує ряд моделей системи вищої освіти, які, на його думку, здатні уникнути процесу реструктуризації, завдяки своїм певним досягненням. У розділі "Уроки реструктуризації" він формулює принципи організації майбутніх систем

вищої освіти. Найважливіші серед них - наявність точно визначених цілей вищої освіти й децентралізація управління.

На основі аналізу різних аспектів процесу реструктуризації вищої освіти та розгляду конкретних прикладів цього процесу, здійсненого різними авторами книги, Т.Мак Теггарт спробував об'єднати отримані результати й створити єдину концепцію. Як результат, автор пропонує концептуальну модель управління вищою освітою та висловлює ряд пропозицій для здійснення успішної реструктуризації адміністративних систем.

Як зазначають деякі рецензенти, дана монографія призначена "скоріше для політичних діячів та адміністраторів у сфері вищої освіти, ніж для науковців і дослідників" [121, с. 239]. Крім того, на їх думку, книга містить ряд протиріч, які є результатом використання широкого спектра наукових підходів.

Подібні проблеми розглядаються в роботі В.Віллімона "Покинуте покоління: переосмислюючи проблеми вищої освіти" [194]. Аналізуючи сучасний стан американської вищої школи та ряд найболючіших освітніх проблем сьогодення, автор намагається з'ясувати оптимальні шляхи процесу реструктуризації вищої освіти. На основі вивчення таких процесів у різних штатах В.Віллімон стверджує, що в будь-яких випадках необхідно діяти, виходячи з конкретних умов, а не за якимись певними шаблонами. Таким чином, автор заперечує ефективність централізованого управління для здійснення подібних змін.

Канцлер Університету штату Нью-Йорк Б.Джонстон, описуючи найбільш характерні риси американської вищої освіти 90-х років, першою з них назвав "широкомасштабність" [17, с. 223]. Напевне саме це, а також та важлива роль, яку відіграє вища освіта в житті американського суспільства, і є основними причинами великої кількості наукових праць, періодичних видань, статей, аналітичних та статистичних оглядів, коментарів і рецензій, присвячених проблемам вищої школи США.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз монографій, наукових статей і дисертаційних досліджень, присвячених різним аспектам управління американською вищою освітою, свідчить про те, що:

1. Протягом останнього десятиліття проблеми управління вищою освітою США знайшли своє відображення у великій кількості наукових праць учених різних країн світу.

2. Підвищення інтересу науковців до адміністративних проблем вищої школи США пояснюється розвитком науки управління, державного управління, управління освітою, формуванням і розвитком системи підготовки фахівців з управління освітою, а також процесом реформування світової освітньої системи.

3. До найактуальніших проблем сучасної системи управління вищою освітою в США, які досліджуються науковцями з метою пошуку шляхів їх вирішення, належать: відсутність механізмів для вирішення питань загальнонаціонального значення в межах децентралізованої моделі управління; високий рівень конфліктності між громадськими органами управління вищою освітою та адміністрацією вищих навчальних закладів; необхідність покращання якості управління та рівня відповідальності учасників процесу управління вищою освітою.

4. Більшість наукових праць несуть у собі цінну інформацію, представлену не просто теоретиками, а що не менш важливо, й професіоналами - практиками у сфері вищої освіти.

4. Поряд із високим рівнем професіоналізму дані роботи характеризуються широким спектром проблем, які є об'єктом наукового дослідження.

5. Паралельно із цим дослідження конкретної проблеми кількома вченими характеризується використанням різних наукових підходів, методів і часом супроводжується наявністю абсолютно протилежних позицій щодо вирішення тієї чи іншої проблеми. На наш погляд, такий

стан справ сприяє більш глибокому висвітленню суті конкретного питання.

Водночас, заради об'єктивності слід зазначити, що в ряді розглянутих робіт українських і російських науковців: структура управління вищою освітою США відображена еквівалентно структурі управління середньою школою, що не відповідає дійсності; відсутній функціонально-структурний аналіз управління вищою школою США, а отже не виділені та не охарактеризовані основні цілі, функції, рівні й елементи адміністрування американською вищою освітою, зв'язки між ними та існуючі типи управління; при висвітленні питань внутрішнього управління вищими закладами освіти досліджується лише один тип внутрішнього адміністрування американськими вищими навчальними закладами, а саме "рада опікунів - президент університету", що є справедливим не для всіх державних закладів. Крім того, слід зазначити, що аналіз політики американського уряду у сфері вищої освіти обмежується серединою 80-х років, дані про пріоритети та заходи федерального уряду щодо розвитку вищої освіти в США у 90-і роки відсутні у вітчизняній літературі.

Отримані висновки підтверджують необхідність здійснення наукового дослідження системи управління вищою освітою в Сполучених Штатах з метою визначення й аналізу її основних характеристик (цілей, функцій, структури), з'ясування типів, встановлення характеру й принципів управління вищою освітою в США, тенденцій розвитку цього процесу.

Як було з'ясовано, наукове пізнання управління вищою освітою, зокрема і в США, має базуватися на тому, що теоретико-методологічна основа дослідження процесу управління вищою освітою включає в себе наукові засади теорії управління, теорії державного управління, теорії системного аналізу, організаційної теорії, порівняльній і процесуальній підходи, загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез та інші).

Схема здійснення наукового аналізу управління вищою освітою, у тому числі й у Сполучених Штатах, розроблена на основі того, що характеристики державного управління детермінуються суспільно-політичною природою, і тому має вигляд: природа \Rightarrow цілі \Rightarrow функції \Rightarrow структура \Rightarrow принципи \Rightarrow тенденції.

Проведення наукового дослідження управління державним сектором вищої освіти в США за цією схемою відповідає вимогам системного підходу, оскільки включає системно-історичний, системно-цільовий, системно-функціональний, системно-структурний і системно-прогностичний аспекти даного наукового методу, а встановлені в результаті системного аналізу характеристики управління вищою освітою дають повне й цілісне уявлення про досліджуваний об'єкт і перспективи його подальшого розвитку.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ СЕКТОРОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В США

2.1. Основні цілі та функції управління вищою школою

Структура вищої освіти США. Вища освіта в США має два паралельні напрямки - загальноосвітній і професійний. Під загальноосвітнім розглядають неспеціалізовану вищу освіту, в основі якої лежить глибоке вивчення гуманітарних наук (мови, літератури, філософії та інших) або природничих наук. Реалізується даний напрямок у межах програм "Гуманітарні науки" ("Arts") і "Природничі науки" ("Sciences"). Професійна вища освіта - це вузькоспеціалізоване навчання, в основі якого лежить поглиблене вивчення предметів, що належать до конкретної області спеціалізації (медицина, інженерія, освіта та ін.). Обидва напрямки вищої освіти мають три рівні, кожен з яких поділяється на підрівні, назви яких встановлено відповідно до назв ступенів, що отримуються після закінчення цих підрівнів.

Таблиця 2.1.1

Структура вищої освіти США

РІВНІ	ПІДРІВНІ
I - Неповна вища освіта (Undegraduate study)	<i>асоціативний (Associate degree)</i>
	<i>бакалаврський (Bachelor's degree)</i>
II - Повна вища освіта (Graduate study)	<i>магістерський (Master's degree)</i>
	<i>спеціаліста (Specialist) - тільки для професійної освіти</i>
III - Післявища освіта (Post-graduate study)	<i>докторський (Doctoral degree)</i>
	<i>післядокторський (Post-doctoral study)</i>

Для зручності інформацію щодо характеристик основних рівнів і підрівнів у структурі вищої освіти США узагальнено в таблицях 2.1.2-2.1.5. Поданий у них матеріал викладено на основі аналізу наукових робіт вітчизняних дослідників [9, 13, 54, 57], американських наукових видань з проблем вищої освіти [172, 182], матеріалів ЮНЕСКО [163, 164], інформаційних даних, отриманих через мережу "Інтернет" [88, 119, 165, 185] і поданих у даному дисертаційному дослідженні додатків А-Ж.

Таблиця 2.1.2

Основні характеристики асоціативного підрівня

	Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
Вступні вимоги*	<ul style="list-style-type: none"> • <i>диплом про закінчення середньої школи</i> • <i>рекомендації</i> • <i>TOEFL</i> • <i>SAT I</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>диплом про закінчення середньої школи</i> • <i>рекомендації</i> • <i>TOEFL</i> • <i>SAT II</i>
Термін навчання	<i>2 роки</i>	<i>3 роки</i>
Вид закладу	<ul style="list-style-type: none"> • <i>молодші коледжі</i> • <i>старші коледжі (2-річні програми)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>місцеві коледжі</i> • <i>галузеві коледжі (2-річні програми)</i>
Ступінь	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Associate in Arts (A.A)</i> • <i>Associate in Science (A.S)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Associate in Business Administration</i> • <i>Associate in Social Services та ін.</i>
Характерні риси навчальної програми	<ul style="list-style-type: none"> • <i>вивчення академічних дисциплін, які дають базові знання для переходу на III курс старших коледжів</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>заняття часто організовані паралельно з виробничою діяльністю</i> • <i>вузькоспеціалізоване професійне навчання</i>
Вимоги для отримання наукового ступеня	<ul style="list-style-type: none"> • <i>успішне завершення повного обсягу навчальних дисциплін</i> 	

Примітка.

*Деякі 2-річні коледжі зовсім не мають вступних вимог, крім вимоги про наявність диплому середньої школи. Проте навіть у таких закладах найбільш популярні програми містять ряд додаткових вступних вимог.

Таблиця 2.1.3

Основні характеристики бакалаврського підрівня

	Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
Вступні вимоги	<ul style="list-style-type: none"> • диплом про закінчення середньої школи • рекомендації • результати співбесіди • обґрунтування свого вибору • TOEFL • SAT I 	<ul style="list-style-type: none"> • диплом про закінчення середньої школи • рекомендації • результати співбесіди • обґрунтування свого вибору • TOEFL • SAT II
Термін навчання	4 роки	5 років
Вид закладу	<ul style="list-style-type: none"> • старші коледжі • університети (4-річні програми) 	<ul style="list-style-type: none"> • галузеві коледжі • університети (4-річні програми)
Ступінь	<ul style="list-style-type: none"> • Bachelor in Arts (B.A) • Bachelor in Science (B.S) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bachelor in Business Education • Bachelor in Sociology та ін.
Характерні риси навчальної програми	<p>Курс складається з чотирьох частин:</p> <ul style="list-style-type: none"> • загальноосвітні дисципліни; • основні (профільюючі предмети); • допоміжні курси; • довільні (на вибір). 	<ul style="list-style-type: none"> • перші 2 роки вивчаються загальноосвітні предмети та предмети на вибір • при переході на III курс студент повинен вибрати свій основний профіль і перейти до вивчення профільюючих і допоміжних курсів
Вимоги для отримання наукового ступеня	<ul style="list-style-type: none"> • успішне завершення повного обсягу навчальних дисциплін • позитивні результати іспитів 	

Таблиця 2.1.4

Основні характеристики магістерського підривня

	Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
Вступні вимоги	<ul style="list-style-type: none"> • ступінь бакалавра • рекомендації • обґрунтування свого вибору • TOEFL • GRE • GMAT • документи від усіх попередніх вищих закладів освіти 	<ul style="list-style-type: none"> • ступінь бакалавра • рекомендації • обґрунтування свого вибору • TOEFL • GRE • GMAT • документи від усіх попередніх вищих закладів освіти • додаткові спеціалізовані тести
Термін навчання	2 роки	3-4 роки
Вид закладу	<ul style="list-style-type: none"> • аспірантські школи університетів • старші коледжі 	<ul style="list-style-type: none"> • професійні школи • галузеві коледжі
Ступінь	<ul style="list-style-type: none"> • Master in Arts (M.A) • Master in Science (M.S) 	<ul style="list-style-type: none"> • Master in Public Administration • Master of Secondary Education in Educational Administration та інші
Характерні риси навчальної програми	<ul style="list-style-type: none"> • навчання розглядається як підготовка до наукової, педагогічної та професійної діяльності • є ціленаправленим і спеціалізованим • заняття проводяться у формі лекцій для малих груп, семінарів, колоквіумів, досліджень та експериментів • на останній стадії навчання на основі проведених досліджень має бути написана магістерська робота 	
Вимоги для отримання наукового ступеня	<ul style="list-style-type: none"> • успішне складання курсових іспитів • успішний захист магістерської роботи 	

Таблиця 2.1.5

Основні характеристики докторського підрівня

	Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
Вступні вимоги	<ul style="list-style-type: none"> • ступінь магістра або бакалавра з відзнакою • рекомендації • TOEFL • GRE • бажана наявність публікацій 	<ul style="list-style-type: none"> • ступінь магістра або бакалавра з відзнакою • рекомендації • TOEFL • GRE • бажана наявність публікацій
Термін навчання	<p>3-4 роки (зі ступенем магістра)</p> <p>4-5 років (зі ступенем бакалавра)</p>	<p>4-5 років (зі ступенем магістра)</p> <p>5-6 років (зі ступенем бакалавра)</p>
Вид закладу	<ul style="list-style-type: none"> • аспірантські школи університетів 	<ul style="list-style-type: none"> • науково-дослідні центри й інститути університетів та професійних шкіл
Ступінь	<ul style="list-style-type: none"> • Doctor Philosophy (Ph.D.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Doctor in Educational Leadership • Doctor of Public Administration тощо
Характерні риси навчальної програми	<ul style="list-style-type: none"> • перші два роки навчання в основному присвячені вивченню базових дисциплін • після складання іспитів з цих дисциплін студент визнається офіційним претендентом на докторський ступінь і присвячує весь свій час підготовці дисертації під керівництвом ради (керівник і 3-4 професори), призначеної департаментом 	
Вимоги для отримання наукового ступеня	<ul style="list-style-type: none"> • успішне складання кваліфікаційних іспитів • захист дисертації 	

Підрівень спеціаліста (для професійного напрямку) є наступним після магістерського підрівня та базою для продовження навчання за докторською програмою. Термін навчання 1-3 роки, залежно від попереднього ступеня та конкретної програми. Необхідними умовами для вступу є наявність магістерського ступеня або ступеня бакалавра (для деяких програм), важливими також є результати попереднього навчання та наявність професійного досвіду й відповідної освіти. Серед великої кількості програм даного підрівня можна назвати для прикладу ті, що дозволяють отримати ступінь спеціаліста в галузі управління освітою: спеціаліст в області управління освітою (The Educational Specialist Degree in Educational Administration), спеціаліст в області управління середньою освітою (Educational Specialist Degree in K-12 Educational Administration) тощо (див. дод. Ж).

Післядокторське навчання фактично є різновидом наукового стажування. Необхідність такого етапу навчання пов'язана з тим, що багато випускників, які отримали ступінь доктора, є практично непідготовленими до самостійної наукової та викладацької роботи. Навчання відбувається у формі прикріплення до конкретного підрозділу вищого навчального закладу, де протягом 1-3 років молодий доктор у процесі трудової діяльності отримує необхідні знання й навички, працюючи поряд з досвідченими колегами. Для вступу на даний рівень необхідна наявність докторського ступеня, серйозної наукової роботи, публікацій, рекомендацій від відомих фахівців конкретної спеціалізації, успішні результати TOEFL для іноземців.

З урахуванням зазначених даних структура вищої освіти США (окремо для загальноосвітнього та професійного рівня) має такий вигляд (рис. 2.1.1 та рис. 2.1.2):

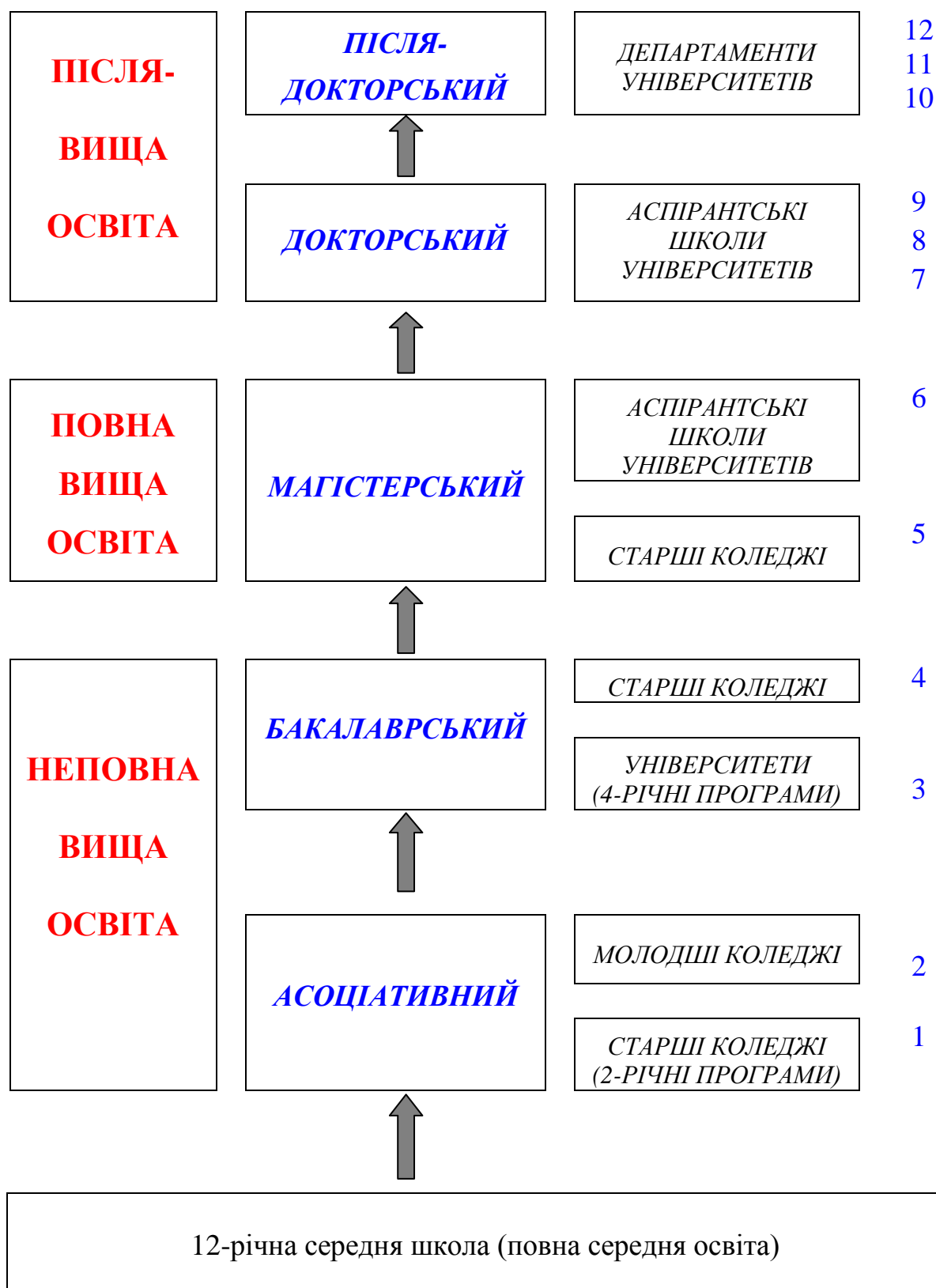

Рис. 2.1.1. Структура вищої освіти США (загальноосвітній напрямок).

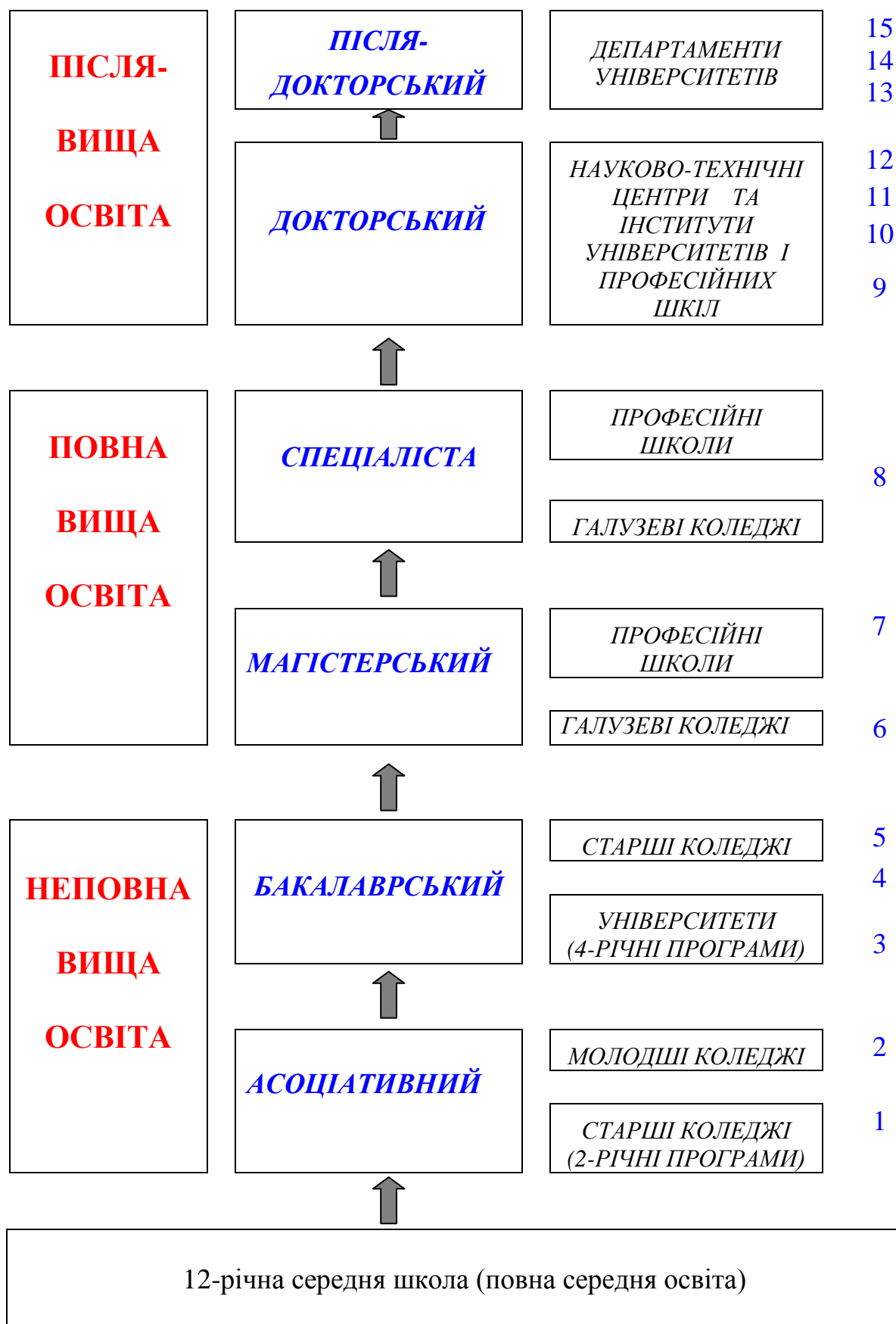

Рис. 2.1.2 - Структура вищої освіти США (професійний напрямок).

Таким чином, система вищої освіти США включає такі освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст (асоціативний ступінь), бакалавр, магістр, спеціаліст, доктор. Крім цього, освітня система доповнена наявністю вчених звань: помічник професора (Assistant professor), доцент (Associate professor), професор (Professor).

Зважаючи на викладене вище, підсумовуємо, що система вищої освіти США являє собою універсальну інтегровану систему, в якій вищі навчальні заклади більш високого рівня (університети, професійні школи) включають у себе вищі навчальні заклади нижчого рівня. Ступенева структура вищої освіти США, в якій кожний рівень є самостійним і водночас взаємопов'язаним з іншими циклами навчання, дозволяє переміщення студентів залежно від їх здібностей і цілей, які вони ставлять перед собою. Зокрема, університетського рівня освіти можна досягти різними шляхами: звичайним - починаючи навчання з I курсу університету; після закінчення 2-річного коледжу з асоціативним ступенем - з III курсу університету; після закінчення 4-річного коледжу з бакалаврським ступенем - з магістерського підрівня (V курс університету); після закінчення коледжу з магістерським ступенем - з докторського підрівня.

Крім того, в США після завершення навчання на тому чи іншому підрівні можна зайнятися трудовою діяльністю, що відповідає отриманому диплому, а пізніше, за необхідності та наявності можливостей і бажання, продовжити навчання на більш високому рівні. Така організація, що базується на принципі взаємодоповнення, є досить гнучкою й зручною, оскільки пропонує не тільки широкий вибір можливостей для тих, хто хоче отримати вищу освіту, але й задовольняє потреби для забезпечення неперервності процесу отримання знань.

Фактори, що визначають характеристики американської системи управління вищою освітою. З огляду на те, що характеристики державного управління (цілі, функції, структура), у тому числі й управління вищою освітою, детермінуються об'єктивними законами суспільного життя (про що вже зазначалося в підрозділі 1.1), для здійснення аналізу управління вищою освітою в США необхідно з'ясувати фактори, які визначають суть і форму цього процесу.

Зв'язок між системою управління вищою школою та об'єктивними умовами американського суспільства виявляється в залежностях: характеру управління вищою освітою від принципів існування американського суспільства; цілей управління вищою освітою від об'єктивних вимог суспільства та доктрини правлячої партії; структури управління вищою школою від структури об'єкта управління.

Залежність характеру управління вищою освітою від принципів існування американського суспільства. Найсуттєвішою рисою американського суспільства є його демократичний характер. У сфері управління вищою освітою даний принцип виявляється в широкій участі громадськості в управлінні вищими навчальними закладами. Слід особливо підкреслити, що роль громадських організацій в управлінні вищою школою в США, є не просто значною, а визначальною.

Наступний принцип американського суспільства - індивідуальна свобода, лежить в основі принципу функціонування американської вищої освіти - академічної свободи, який виявляється у сфері управління через самостійність вищих навчальних закладів у вирішенні широкого кола питань свого функціонування (автономність закладів вищої освіти).

Принцип свободи разом з принципом рівності всіх людей утворюють основоположні засади американського самоврядування [8, 22]. У сфері управління вищою освітою даний факт знаходить своє відображення в широкій участі органів самоврядування в процесі управління вищими навчальними закладами. До таких органів, зокрема,

відносяться академічний і студентський сенати, ради професорсько-викладацького складу та інші дорадчі органи. Усі зазначені факти підтверджують демократичність процесу управління вищою освітою в США.

Якщо звернутись до виявлення об'єктивних причин, які призвели до значної децентралізації американської системи управління вищою освітою, то основними серед них є наступні дві.

Перша - це історія утворення США, державний устрій яких спочатку визначався як конфедерація. І хоча на основі прийняття Конституції США в 1787 р. в країні встановлюється федеральна система, штати зберегли значні повноваження у вирішенні широкого кола питань власного функціонування, у тому числі й функціонування штатних освітніх систем.

Прийнята Конституція США "не містила ніяких положень щодо соціальних прав громадян і організації соціальної діяльності федерального уряду, до якої належить і освіта" [2, с. 52]. У 1791 р. була прийнята Стаття X "Поправок і доповнень до Конституції США", яка говорить: "Повноваження, не надані цією Конституцією Сполученим Штатам і не заборонені нею ж окремим штатам, залишаються відповідно за штатами або за народом" [173, с. 9]. Оскільки керівництво вищою освітою не входить до компетенції федерального уряду країни, то законодавчому органу та уряду кожного штату надано право й покладено відповідальність організувати свою власну систему освіти й управляти нею, як це здається найбільш доцільним за дотримання конституційних гарантій та прав американських громадян.

Другою об'єктивною причиною децентралізованого характеру управління вищою школою в США є те, що до середини ХХ ст. на рівні більшості штатів не існувало ніяких урядових структур, які б координували розвиток вищої освіти, американські вищі навчальні заклади керувалися власними опікунськими радами. Наприкінці 50-х

років ХХ ст. в результаті загострення конкурентної боротьби між державними закладами вищої освіти за кошти, які надавалися їм урядами штатів, почався активний процес удосконалення механізму координування діяльності вищих навчальних закладів. На перших етапах питаннями координування займалися добровільні асоціації. У 1972 р. федеральний уряд поставив вимогу перед урядами штатів щодо створення агентств штатного рівня, спеціально призначених для вирішення проблем вищої школи [57, с. 238]. До середини 80-х років фактично всі штати створили відповідний орган для координування державними закладами вищої освіти. Штати Делавер, Небраска й Вермонт виконали вимогу федерального уряду значно пізніше, тільки на початку 90-х років [168].

Залежність цілей управління вищою освітою від об'єктивних вимог суспільства та доктрини правлячої партії. А.Лінкольн говорив, що уряд США - це "уряд народу, з народу і для народу" [8, с. 5]. Іншими словами, американська система державного управління функціонує на основі потреб й інтересів суспільства та для їх реалізації.

Аналізу національної політики уряду США в галузі вищої освіти присвячена значна кількість робіт вітчизняних і зарубіжних науковців [13, 18, 29, 33, 37, 38, 44, 51, 55-57]. Висновки, отримані ними, підтверджують, що цілі функціонування адміністративної системи в галузі вищої школи Сполучених Штатів визначалися на основі реальних потреб суспільства на тому чи іншому історичному етапі. У той же час, має місце й інша важлива залежність. А саме, залежність цілей національної політики й заходів щодо її реалізації від доктрини правлячої партії [29, 38, 56]. Саме ці дві причини пояснюють той факт, що в різні історичні періоди завдання державного управління вищою освітою в США мали різне, а часом і протилежне формулювання.

На основі аналізу ряду американських джерел [6, 11, 126, 127, 149, 152, 174, 183, 192] головна мета сучасного державного управління вищою освітою в США визначається як забезпечення рівного доступу до

високоякісної вищої освіти всім громадянам Сполучених Штатів. Таке формулювання знаходить своє підтвердження й у словах Президента США Б.Клінтона, який, зокрема, сказав: "Ми не можемо в ХХІ ст. стати єдиною Америкою, якщо не забезпечимо рівного доступу до освіти й високої якості системи освіти" [11] та "Забезпечення отримання громадянами вищої освіти є першочерговим завданням" [6, с. 6].

Дана мета досягається шляхом: формування політики в галузі вищої освіти на основі реальних потреб суспільства; створення умов для реалізації даної політики та сприяння розвитку системи вищої освіти; здійснення контролю за виконанням даної політики.

Кожне із зазначених завдань реалізується на основі виконання органами управління ряду функцій. Зокрема, формування політики включає: визначення пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти та розробку законодавчих основ даного розвитку. Ці завдання, у свою чергу, виконуються шляхом: збору та опрацювання статистичної та аналітичної інформації про стан і потреби об'єкта управління; визначення цілей і напрямів розвитку вищої школи на основі отриманих результатів; розробки програм розвитку відповідно до визначених пріоритетів.

Реалізація розроблених програм - наступне завдання системи управління вищою освітою. Воно включає: забезпечення суб'єктів і об'єктів управління найсучаснішою інформацією про стан і шляхи розвитку вищої освіти в країні; створення умов, факторів і стимулів для реалізації визначених завдань і програм; надання фінансової допомоги студентам, закладам, навчальними і науковим програмам; надання технічної допомоги та інших видів підтримки закладам; сприяння розвитку та функціонуванню самоуправлінських механізмів у системі вищої освіти.

Контроль за реалізацією політики у сфері вищої школи включає два напрями - контроль за реалізацією визначених програм та контроль за

якістю вищої освіти. Мета останнього - об'єктивно оцінити рівень і можливості об'єкта управління та його відповідність суспільним вимогам.

Усі розглянуті функції належать до групи зовнішніх функцій системи управління вищою освітою в США, оскільки вони спрямовані на об'єкт управління. Поряд із цим адміністративна система виконує й ряд внутрішніх функцій, спрямованих на забезпечення розвитку й удосконалення самого суб'єкта управління.

Завершуючи узагальнений розгляд цілей і функцій системи управління вищою освітою в США, зазначимо, що всі вони уточнюються при розгляді конкретного адміністративного рівня.

2.2. Структурна організація управління державними вищими навчальними закладами

Система управління вищою освітою в США має складну пірамідальну структуру. Наявність горизонтального поділу даної адміністративної системи пояснюється участю в управлінні вищою освітою державних, громадських органів та органів самоврядування. Вертикальний поділ адміністративної системи пояснюється наявністю вертикальних рівнів у самому об'єкті управління - американській системі вищої освіти.

2.2.1. Федеральні органи управління вищою освітою.

Законодавчі основи управління вищою школою. Основним федеральним документом, на підставі якого функціонує вища освіта США, є Закон про вищу освіту 1965 р. На час його прийняття даний законодавчий акт включав 12 розділів: перший розділ присвячений завданням федерального уряду в сфері вищої освіти; другий - федеральному впливу на розвиток бібліотечної справи в країні; третій - так званій "інституціональній допомозі"; четвертий - федеральній фінансовій допомозі студентам; п'ятий - ролі федеральної влади в удосконаленні підготовки шкільних вчителів; шостий - міжнародним програмам у сфері вищої освіти; сьомий - порядку надання субсидій і позик на будівництво, реконструкцію та оновлення будівель і споруд; восьмий - так званій "кооперативній освіті"; дев'ятий - програмам допомоги науково-дослідним і професійним школам; десятий - функціонуванню Фонду для вдосконалення післясередньої освіти; одинадцятий - проблемам муніципальних університетів; дванадцятий - загальним принципам Закону [58, С. 75].

Закон про вищу освіту 1965 р. - робочий документ: до нього регулярно вносять поправки та доповнення. За рахунок цього закон постійно змінюється [109, 113, 116, 152].

Акти Конгресу США, що стосуються освіти, зібрані в розділі 34 "Зібрання законів Сполучених Штатів" ("U.S. Laws. Code of Federal Regulations"). Зібрання складається з 3-х томів, які перевидаються щорічно після прийняття нових законів станом на 1 липня [2, 7].

Структура й функції федерального Департаменту освіти.

Департамент освіти США був створений 4 травня 1980 р. згідно Акту про організацію Департаменту освіти за № 96-88, прийнятого в жовтні 1979 р. [192]. Цей федеральний орган перебрав на себе більшість програм, які раніше належали до компетенції Департаменту охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. Очолює Департамент Секретар освіти.

Як зазначено в документах Департаменту [174, 192], його місія полягає в тому, щоб:

- гарантувати на федеральному рівні рівні освітні можливості для всіх громадян;
- підтримувати зусилля штатів, локальних шкільних систем, приватного сектора, державних і неприбуткових освітніх інституцій, громадських організацій, батьків і студентів щодо покращання якості освіти;
- сприяти зростанню участі громадськості, батьків і студентів у федеральних освітніх програмах;
- покращувати якість та користь освіти шляхом забезпечення федеральної підтримки наукових досліджень з проблем освіти, проведення оцінюючих процесів і поширення інформації;
- покращувати координування федеральних освітніх програм;
- удосконалювати федеральне управління освітою;

- підвищувати відповідальність щодо виконання федеральних освітніх програм перед Президентом, Конгресом і народом.

Для реалізації даної місії в межах Департаменту освіти функціонує 14 служб (див. дод. 3) [184, с. 266].

Офіс Департаменту освіти знаходиться у Вашингтоні. Його штат складають 3500 службовців. Крім цього, 1400 чоловік працюють у регіональних представництвах [147]. Кожне регіональне представництво є центром поширення інформації та надання технічної допомоги штатам і місцевим освітнім агентствам у реалізації федеральних програм. Розташовані регіональні представництва в 10 містах США: Бостоні (I регіон), Нью-Йорку (II), Філадельфії (III), Атланті (IV), Чикаго (V), Далласі (VI), Канзас-Сіті (VII), Денвері (VIII), Сан-Франциско (IX) та Сіетлі (X) [117].

Департамент освіти займається питаннями регулювання національної освіти, але лише в певних межах. Зокрема:

- бере участь у визначенні державної політики в галузі освіти;
- реалізує державну освітню політику, здійснює контроль за її втіленням і дотриманням законодавчих актів про освіту;
- розробляє та реалізує понад 200 програм сприяння освіті;
- здійснює збір і обробку статистичних даних;
- бере участь в організації наукових досліджень та стимулюванні їх фінансовою підтримкою;
- розподіляє асигнування з федерального бюджету для підтримки окремих цільових ініціатив (цільова допомога) та підтримки комплексних освітніх починань (комплексна допомога);
- частково підтримує Американську друкарню для сліпих, Університет Галлоде (заснований для надання вищої освіти для глухих), Національний технічний інститут для глухих (філію Рочестерського технологічного інституту, що покликаний надавати освіту глухим студентам у межах студентського

містечка), а також Університет Говарда у Вашингтоні (університет, який приймає студентів усіх рас, але зосереджується на наданні освіти чорношкірим американцям);

- ліквідує протиріччя в освітній політиці різних штатів [8, 67, 143-145, 174, 184, 192].

Питаннями вищої освіти в структурі Департаменту освіти США займається Служба з післясередньої освіти.

Структура й функції Служби з післясередньої освіти. Служба з післясередньої освіти формує політику й напрями діяльності Департаменту освіти в галузі післясередньої освіти та координує програми допомоги післясереднім освітнім закладам і студентам, які отримують післясередню освіту. До складу даної Служби входить три підрозділи: Відділ з формування діяльності, політики, планування та нововведень; Відділ програм фінансової допомоги студентам; Відділ програм вищої освіти [144].

Відділ з формування діяльності, політики, планування та нововведень аналізує стан і розвиток програм, які координуються Службою з післясередньої освіти, оцінює їх фінансову спроможність; відповідає за розробку законодавчих проектів, що стосуються післясередньої освіти; здійснює стратегічне планування розвитку та вдосконалення післясередньої освіти. До складу цього Відділу входить Фонд удосконалення вищої освіти, який надає гранти коледжам і університетам з метою сприяння процесам реформування та вдосконалення післясередньої освіти.

Відділ програм фінансової допомоги студентам здійснює координування федеральних програм фінансової допомоги студентам, мета яких - удосконалення та розповсюдження американських освітніх ресурсів, покращання навчання з основних предметів, поліпшення академічних можливостей. Щорічно Департамент надає федеральні

гранти, займи, здійснює фінансування за програмою "робота - навчання" понад 8 млн. студентів, які навчаються приблизно у 8 тис. американських вищих навчальних закладах [144].

Відділ програм вищої освіти займається управлінням і координуванням заходів, безпосередньо пов'язаних з вищою освітою. Основна функція Відділу полягає в розробці, розвитку та підтримці програм, спрямованих на поширення доступу до вищої освіти. Програми поділяються на три групи: програми, які допомагають студентам вступити до коледжу; програми вдосконалення та покращання навчання на рівні неповної вищої освіти; програми з питань міжнародної освіти й повної вищої освіти [145].

До складу Служби з післясередньої освіти, крім охарактеризованих підрозділів, входять Національний дорадчий комітет з питань акредитації та Відділ акредитації, які займаються координуванням акредитаційного процесу в США шляхом визнання Департаментом освіти акредитаційних агентств і визначення їх компетентності. Аналіз функцій цих підрозділів здійснено в п. 2.3 даного дисертаційного дослідження.

Отже, для вирішення проблем функціонування та розвитку системи післясередньої освіти в США на федеральному рівні в межах Департаменту освіти працює спеціальний підрозділ - Служба з післясередньої освіти. Як зазначено в її документах, діяльність Служби має сприяти "підвищенню якості післясередньої освіти та полегшенню доступу до неї усіх громадян США" [144].

Основні федеральні організації з проблем вищої школи.
Проблемами розвитку та вдосконалення освіти, і в тому числі вищої, займається в США велика кількість державних і громадських організацій національного рівня. До складу Департаменту освіти входить Служба наукових досліджень і вдосконалення освіти, яка здійснює керівництво

федеральними науково-дослідними програмами у сфері освіти [143]. Ця служба виконує такі основні функції:

- проведення наукових досліджень та фінансової підтримки проектів, мета яких - удосконалення освіти;
- збір статистичних даних щодо стану та розвитку навчальних закладів США;
- поширення освітньої інформації та забезпечення технічної допомоги службам цієї сфери.

Очолює Службу Помічник Секретаря з наукових досліджень і вдосконалення освіти. Він працює в співробітництві з Національною радою наукових досліджень і пріоритетів у сфері освіти. До складу Ради входять представники громадськості, освітяни-науковці, викладачі та батьки. Основна функція Ради - визначення напрямів розвитку та пріоритетів у здійсненні наукових досліджень з метою вдосконалення освітньої системи. 3-4 рази на рік Служба видає "Бюлетень Служби наукових досліджень і вдосконалення освіти", в якому викладається інформація щодо нових науково-дослідних програм у сфері освіти, грантів та подаються відповідні статистичні дані.

Служба наукових досліджень і вдосконалення освіти працює у тісному співробітництві з великою кількістю науково-дослідних організацій, які підпорядковуються Департаменту освіти. Серед них - спеціалізовані бібліотеки, науково-дослідні інститути, науково-дослідні служби. Отримані через мережу "Інтернет" матеріали [138, 143] дозволили виявити основні напрями діяльності цих організацій.

Національна бібліотека освіти - найбільша освітянська бібліотека, яка фінансується з федеральних фондів. Бібліотека є основним федеральним центром освітньої інформації. До її електронного каталога входить понад 200 тис. книжок, 750 періодичних видань, величезна кількість освітньої інформації на електронних носіях, у вигляді мікрофільмів і фотокопій. Бібліотека має ряд спеціальних колекцій:

Історичні книги 1880-1964 років; Американські підручники 1775-1890 років; Сучасні американські підручники (1890-1959 роки); Освітні звіти; Бібліографічні матеріали; Архівні доповіді, урядові документи й офіційні звіти. Крім того, бібліотека має доступ через інформаційно-комп'ютерні мережі [143].

Національний інститут з питань післясередньої освіти займається вивченням проблем освіти та професійної підготовки дорослих. Робота інституту сконцентрована на таких напрямках: післясередня освіта, грамотність дорослих, бібліотеки, освітні програми громадських організацій, професійні коледжі. Для виконання основної місії - покращання якості освіти дорослих і сприяння доступу до неї, Інститутом створено три науково-дослідні центри: Національний центр післясередньої освіти, який займається проблемами навчального плану та навчального процесу на різних рівнях післясередньої освіти; Національний центр грамотності дорослих; Національний центр якості професійної освіти. Проте, як зазначено в документах Інституту, "ці центри не охоплюють увесь спектр освітніх проблем, які потребують свого дослідження в межах Інституту. Тому найближчим часом планується розробка нових науково-дослідних проектів і створення нових центрів" [Там же].

Національний інститут управління, фінансування і політики в галузі освіти відповідає за проведення наукових досліджень з проблем управління, фінансування та політичного розвитку освітньої системи, а також займається поширенням отриманих результатів. Наукові дослідження проводяться за такими напрямками:

- Керівництво: досліджуються організаційні структури, які б забезпечували найефективніше функціонування освітніх одиниць, та вивчається внутрішній розподіл повноважень і функцій у таких структурах;

- Фінансування: проблеми формування освітніх фондів, найбільш сприятливого розподілу податкових надходжень та інших матеріальних джерел освітньої сфери, а також їх ефективне використання;
- Освітня політика: сприяння діяльності освітніх служб з метою підвищення їх ефективності; підтримка зусиль освітян-практиків, які намагаються підвищити рівень викладання та навчання; сприяння освітнім ініціативам щодо вдосконалення освіти;
- Управління: прийняття рішень відносно політичного розвитку, керівництва й управління освітніми закладами та аналіз їх впливу на ефективність функціонування освітніх одиниць.

Національний центр статистики освіти виконує функції, визначені йому Конгресом США, щодо збору та аналізу статистичних даних про стан американської освіти. На основі отриманих даних Центр публікує ряд статистичних видань і звітів. Питаннями збору статистичної інформації про стан вищої освіти займається Відділ статистики післясередньої освіти, що входить до складу Національного центру освітньої статистики. Центр має ряд служб та електронних баз даних, серед яких 8 присвячено проблемам вищої освіти [138]. До таких баз, зокрема, належать: "Інтегрована система даних післясередньої освіти", "Професорсько-викладацький склад післясередньої освіти", "Випускники коледжів", "Фінансова допомога студентам вищої освіти" та інші.

Слід зазначити, що дослідженням проблем вищої освіти займається й ряд освітніх організацій, які не підпорядковуються Департаменту освіти. Їх аналіз здійснено в підрозділі 2.4 даного дисертаційного дослідження.

Роль федеральних органів виконавчої влади в управлінні вищою освітою США. На основі здійсненого структурно-функціонального аналізу Департаменту освіти США - органу, який є основним федеральним виконавчим органом у справах освіти, констатуємо, що на федеральному рівні існує цілий ланцюг підрозділів Департаменту й освітніх організацій, що підпорядковуються йому, безпосередньо пов'язаних з вирішенням питань вищої школи. Основним із цих підрозділів є Служба з післясередньої освіти.

Перший розділ Закону США про вищу освіту починається з констатації ключової ролі вищої освіти для розвитку економічного потенціалу країни та покращення якості життя нації. У зв'язку з цим Конгрес США проголошує, "що обов'язок федерального уряду, який узгоджується з правами, обов'язками й привілеями штатів і вищих навчальних закладів, - сприяти:

- рівному доступу до післясередньої освіти незалежно від віку, раси, статі, віросповідання, початкового рівня, місця проживання та економічного стану;
- вільному вибору студентами, які бажають отримати післясередню освіту, закладів і програм, які відповідають їх потребам і здібностям;
- забезпеченню високої якості післясередньої освіти, включаючи підтримку й розширення академічних свобод, відповідальності й різноманітності в навчанні;
- реагуванню післясередньої освіти на швидку зміну соціальних і економічних потреб;
- ефективному використанню ресурсів післясередньої освіти, оптимальному розподілу людських, матеріальних і фінансових ресурсів шляхом ефективного планування й управління для досягнення цих цілей" [58, с. 250].

Реалізація цих цілей здійснюється шляхом виконання федеральним Департаментом освіти та його підрозділами значної кількості функцій, які можна згрупувати відповідно до основних напрямів роботи цих органів:

- формування державної політики в галузі вищої освіти;
- розвиток законодавчої бази вищої освіти шляхом розробки необхідних законодавчих проєктів;
- стратегічне планування розвитку системи вищої освіти;
- збір і обробка статистичних даних щодо стану вищої освіти;
- організація наукових досліджень освітніх проблем та їх фінансова підтримка;
- координація програм фінансової допомоги;
- поширення освітньої інформації.

Отже, діяльність Департаменту освіти США як органу центрального (федерального) рівня в структурі управління американською вищою освітою фактично зводиться до виконання ним таких управлінських функцій: планування, управління федеральними фінансовими ресурсами, координація федеральних освітніх програм і представницько-організаційні функції. При цьому коло повноважень федерального Департаменту освіти обмежується його участю в формуванні законодавчих основ вищої освіти США (підготовка проєктів законодавчих актів), визнанням акредитаційних агентств і акредитованих вищих навчальних закладів. Дані характеристики свідчать про те, що на рівні держави управління вищою освітою в США є децентралізованим.

2.2.2. Моделі управління державною вищою школою на рівні штату.

Законодавчі основи управління вищою освітою в штатах. Як вже зазначалося в підрозділі 2.1, Конституція США делегує урядам штатів відповідні повноваження щодо організації та управління освітою [25]. Саме цей факт спричиняє існування різних моделей управління вищою освітою в межах країни. Кожний штат, враховуючи свої особливості, традиції, об'єктивні умови та потреби, організує свою адміністративну модель для управління закладами вищої освіти. З цього приводу доречними є слова одного з американських дослідників освітньої сфери, а саме Дж.Кроніна: "Сполучені Штати мають не одну, а 50 освітніх систем" [94, с. 101].

Законодавчими основами управління вищою освітою в штатах є конституції штатів і відповідні акти штатних законодавчих зборів, в яких визначені структура, функції, повноваження штатних органів управління вищою освітою та основні принципи функціонування системи вищої освіти штату.

Сучасні дані про кількість державних вищих навчальних закладів у кожному штаті й наявність відповідних органів для їх координування, подані в додатку К, підтвержують той факт, що всі існуючі в США моделі управління вищими навчальними закладами на рівні штату можна віднести до двох типів: з централізованим і децентралізованим врядуванням. Такий розподіл здійснюється, виходячи з найбільш важливих характеристик систем, їх основних рис.

Централізована модель управління закладами вищої освіти. Адміністративні моделі централізованого типу діють у 23 штатах: Арізона, Коннектикут, Флорида, Джорджія, Гавайї, Айдахо, Айова, Канзас, Мейн, Міссісіпі, Монтана, Невада, Нью-Гемпшир,

Північна Кароліна, Північна Дакота, Род-Айленд, Південна Дакота, Орегон, Юта, Вермонт, Західна Вірджинія, Вісконсин та Вайоминг. Огляд основних характеристик централізованого управління вищою освітою здійснено на основі документів керівних органів штатів: Арізона [75], Вісконсин [162, 166, 181, 188-190], Гавайї [111], Джорджія [170, 177], Орегон [146], Флорида [161].

Основною рисою централізованих систем управління вищою освітою є наявність єдиного керівного органу на рівні штату, який управляє всією системою вищої освіти штату в цілому та кожним її закладом безпосередньо. У таких штатах державні заклади вищої освіти не мають власних рад опікунів, оскільки їх функції у цьому випадку виконує спільний для всіх орган штату.

У більшості штатів така адміністративна централізована модель називається "університетська система" або "система університету штату". До такої системи входять усі державні заклади вищої освіти (Джорджія, Орегон) або тільки 4-річні (Арізона, Вісконсин). У другому випадку всі 2-річні державні коледжі об'єднані в аналогічну університетській систему коледжів, аналіз якої здійснено в пункті 2.2.3.

Управління університетською системою очолює громадський орган, який найчастіше називається "рада регентів". Діяльність ради регентів регламентується документом, який називається "статут ради регентів". Статус ради визначається конституціями штатів, де зазначається, що управління, контроль і керівництво університетською системою та кожним її закладом доручено мешканцями штату виключно раді регентів.

Члени ради - регенти в більшості штатів призначаються губернатором, винятком є студентський регент, який представляє студентство штату й обирається ним. Склад ради визначається наступним чином: по одному представнику від кожного виборчого округу штату, 3-5 чоловік від штату в цілому, 1-2 представники студентства. У деяких штатах до складу ради регентів входить суперінтендент штату з питань

освіти - керівник штатного департаменту освіти (Флорида, Вісконсин). Зрозуміло, що кількість членів ради залежить від розмірів штату, кількості вищих закладів освіти в ньому та інших факторів. У середньому до складу ради входить 14 регентів.

Термін служби регентів також є різним у різних штатах. Наприклад, в Орегоні він становить 4 роки, а у Джорджії - 7. Термін служби студентських регентів - 1-2 роки. Зазначимо, що члени ради регентів не отримують матеріальної компенсації за виконання своїх обов'язків.

Посадовими особами ради регентів є голова, віце-голова, канцлер, секретар і скарбник. Голова і віце-голова є членами ради й обираються ними на визначений термін (як правило на рік).

Основні обов'язки та повноваження голови:

- головує на засіданнях ради регентів, маючи при цьому право голосу, як член ради;
- призначає членів до усіх комітетів ради;
- призначає голів комітетів;
- є членом усіх комітетів за своєю посадою з правом голосу;
- має право завіряти усі документи ради регентів печаткою;
- подає щорічний звіт ради губернаторові штату.

Віце-голова ради виконує обов'язки голови за його відсутності.

Канцлер не є членом ради, обирається членами ради і є головною адміністративною особою ради регентів, виконуючи визначені радою обов'язки. Канцлер також забезпечує офіційний зв'язок між радою регентів і виконавчими та законодавчими органами влади штату.

Основні обов'язки та повноваження канцлера можна розподілити за двома основними напрямками:

I - стосуються університетської системи в цілому:

- присутній на всіх засіданнях ради регентів без права голосу;
- є членом усіх комітетів ради за своєю посадою без права голосу;
- інформує членів ради стосовно усіх справ системи;

- готує та передає на розгляд ради відповідні звіти, рекомендації, пропозиції тощо;
- відповідає за швидке та ефективне виконання всіх резолюцій і постанов ради регентів для забезпечення порядку й ефективного функціонування системи та керівництва всіма її закладами;
- відповідає за підготовку та подання для розгляду радою регентів пропозицій щодо розподілу державних асигнувань серед державних вищих навчальних закладів;
- готує й подає на розгляд ради загальний бюджет системи;
- координує програми фінансової допомоги студентам штату;
- готує й подає на розгляд ради щорічні та спеціальні звіти.

II - стосуються внутрішньої діяльності закладів:

- є членом усіх керівних органів і рад закладів;
- вирішує всі питання щодо юрисдикції цих органів і рад;
- має право скликати засідання будь-якої ради чи комітету закладу системи в будь-який час;
- має право накладати вето на постанову будь-якої ради чи комітету закладу університетської системи, даючи при цьому письмове пояснення щодо причин. Відповідна рада чи комітет мають право оспорювати вето канцлера, звернувшись до ради регентів;
- дає рекомендації раді з кадрових питань - щодо адміністраторів закладів, членів професорсько-викладацького складу та службовців (призначення, звільнення, просування по службі тощо);
- розглядає бюджети вищих навчальних закладів і передає їх для остаточного схвалення до ради регентів;
- може обмежувати кількість вступників до закладів системи.

Рада регентів оцінює роботу канцлера щорічно.

Секретар ради обирається її членами за рекомендацією канцлера, не є членом ради. До основних обов'язків секретаря належить: підготовка матеріалів до засідань ради регентів та її комітетів; повідомлення членів ради про час, місце й порядок денний засідань; ведення протоколів усіх засідань ради та комітетів і ряд інших обов'язків, які визначаються радою регентів.

Посадові особи можуть бути зміщені з посади шляхом голосування членів ради регентів. Рада регентів може засновувати й відмінити певні посади, які можуть бути необхідними для вирішення справ ради.

Регулярні засідання ради регентів проводяться щомісяця. Засідання є відкритими для громадськості. Спеціальні засідання можуть бути скликані за пропозицією голови чи канцлера за наявності письмової вимоги від більшості членів ради регентів. Порядок денний засідань ради визначається канцлером.

Якщо певна особа чи група, що входить до системи університету, хоче внести до порядку денного питання для розгляду його на засіданні ради регентів, вона своєчасно подає свою заявку до канцлера ради через президента відповідного закладу. Канцлер, порадившись із головою ради, може внести запропоноване питання до порядку денного або не включити його, повідомивши при цьому письмово відповідну особу про причини такого рішення.

Більшість членів ради становлять кворум для вирішення питань і прийняття рішень.

Із членів ради регентів формуються комітети ради (постійні та спеціальні), які вирішують справи в межах своїх повноважень і визначених обов'язків. Регулярні засідання комітетів відбуваються щомісяця перед засіданнями ради регентів. Спеціальні засідання можуть бути скликані головою комітету для розгляду питань, обмежених метою скликання. Кожний комітет веде протоколи своїх засідань і звітує щодо своєї діяльності на регулярних засіданнях ради регентів. Як правило,

серед комітетів ради в усіх штатах є: виконавчий комітет, комітет зі стратегічного планування, у справах майна та обладнання, з питань навчального процесу та науково-дослідної роботи, фінансовий, з питань аудиту та інші (див. дод. Л, М). Найголовнішим є виконавчий комітет, членами якого є голова ради, віце-голова, канцлер (за своєю посадою без права голосу) та кілька членів ради, призначених головою. Усі комітети мають право вносити додаткові питання для включення їх до порядку денного.

Рада регентів має право створювати зовнішні комітети чи ради консультативного характеру з метою забезпечення ефективного функціонування університетської системи. До організацій такого типу належить рада президентів. До неї входить канцлер ради регентів і президенти всіх університетів штату. Даний орган має право подавати рекомендації канцлерові та через нього раді регентів стосовно всіх академічних і адміністративних питань, що стосуються університетської системи в цілому. Основна ж мета існування такої ради - це забезпечення оптимального співвідношення між індивідуальним розвитком конкретного закладу та розвитком системи шляхом обміну необхідною інформацією.

Основні повноваження та обов'язки ради регентів можна віднести до двох основних напрямів:

I - вирішення проблем загальносистемного характеру:

- здійснення стратегічного планування майбутніх потреб системи;
- оцінювання та аналіз стану системи;
- визначення напрямів розвитку системи;
- встановлення правил і прийняття постанов, які повинні виконуватися всіма закладами системи;
- встановлення академічних стандартів;
- визначення нормативів прийому до закладів системи;

- управління інформаційними системами та забезпечення охорони інформаційних баз даних вищої освіти штату;
- координування програмами фінансової допомоги студентам штату;
- підготовка бюджетного запиту й подання його до законодавчого органу штату. Підкреслимо, що рада є тільки засобом зв'язку, через який усі вимоги щодо асигнувань подаються законодавчому органу штату та губернатору.

II - регулювання внутрішніх процесів діяльності закладів. Рада:

- обирає президентів закладів вищої освіти університетської системи штату. Для пошуку кандидатур на посаду президента того чи іншого університету штатної системи створюється спеціальний комітет із членів ради регентів і відповідний пошуковий комітет, до складу якого входять представники професорсько-викладацького складу, адміністрації, студентства, асоціацій відповідного закладу та представники штату. Даний комітет подає список кандидатів до спеціального комітету ради регентів, який виносить остаточну рекомендацію для затвердження її радою регентів;
- зміщує та надає відставку президентам вищих навчальних закладів системи;
- затверджує кадрові питання для кожного закладу;
- затверджує статuti закладів;
- визначає межі щодо сфери діяльності та ролі закладів в університетській системі;
- затверджує пропозиції щодо заснування чи закриття університетів, коледжів, шкіл, департаментів, кафедр та їх розміщення;
- затверджує списки претендентів на присвоєння ступенів;

- координує навчальний процес закладів, затверджуючи створення нових програм і курсів та закриваючи непотрібні;
- координує проходження акредитації закладами системи. Рада регентів має бути повідомлена президентом закладу про час проведення акредитації. Акредитаційні звіти та інші супроводжуючі документи мають бути передані до ради одразу після отримання їх закладом.

Зв'язок ради регентів з державними органами виконавчої влади у сфері управління вищою освітою на рівні штату. Органом державної виконавчої влади, до компетенції якого належить регулювання розвитку вищої школи штату, є штатний департамент з вищої освіти або відділ з вищої освіти в структурі департаменту освіти штату. Схема підпорядкування в цих двох випадках здійснюється наступним чином:

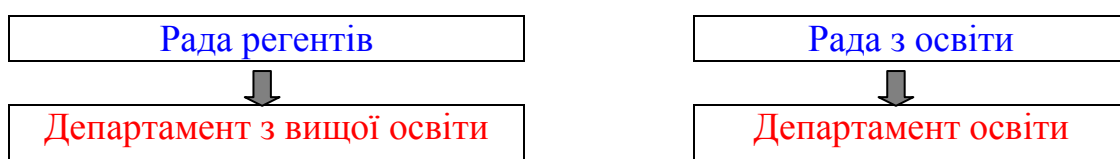

Рис. 2.3.2.1. Схема підпорядкування органів управління вищою освітою для штатів, які мають департамент з вищої освіти.

Рис 2.3.2.2. Схема підпорядкування органів управління вищою освітою для штатів, у яких відділ з вищої освіти входить до структури департаменту освіти.

В обох випадках державний орган - департамент вищої освіти (або відділ) є виконавчою структурою, яка підпорядковується громадській структурі - раді регентів, реалізуючи політику та виконуючи рішення ради.

Таким чином, у 23 штатах США функціонує централізована модель управління державними вищими навчальними закладами. Оскільки на вершині такої централізованої адміністративної піраміди стоїть орган, який є громадською структурою, характер даної централізованої моделі управління закладами вищої освіти визначається як громадсько-державний.

Децентралізована модель управління закладами вищої освіти. Основною характерною рисою децентралізованої моделі управління вищою освітою на рівні штату є той факт, що в таких штатах кожний державний вищий заклад має свій власний керівний орган - раду опікунів, яка й здійснює безпосереднє управління даним закладом. На рівні штату з децентралізованим врядуванням вищої школи існує орган, який координує систему вищої освіти штату в цілому, не втручаючись у внутрішню діяльність закладів. До основних цілей функціонування такого органу належить: забезпечення доступу до вищої освіти усім громадянам штату; підвищення академічної якості вищої освіти; забезпечення ефективного використання освітніх ресурсів.

Існує два типи децентралізованої моделі управління вищою освітою. У першому випадку керівництво здійснюється консультативно-координуючими радами, у другому - регулюючо-координуючими радами. Координуючі ради консультативного типу функціонують у 10 штатах: Алабама, Арканзас, Каліфорнія, Делавер, Округ Колумбія, Меріленд, Мічіган, Міннесота, Небраска, Вашингтон. Координуючі ради регулюючого типу мають 18 штатів: Аляска, Колорадо, Іллінойс, Індіана, Кентуккі, Луїзіана, Массачусетс, Міссурі, Нью-Джерсі, Нью-Мексіко,

Нью-Йорк, Огайо, Оклахома, Пенсільванія, Південна Кароліна, Теннессі, Техас, Вірджінія.

Аналіз документів органів законодавчої та виконавчої влади, а також координуючих громадських структур штатів: Алабама [72], Аляска [73], Арканзас [80], Меріленд [128], Мічіган [132], Вірджінія [93], Нью-Мексіко [160], Нью-Йорк [120, 169, 175], Міссурі [136], Оклахома [176], Техас [178, 179], показав, що ці два типи мають однакові риси щодо внутрішньої організації, але відрізняються у сфері розподілу повноважень, які належать до компетенції штатної координуючої ради. Беручи до уваги цей факт, аналіз типів децентралізованої моделі управління вищою освітою здійснено за таким планом:

1. Основні риси внутрішньої організації координуючих рад (члени, механізм їх призначення, термін служби, посадові особи ради, система комітетів).

2. Основні функції та повноваження, притаманні обом типам координуючих рад.

3. Додаткові повноваження й функції для регулюючо-координуючих рад.

Члени координуючої ради штату з вищої освіти призначаються губернатором за погодженням із законодавчим органом штату. Кількість членів залежить від кількості виборчих округів штату. Як правило, рада складається таким чином: по одному представнику від кожного виборчого округу, 3-5 членів представляють штат у цілому, 1-2 представники студентства. Члени ради є мешканцями штату, сфера їх діяльності є близькою до інтересів вищої освіти. Важливим є той факт, що члени штатної координуючої ради з вищої освіти не можуть бути членами керівних рад конкретних закладів або службовцями вищих закладів освіти чи інших освітніх агентств у межах штату. Члени ради виконують свої обов'язки, не отримуючи за це матеріальної компенсації. Термін служби

членів ради є різним у різних штатах. Наприклад, в Алабамі й Оклахомі - 9 років, у Арканзасі - 7 років, у Міссурі та Техасі - 6 років.

Серед членів ради обираються такі посадові особи: голова, віце-голова, секретар. Іноді голова ради призначається губернатором штату (Техас). Канцлер ради (у деяких штатах - виконавчий директор) призначається членами ради за рекомендацією голови, не є її членом, а виконує обов'язки головного адміністратора ради, визначені йому радою.

Регулярні засідання ради проводяться, як правило, один раз у квартал. Спеціальні засідання можуть бути скликані головою ради за наявності вимоги від, як мінімум, половини членів ради або губернатором штату. Більшість членів ради складають кворум для вирішення справ і прийняття рішень. Порядок денний кожного засідання координуючої ради штату має бути надісланий до керівних рад та президентів кожного конкретного державного вищого закладу освіти штату за певний час до засідання. Будь-який державний заклад вищої освіти штату може запропонувати те чи інше питання для внесення його до порядку денного засідання координуючої ради. Порядок внесення таких пропозицій чітко визначено у відповідних документах кожного штату.

Для вирішення справ ради в період між її засіданнями функціонують постійні комітети з членів ради. Формує ці комітети голова ради, він же й призначає голів комітетів. На своїх засіданнях, що відбуваються перед засіданнями ради, члени комітетів розробляють рекомендації щодо відповідних пунктів порядку денного й подають їх на розгляд ради.

З метою вирішення тих чи інших проблем рада може звертатися по допомогу до відповідних консультативних груп або конкретних професіоналів. Однією з таких груп є рада президентів усіх державних університетів штату. Крім того, рада може створювати необхідні дорадчі комітети, члени яких не є членами ради.

Координуюча рада штату з вищої освіти виконує наступні функції:

1. Створення та координування інформаційної системи даних вищої освіти штату. Рада засновує штатну інформаційну систему даних коледжів й університетів, мета якої - забезпечувати роботу ради й освітніх організацій штату всебічною, повною та своєчасною інформацією щодо стану вищих навчальних закладів штату. Ці дані подаються до ради безпосередньо закладами штату у формі згідно з вимогами, встановленими координуючою радою штату. Виступаючи координуючим органом цієї інформаційної системи, рада відповідає за подання відповідних даних до інформаційних систем федерального уряду.

2. Аналіз і оцінка освітніх потреб системи вищої освіти штату. Рада разом з освітніми агентствами та закладами штату аналізує й оцінює стан і потреби післясередньої освіти.

3. Стратегічне планування. Рада відповідає за здійснення довготермінового планування для системи вищої освіти штату. На основі даних проведеного аналізу й оцінки рада здійснює прогнозування майбутнього розвитку системи. Планування включає в себе чітке визначення стратегічних цілей і пріоритетів, а також методів та основних шляхів їх досягнення.

4. Дорадчі функції для законодавчого органу та губернатора штату щодо питань післясередньої освіти.

5. Рекомендує законодавчому органу штату прийняття тих чи інших законодавчих актів, які є необхідними для забезпечення відповідної якості вищої освіти відповідно до змін, тенденцій і потреб соціального й економічного розвитку суспільства.

6. Надає рекомендації законодавчому органу штату щодо розподілу фондів на освіту між університетами та коледжами штату.

7. Координація дій стосовно поліпшення якості діяльності закладів вищої освіти. Рада може надавати рекомендації щодо покращання якості програм чи роботи підрозділів. Але оскільки при

цьому не враховуються конкретні дані закладів (щодо професорсько-викладацького складу, студентів тощо) університети й коледжі у випадку непогодження з даною рекомендацією можуть звернутись до ради з проханням переглянути її.

8. Координування програм (федеральних і штатних) фінансової допомоги студентам.

9. Розробка загального бюджету для системи державної вищої освіти штату й подання його законодавчому органу та губернаторові штату. Керуючі ради закладів вищої освіти подають раді пропозиції щодо своїх бюджетів (у формі й у терміни, визначені радою). Рада розглядає ці пропозиції і, враховуючи потреби всіх закладів, розробляє загальний бюджет.

10. У кінці року рада звітує в письмовій формі перед губернатором і законодавчим органом штату щодо своєї діяльності та стану вищої освіти штату. Звіт, як правило, складається з таких основних елементів: опис стану вищої освіти штату; основні напрямки розвитку системи; відповідні пропозиції.

Як вже зазначалось, у деяких штатах (Міссурі, Нью-Мексіко, Оклахома, Техас та інші) координуючі ради з вищої освіти мають сильніші повноваження (регулюючо-координуючі ради). Такі органи виконують, крім перерахованих, ряд функцій регулюючого характеру:

1. Схвалення статутів державних вищих закладів освіти.

2. Координування навчальних програм з вищої освіти. Ця функція включає схвалення нових навчальних програм і курсів, періодичний огляд існуючих програм. Основна мета такого координування полягає у запобіганні дублюючих і непотрібних програм або програм, що не відповідають освітнім стандартам. Керівні ради державних закладів вищої освіти не можуть створювати нові програми та вводити нові курси за рахунок коштів з державних фондів без попереднього погодження цих питань з координуючою радою штату.

3. Схвалення питань щодо створення нових підрозділів і проведення адміністративних змін за рахунок державних коштів.

4. Затвердження бюджетів закладів.

Таким чином, порівняння типів рад, які функціонують у межах децентралізованої моделі управління вищою освітою на рівні штату, засвідчує, що консультативно-координуюча рада є координуючим органом для системи державних вищих закладів освіти штату в той час, як керівні ради закладів несуть безпосередню відповідальність за функціонування конкретних університетів і управління ними. Рада виконує функції загально-стратегічного порядку щодо розвитку системи вищої освіти штату, визначає у зв'язку із цим обсяг фінансових ресурсів, здійснює спостереження за напрямками та результатами функціонування закладів без втручання в їх внутрішню діяльність. Рада не приймає ніяких постанов щодо конкретної діяльності того чи іншого університету чи коледжу, а може надавати тільки рекомендації.

Тобто, постанови, прийняті консультативно-координуючою радою, носять загально-рекомендаційний характер для закладів вищої освіти штату. Регулюючо-координуючі ради, на відміну від попереднього типу органів управління вищою освітою, мають сильніші повноваження, оскільки наділені правом основного голосу у вирішенні деяких питань, що стосуються внутрішньої діяльності закладів.

Завершуючи аналіз децентралізованої моделі управління вищою освітою на рівні штату зазначимо, що структура підпорядкування громадського органу - координуючої ради й державного органу виконавчої ради - департаменту з вищої освіти (або відділу з вищої освіти штатного департаменту освіти) за децентралізованого управління аналогічна розглянутій структурі для централізованого врядування.

Зважаючи на викладене, підсумовуємо:

- 28 штатів США мають децентралізовану модель управління вищою освітою;

- у межах децентралізованого управління вищими навчальними закладами адміністрування може здійснюватися за двома типами, відповідно до яких існують два типи органів управління вищою освітою на рівні штату (консультативно-координуючі та регулюючо-координуючі ради);
- перший тип управління має високий ступінь децентралізації;
- другий - є перехідною ланкою від децентралізованої до централізованої моделі управління;
- усі типи децентралізованого управління мають громадсько-державний характер.

2.2.3. Рівень колегіального округу. У 17 штатах 2-річні державні коледжі об'єднані в окрему від 4-річних закладів систему, яка називається системою коледжів (див. дод. К). У таких штатах фактично існують дві підсистеми в системі управління вищою освітою. Управління ж усією вищою освітою штату забезпечується шляхом співробітництва між керівними органами цих підсистем.

Проведений аналіз показав, що у Сполучених Штатах функціонує дві моделі управління системою коледжів - централізована та децентралізована.

В штатах з *централізованим управлінням 2-річними державними закладами вищої освіти* система коледжів управляється громадським органом - радою коледжів або радою директорів. Члени ради коледжів у більшості таких штатів призначаються губернатором. До складу ради входить по одному представнику від колегіальних округів, представник від керівної ради університетської системи, уповноважений (суперінтендент) штату з питань освіти (або вищої освіти), представники студентства. Внутрішня організація ради коледжів аналогічна організації керівних рад для 4-річних вищих навчальних закладів.

Рада коледжів, забезпечуючи централізоване управління системою, виконує такі функції:

- визначає політику й стандарти для освітніх програм і служб, які функціонують в округах;
- встановлює стандарти для побудови нових закладів та їх розвитку;
- затверджує кадрові призначення;
- контролює навчальні програми;
- контролює діяльність округів через проведення звітування й здійснення аудиту;
- здійснює координування програмами допомоги освітнім агентствам штату;

- управляє програмами федеральної та штатної фінансової допомоги для 2- річних коледжів тощо.

Децентралізоване управління системою 2-річних коледжів здійснюється координуючою радою коледжів. Основні характеристики щодо внутрішньої організації таких систем аналогічні розглянутій системі коледжів за централізованого врядування. Відмінність полягає в типі управління. Висловлюючись точніше, у системах коледжів із децентралізованим врядуванням рада коледжів виконує функції загальносистемного призначення, не втручаючись у внутрішню діяльність коледжів, які керуються власними радами опікунів.

Важливо також зазначити той факт, що у більшості штатів, в яких паралельно функціонують система коледжів та університетська система, тип управління в межах даних систем є однаковим (Алабама, Арізона, Вісконсин, Каліфорнія, Коннектікут та інших). Поряд із цим у деяких штатах управління 2-річними та 4-річними системами носить неоднаковий характер (Флоріда, Айова, Канзас).

Основна відмінність системи коледжів від університетської системи полягає в поділі системи коледжів штату на *колегіальні округи*. Ці округи є елементарними одиницями штатної системи коледжів, тобто вони не можуть бути поділені на менші округи. Кожний колегіальний округ керується місцевим локальним органом - радою округу. Рада округу очолюється округним директором - членом ради коледжів штату. Члени ради округу (їх кількість залежить від кількості виборчих ділянок у даному окрузі) обираються жителями округу або призначаються керівниками органів місцевої влади. Ради округів здійснюють управління діяльністю закладів свого колегіального округу. Повноваження та функції рад колегіальних округів залежать від того, яким є управління коледжами на штатному рівні - централізованим чи децентралізованим [159, 162, 167, 168].

2.2.4. Внутрішнє управління державними вищими навчальними закладами. Здійснений на основі статутів, положень, організаційних схем та інших документів адміністративного характеру 14 американських державних університетів і коледжів, аналіз свідчить про наявність безпосередньої залежності між моделлю управління вищою освітою на рівні штату та організацією внутрішнього управління вищим закладом освіти. Це означає, що відповідно до двох охарактеризованих у підрозділі 2.2.2 моделей управління вищою освітою на рівні штату (централізованої й децентралізованої) існує дві моделі внутрішнього адміністрування державними вищими навчальними закладами.

У штатах, які мають систему вищої освіти з централізованим (на рівні штату) врядуванням (Арізона, Флорида, Джоржія, Орегон, Вісконсин та інших) діяльність університетів керується органом управління цієї штатної системи державних закладів - радою регентів, і адміністрація таких вищих закладів освіти підпорядковується цьому органу та звітує перед ним.

У штатах з децентралізованим управлінням вищою освітою (Алабама, Аляска, Арканзас, Меріленд, Міссурі, Нью-Мексіко, Техас та ін.) штатний орган з координування вищої освіти (рада або комісія) координує розвиток системи вищої школи штату в цілому, не втручаючись у внутрішню діяльність закладів. Діяльність кожного університету в таких штатах керується безпосередньо власною радою опікунів.

Таким чином, існує дві моделі внутрішнього управління державними вищими закладами освіти, які можна зобразити схематично наступним чином:

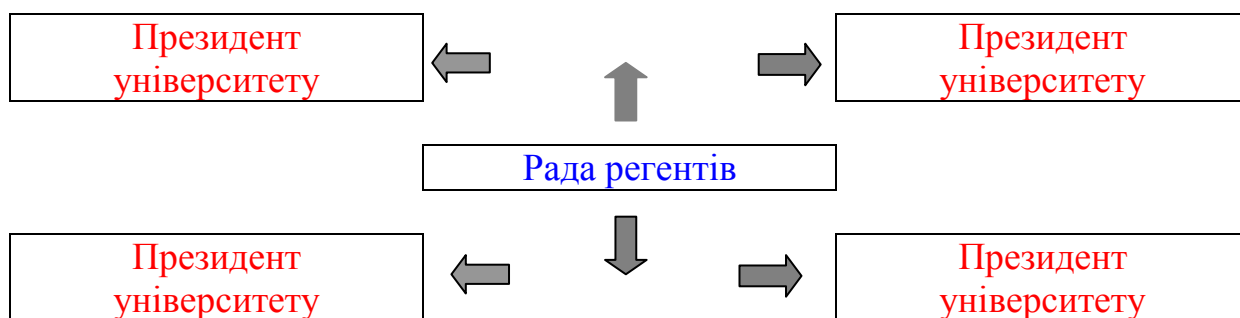

Рис. 2.2.4.1. Схема управління державними вищими закладами освіти в штатах із централізованим врядуванням.

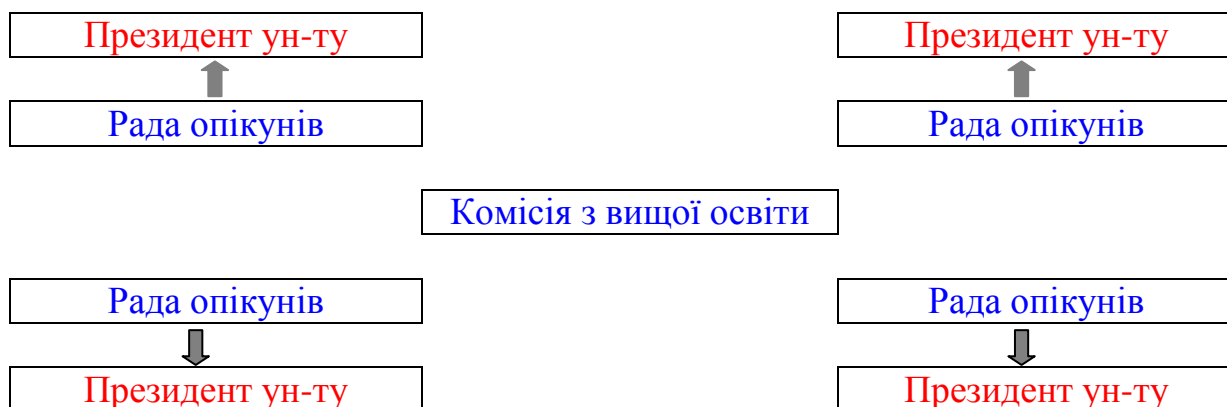

Рис. 2.2.4.2. Схема управління державними вищими закладами освіти в штатах із децентралізованим врядуванням.

Слід зазначити, що на практиці існують приклади, коли в межах децентралізованої на рівні штату системи функціонують об'єднання університетів із централізованим управлінням. Такі об'єднання не слід плутати з університетськими системами, централізовано керованими на рівні штату, оскільки такі об'єднання є не системами штатного рівня, а лише окремими централізованими елементами поряд з іншими окремо функціонуючими державними закладами в межах децентралізованої моделі. Аналіз таких об'єднань показав, що їх внутрішня організація й механізм функціонування є міні-копіями університетських систем [92, 180, 187]. Зважаючи на те, що аналіз таких систем було зроблено в

підрозділі 2.2.2, зупинимось лише на з'ясуванні питання щодо доцільності таких об'єднань університетів. Спираючись на думку компетентних дослідників, відповісти на це запитання можна наступним чином: "Цілі таких утворень подібні тим, на досягнення яких спрямовано створення консорціумів - забезпечення економії коштів, більшої ефективності наукових досліджень, взаємообміну бібліотечними фондами тощо" [57, с. 158].

Для всіх розглянутих моделей характерна така спільна риса, як очолення внутрішнього адміністрування державними закладами освіти громадською структурою (у штатах з централізованим управлінням - радою регентів, у штатах з децентралізованим врядуванням - радою опікунів).

Тепер перейдемо до безпосереднього розгляду моделі внутрішнього управління, де на вершині адміністративної піраміди стоїть рада опікунів.

Рада опікунів. Зазначимо, що викладений перелік основних характеристик щодо організації та функціонування опікунських рад, здійснено на основі аналізу документів американських університетів: Аубурн Університету (штат Алабама) [82-84], Коледжу освіти Університету штату Арізна [77, 79], Коледжу освіти Університету штату Мічіган [134], Коледжу соціальних наук Університету штату Мічіган [135], Сільськогосподарського та механічного університету штату Алабама [71], Університету штату Мічіган [133], Університету штату Нью-Мексіко [142].

Члени ради опікунів. У державних коледжах і університетах опікунська рада в середньому складається з 9-12 членів, що значно менше кількості членів рад опікунів приватних закладів. Члени ради призначаються губернатором штату й затверджуються законодавчим органом штату. У деяких штатах члени опікунської ради обираються мешканцями штату (Мічіган). Проте в будь-якому випадку вони

працюють протягом установленого терміну (8-12 років) і приїздять з різних місць штату. Люди, що складають опікунську раду, – випускники цього ж навчального закладу, які здобули визнання на професійній ниві, визначні громадські діячі, представники бізнесу та наукової еліти штату. Часто членом ради опікунів є губернатор штату. Слід зазначити, що члени ради не отримують фінансову винагороду за виконання своїх обов'язків.

Засідання ради опікунів. Збирається рада, як правило, щомісяця, проте в деяких університетах ці засідання відбуваються не так часто. Засідання ради опікунів є відкритими для громадськості.

Серед членів ради обираються такі посадові особи: голова ради опікунів, заступник голови, секретар ради.

Голова ради опікунів обирається, як правило, кожні два роки. У деяких університетах на цю посаду обирається два члени ради опікунів, які виконують обов'язки голови в алфавітному порядку протягом одного року кожний. За появи вакансії питання вирішується шляхом обрання особи із членів ради, яка виконує обов'язки голови протягом терміну, що залишився.

Обов'язки заступника голови виконуються тим членом ради, якого було обрано на посаду голови і який виконував обов'язки голови протягом попереднього року, або буде виконувати їх протягом наступного року.

Секретар ради опікунів обирається радою, веде й зберігає документацію та протоколи засідань, є відповідальним за підготовку матеріалів і за організацію засідань ради опікунів.

Рада має право створювати комітети (як постійні, так і спеціальні) та визначати їх обов'язки. У період між засіданнями ради функціонують постійні комітети, які готують матеріали до засідань. Як правило, це комітети: виконавчий, фінансовий, з академічних питань, з питань професорсько-викладацького складу, з питань студентського контингенту, з питань використання будівель і земель. Також можуть

створюватися комітети ревізійні, бюджетні, інвестиційні, розвитку, для присвоєння почесних ступенів, добору кандидатів на посади тощо.

Повноваження та обов'язки ради опікунів. Рада опікунів, обрана населенням штату або призначена губернатором, несе відповідальність перед усіма мешканцями штату за діяльність даного закладу вищої освіти, є органом з правом основного керівництва ним і контролю, управління всіма його фінансовими фондами. Ця влада визнана й обмежена конституцією штату.

Члени ради приймають рішення з питань, що торкаються інтересів установи в цілому:

- скеровують інвестиційну стратегію;
- вирішують питання проведення значних структурних змін (створення нових департаментів, коледжів, шкіл; введення нових спеціальностей тощо);
- затверджують бюджет для проведення в життя обраної політики;
- слідкують за фінансовою діяльністю закладу;
- обирають і контролюють роботу основних адміністраторів університету (президента, віце-президентів, деканів коледжів і шкіл, завідувачів кафедр)

Підкреслимо, що члени опікунської ради є творцями політики для вищого закладу освіти, а не управлінцями чи менеджерами. Вони виробляють стратегію розвитку та слідкують за її виконанням.

Виконуючи свої обов'язки рада опікунів делегує президенту університету та через нього адміністративному апарату і членам професорсько-викладацького складу відповідну владу для вирішення питань освітньої політики й адміністративної організації.

Як бачимо, повноваження та обов'язки ради опікунів для конкретного закладу в штатах з децентралізованим управлінням подібні до прав та обов'язків ради регентів для штатів з централізованим

врядуванням. Але ще раз підкреслюємо їх принципову різницю: у першому випадку - це керівний орган тільки для конкретного навчального закладу, у другому - керівний орган для системи закладів вищої освіти всього штату.

Що ж стосується організації адміністрування на нижчих рівнях, то тут немає принципових відмінностей, і тому здійснювати аналіз організації внутрішнього управління державними вищими навчальними закладами можна, не зважаючи на модель управління на рівні штату. Зазначимо тільки, що під терміном "керівна рада" будемо розуміти "рада опікунів" для закладів, які належать до штатів з децентралізованим врядуванням вищою освітою, та "рада регентів" - для закладів, що належать до централізованих моделей управління вищою освітою.

Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу адміністративної структури університету та характеристики її елементів, визначимо типову схему щодо організації самого університету (див. дод. Н, П, Р, С, Т).

Рис. 2.2.4.3. Організаційна структура університету.

Зазначимо, що всі викладені характеристики основних рівнів адміністрування американського університету отримано на основі аналізу документів наступних американських університетів: Національного

університету [137], Університету штату Арізона [76, 78], Університету штату Джорджія [104-107], Університету штату Флорида [186],

Президент університету. В адміністративній структурі внутрішнього управління вищим навчальним закладом наступний рівень після керівної ради займає президент університету. Президент обирається керівною радою, є головною відповідальною службовою особою установи, наділений виконавчою владою та керує вищим закладом освіти відповідно до стратегії, виробленої керівною радою.

Перший і основний обов'язок президента – забезпечити нормальне функціонування й фінансове управління навчальним закладом. Повноваження й обов'язки президента встановлюються керівною радою та закріплюються в статуті закладу, згідно з яким президент наділений правом:

- за погодженням з керівною радою призначати проректора (віце-президента з академічної діяльності), інших віце-президентів та їх заступників, деканів коледжів і шкіл та інших головних адміністраторів;
- затверджувати присудження ступенів і випускні дипломи та сертифікати за наявності відповідних рекомендацій професорсько-викладацького складу;
- створювати постійні або спеціальні університетські комітети для виконання консультативних і дорадчих функцій у вирішенні адміністративних проблем, призначати їх членів та визначати їх обов'язки.

Разом з тим на президента покладено обов'язки:

- за своєю посадою бути членом кожного комітету університету, ради чи правління;
- управляти всіма підрозділами університету через відповідних адміністраторів відповідно до схеми адміністрування;

- готувати щорічний бюджет університету для подання його до керівної ради та рекомендувати поправки до нього.

В разі відсутності президента, його функції виконує провост. За відсутності і президента, і провоста президент призначає адміністративну посадову особу, яка виконує його функції.

Наступний після президента адміністративний рівень представлений трьома органами: сенатом університету, адміністративною радою та радою професорсько-викладацького складу.

Сенат університету є органом академічного самоуправління, який представляє весь університет. Членами університетського сенату є: президент (голова сенату); провост та віце-президенти; декани коледжів, шкіл, бібліотеки; керівники інших академічних підрозділів; представники професорсько-викладацького складу коледжів і шкіл; адміністративні службовці; представники професорсько-викладацького складу кожного департаменту; представники студентства. Кількість членів останніх чотирьох категорій і правила їх обрання є різними для кожного університету та безпосередньо залежать від розмірів закладу. Ці члени сенату, як правило, обираються щорічно, у той час, як перші чотири категорії є постійними.

Регулярні засідання сенату відбуваються в середньому один раз на квартал, за виключенням літнього. Спеціальні засідання можуть бути скликані головою сенату за наявності відповідної вимоги від двадцяти відсотків від кількості членів сенату. Засідання є відкритими для всіх членів професорсько-викладацького складу університету, проте право голосу на цих засіданнях мають лише члени сенату (сенатори). Присутні на засіданні особи, які не є членами сенату, можуть виступити тільки у випадках спеціально визначених сенатом або його комітетами.

Сенат університету має право створювати комітети, необхідні для правильного й ефективного ведення справ. Члени професорсько-

викладацького складу та студенти, які не є членами сенату, можуть бути включені до цих комітетів, за виключенням виконавчого комітету. Більшість членів кожного сенатського комітету мають становити члени самого сенату.

Головним серед комітетів є виконавчий комітет, членами якого є президент і голови постійних комітетів, а також підкомітетів сенату. Основними обов'язками даного комітету є: підготовка документів до засідань сенату; вирішення адміністративних та організаційних питань у межах сенату; ведення основної документації сенату; ініціювання внесення поправок до статуту й положень сенату.

Існують також інші комітети: комітет комітетів (займається процедурами обрання до комітетів), з питань навчального плану й академічних програм, у справах студентства, з питань кадрової політики, з фінансових справ, з питань академічної свободи, скарг з питань адміністрування та інші.

Обов'язки та функції сенату. Сенат університету за погодженням з керівною радою виконує законодавчі функції, пов'язані з академічною, студентською, науково-дослідною й іншими видами діяльності закладу. Зокрема, сенат розглядає питання, пов'язані з: прийомом студентів, змістом і методами навчання, внутрішнім розпорядком, контролем і оцінкою знань, платнею та пільгами, бюджетом, напрямками діяльності всього закладу. На розгляд сенату виносяться питання, які потребують такого розгляду на думку президента університету. Сенат університету не приймає рішень, що стосуються академічної чи іншої внутрішньої діяльності конкретного коледжу чи школи, за виключенням тих рішень, які є необхідними для захисту інтересів університету в цілому. Проте сенат може давати рекомендації для професорсько-викладацького складу коледжу чи школи стосовно питань, які належать до юрисдикції самого коледжу.

Зв'язок сенату з іншими адміністративними ланками. Рада професорсько-викладацького складу та президент університету мають право накладати вето на законодавчі акти сенату протягом певного терміну після прийняття акту (у середньому протягом 45 днів) і повертати прийняту постанову до сенату з письмовим поясненням та переліком питань, які мають бути переглянуті. У таких випадках сенат університету може: погодитись з вето, створити компромісну постанову та надіслати її до президента або відхилити вето. Якщо ж ні президент, ні сенат не змінюють свого рішення й домовленість не досягнута, справа подається на розгляд керівної ради й остаточне рішення приймає саме вона.

Якщо сенат університету представляє законодавчу гілку влади вищого навчального закладу, то її виконавчу гілку в адміністративній структурі університету представляють старші адміністратори.

Адміністративна рада. Членами адміністративної ради є: президент університету, який є головою адміністративної ради; проректор; віце-президенти; декани коледжів і шкіл; директори інститутів та науково-дослідних центрів; директор (декан) університетської бібліотеки; члени виконавчого комітету сенату університету; інші адміністративні особи, призначені президентом.

Основні функції. Адміністративна рада є дорадчим органом президента з усіх адміністративних справ університету. Рада може рекомендувати президенту прийняття певних документів щодо адміністративних питань, внесення змін у діяльність департаментів, факультетів і кафедр, покращання якості діяльності університету.

Провост університету (віце-президент з академічної діяльності). Провост університету є другою посадовою особою університету, призначається президентом університету за погодженням з керівною радою.

Повноваження та обов'язки провоста:

- є членом адміністративної ради;
- є членом сенату університету;
- головує на засіданнях сенату університету за відсутності президента;
- є членом за своєю посадою усіх комітетів, рад чи правлень університету;
- надає рекомендації президенту стосовно академічної діяльності університету;
- відповідає за планування академічної діяльності університету;
- відповідає за реалізацію постанов керуючої ради з академічних проблем;
- коректує управління будь-яким академічними справами згідно з цілями університету;
- координує навчальні програми;
- здійснює контроль щодо справ і фінансових операцій, пов'язаних з академічною діяльністю;
- відповідає за підготовку щорічного академічного бюджету та слідує за його повнотою й цілісністю;
- визначає обов'язки та контролює діяльність підлеглих йому посадових осіб і службовців університетської академічної адміністрації;
- оцінює на основі письмових звітів, які безпосередньо подаються до його офісу, роботу всіх підлеглих йому службовців.

Декани. Наступний рівень адміністрування – це декани, які очолюють коледжі та школи в складі університету. Наприклад, декан коледжу комерції, коледжу гуманітарних наук. Декани призначаються президентом університету за погодженням із керівною радою. Діяльність декана оцінюється членами професорсько-викладацького складу конкретного коледжу під керівництвом пророства в середньому кожні три роки. Результати оцінювання направляються президентові для здійснення ним загального аналізу щодо діяльності деканів.

Декан коледжу чи школи виконує такі функції:

- забезпечує керівництво академічною діяльністю свого коледжу чи школи;
- координує та узгоджує роботу департаментів коледжу;
- головує на засіданнях ради професорсько-викладацького складу свого коледжу чи школи;
- визначає стратегічні напрями розвитку та виносить їх на розгляд ради професорсько-викладацького складу конкретного коледжу чи школи для обговорення;
- відповідає за звітування перед пророством університету щодо питань акредитації коледжу чи школи;
- дає рекомендації президентові університету щодо призначення, звільнення й просування по службі членів професорсько-викладацького складу й адміністративних службовців свого коледжу чи школи;
- на основі бюджетів, поданих йому керівниками факультетів готує щорічний бюджет свого коледжу чи школи для подання його пророству;
- стежить за роботою студентів коледжу чи школи;
- приймає рішення щодо надання студентських стипендій;

- відповідає перед відповідними службами університету за надання інформації про студентів свого коледжу чи школи (кількість вступників, кількість випускників, дані щодо отриманих ступенів тощо);
- в усіх офіційних справах свого коледжу чи школи є ланкою, яка пов'язує професорсько-викладацький склад, адміністративний штат і студентство;
- у кінці академічного року подає звіт провосту університету про роботу коледжу чи школи.

Керівники департаментів. Департаменти є основними функціональними одиницями вищих навчальних закладів. Вони виконують головну роль у визначенні змісту навчання й напрямів наукових досліджень, виробленні вимог до студентів, визначенні кількісного та якісного складу викладачів і дослідників. Вищі ланки лише реєструють і затверджують те, що розробляється на рівні департаментів, а також координують їх діяльність. Розподіл ресурсів використовується адміністрацією закладу, як засіб впливу на діяльність департаментів.

Американські департаменти не мають точного аналогу в європейських закладах вищої освіти. Комплексні профільюючі департаменти багато в чому виконують функції факультетів європейських вищих навчальних закладів. Поряд із цим американські коледжі мають невеликі департаменти, які забезпечують викладання певного циклу дисциплін (департамент іноземної мови, графіки тощо). Такі підрозділи схожі на кафедри європейських закладів.

Керівників департаментів призначає президент навчального закладу, а працюють вони під безпосереднім керівництвом деканів. Діяльність керівника департаменту оцінюється членами професорсько-викладацького складу департаменту під керівництвом декана кожні три роки. Результати оцінювання подаються президентові університету, який

на їх основі складає загальну оцінку щодо діяльності керівників департаментів.

Обов'язки керівника департаменту:

- відповідає за формування стратегічного планування для свого підрозділу (в консолідації з професорсько-викладацьким складом);
- після обговорення з членами ради професорсько-викладацького складу, на основі бюджетів, поданих йому завідувачами кафедр, готує бюджет свого департаменту й подає його декану;
- є офіційним представником департаменту в усіх зв'язках з деканом, проректором, президентом та іншими посадовими особами університету, а також у зв'язках департаменту із студентством;
- відповідає за якість навчання, яке пропонується в департаменті;
- здійснює контроль викладання, яке проводиться членами професорсько-викладацького складу даного департаменту;
- визначає курси в межах департаменту (за погодженням з професорсько-викладацьким складом) і слідкує за тим, щоб ці курси не співпадали;
- доводить до відома декана претензії до іншого департаменту університету, який пропонує курс, що протирічить або дублює курс, який пропонується його власним департаментом;
- здійснює контроль над роботою студентів департаменту;
- відповідає за набір нових викладачів, кваліфікація яких відповідає цілям закладу, та після узгодження з членами професорсько-викладацького складу департаменту рекомендує їх призначення, просування по службі, звільнення чи надання постійної посади;
- відповідає за витрати фондів департаменту й за використання власності департаменту;

- готує інформацію стосовно курсів департаменту, яка є необхідною для університетського переліку, та передає її декану;
- у кінці академічного року подає звіт декану про роботу свого департаменту.

Департаменти в свою чергу можуть поділятися на кафедри - найменші організаційні академічні підрозділи в структурі університету чи коледжу.

Завідувачі кафедр. Академічну кафедру очолює завідувач, або начальник кафедри. Завідувач кафедри призначається президентом університету за рекомендацією пророкта й відповідного декана за узгодженням з керівною радою. Викладаючи, як правило, один-два курси, він насамперед виконує адміністративні обов'язки та звітує перед деканом свого коледжу за діяльність, зміст і якість відповідних курсів. Завідувач кафедри стежить за виконанням учбового плану, координує розподіл навчального навантаження серед професорів своєї кафедри і, не полишаючи викладання, виконує велику кількість адміністративних обов'язків. Він також збирає викладацький склад для вирішення поточних справ і напрямів роботи кафедри, а коли на кафедрі виникають конфлікти, - виступає як неформальний суддя. Кожні три роки відбувається ротація, і посаду завідувача кафедри може зайняти хтось інший з професорсько-викладацького складу кафедри.

Професорсько-викладацький склад. Члени професорсько-викладацького складу мають значний вплив на формування навчального плану, й природно служать за головну ланку зв'язку між студентами й адміністраторами університету. Беручи участь у раді професорсько-викладацького складу університету або конкретного коледжу чи школи, вони примушують дослухатися до себе керівних осіб.

Рада професорсько-викладацького складу університету.

До цієї ради належать представники професорсько-викладацького складу університету, які працюють у даному університеті на повну ставку. Крім того, членами ради є: президент; провост; декани; директор (декан) університетської бібліотеки; академічні спеціалісти, які виконують науково-дослідні проекти університету.

Засідання ради відбуваються, як мінімум, один раз у квартал, за виключенням літнього кварталу. Головує на цих засіданнях президент університету. Спеціальні засідання ради можуть бути скликані за наявності відповідної петиції десяти відсотків від кількості членів ради, які мають право голосу. Як мінімум, п'ятдесят відсотків від кількості членів ради становлять кворум. Рада має свого секретаря, який несе відповідальність за підготовку та проведення засідань, а також усіх відповідних матеріалів. Копія порядку денного в обов'язковому порядку подається керівній раді.

Функції ради. Викладачі впливають на вирішення практично всіх справ, що стосуються основної діяльності університету, коледжу чи школи. А саме:

- визначають вступні вимоги для студентів свого коледжу чи школи;
- формують та описують навчальні курси;
- встановлюють вимоги для надання ступенів, дипломів, сертифікатів;
- визначають правила студентської поведінки та вимагають їх виконання;
- впливають на рішення питань щодо затвердження на посаді тієї чи іншої кандидатури, просування по службі та звільнення своїх колег;
- беруть участь у вирішенні питань, пов'язаних з наданням приміщень і обладнання конкретним підрозділам;

- рекомендують, які книжки та журнали повинні надходити до бібліотеки;
- використовують свою юрисдикцію відносно вирішення всіх академічних справ у межах свого коледжу чи школи.

Звичайно, остаточне рішення щодо цих питань приймає адміністрація закладу. Проте на практиці вплив викладачів на ці рішення є значним і часто визначальним.

Зв'язок ради професорсько-викладацького складу з іншими адміністративними органами. Рада професорсько-викладацького складу університету більшістю голосів своїх членів має право накласти вето на будь-яку постанову чи рішення сенату університету.

Зазначимо той факт, що структура адміністрування в межах певного коледжу чи школи є подібною до адміністративної схеми університету (рис. 2.2.4.4), тобто, і в межах кожного окремого коледжу існує свій сенат і своя рада професорсько-викладацького складу .

На основі викладеного схема внутрішнього адміністрування державними вищими закладами США (рис. 2.2.4.4) має такий вигляд:

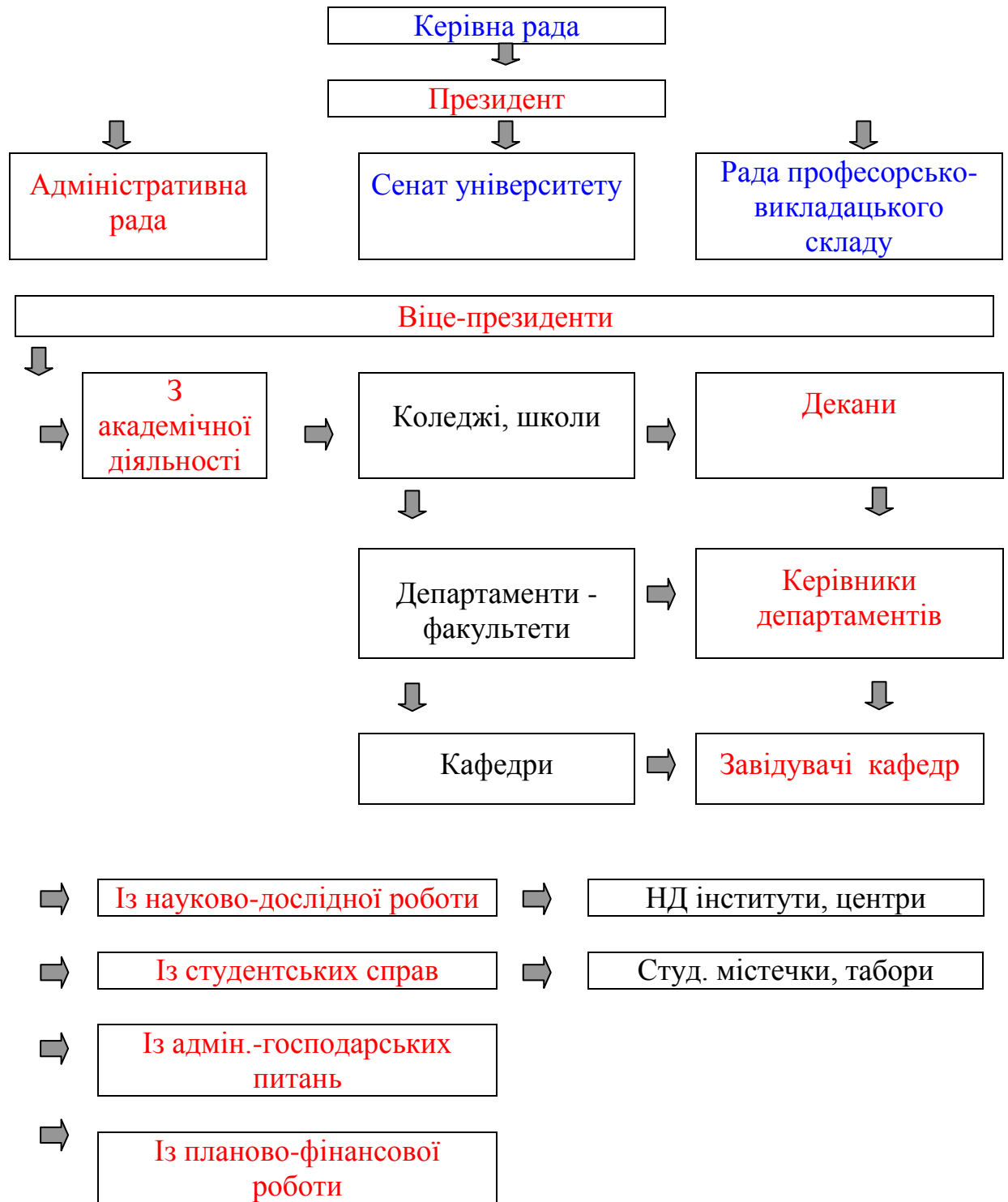

Рис. 2.2.4.4. Схема внутрішнього адміністрування вищими навчальними закладами США.

Подана схема є найбільш типовою для американських закладів вищої освіти, а відображені в ній елементи - обов'язковими щодо участі в процесі управління закладом. Проте слід додати, що поряд з такими

органами самоуправління як сенат і рада професорсько-викладацького складу, які відіграють значну роль в управлінні та роблять цей процес більш демократичним і ефективним, часто в закладах вищої освіти функціонують й інші органи. До таких, зокрема, належать організація службовців університету та студентський сенат - орган самоуправління студентства.

Дорадчий комітет службовців. Даний орган, як це видно з його назви, має консультативний характер. Основною його функцією є надання рекомендацій президентові й адміністрації університету у вирішенні питань, що стосуються службовців закладу.

Членами комітету є: президент університету; проректор; члени адміністрації та професорсько-викладацького складу університету, призначені президентом. Ці особи є членами комітету без права голосу. Членами комітету з правом голосу є представники службовців закладу, обрані згідно з прийнятим у даному закладі механізмом. Термін служби членів комітету в середньому становить два роки. Внутрішня організація комітету й принципи функціонування подібні до охарактеризованих вище для сенату та професорсько-викладацької ради. А саме, серед її членів обираються посадові особи, які й керують роботою комітету. Функціонування даного органу забезпечується діяльністю підкомітетів.

Участь студентів в управлінні вищими навчальними закладами. Здійснений аналіз адміністративних органів різного рівня (від штатного до рівня закладу) показав, що студенти беруть активну участь у процесі управління вищою школою в США. А саме:

- студентські регенти представляють інтереси студентства на рівні штату;
- представники студентства є членами штатних комісій з вищої освіти та колегіальних рад;
- у межах конкретного закладу студенти є членами сенату;

- представники студентства є членами багатьох комітетів сенату та пошукового комітету (комітету, який веде пошук кандидатур на найвищі адміністративні посади закладу).

Поряд із цим у більшості американських закладів вищої освіти існують студентські органи самоврядування - студентська рада чи студентський сенат. Основна мета таких об'єднань - це планування й забезпечення студентського дозвілля та побуту. Проте в окремих випадках такі студентські органи відіграють певну роль і у вирішенні питань діяльності закладу.

Таким чином, сучасний американський вищий навчальний заклад являє собою цілісну систему, представлену множиною елементів, які взаємодіють між собою при виконанні різнобічної діяльності (підготовка студентів і науково-педагогічних кадрів, виконання наукових досліджень, перепідготовка кадрів тощо). При багатоцільовому характері діяльності та складності структури сучасного університету чи коледжу однією з головних умов, що забезпечує високу ефективність функціонування навчального закладу, є досконале внутрішнє управління.

На основі викладеного підсумовуємо:

- для американських державних вищих навчальних закладів має місце залежність між моделлю управління на рівні штату й моделлю внутрішнього адміністрування закладом;
- відповідно до двох моделей управління вищою освітою на рівні штату існують дві моделі внутрішнього управління закладами (з радою опікунів та без неї);
- для будь-якої моделі управління є справедливим той факт, що на вершині адміністративної піраміди стоїть громадська структура - рада регентів або рада опікунів; а тому, абсолютно вірним є твердження, що управління державними закладами вищої освіти в США носить громадсько-державний характер.

2.3. Акредитація вищих навчальних закладів як центральний елемент системи управління якістю вищої освіти

Освітні процеси неможливі без оцінювання якості їх стану. За допомогою оцінювання діяльності закладів вищої освіти, яке стосується усіх аспектів університетського життя (наукових досліджень, процесів викладання та навчання, діяльності адміністрації тощо) можна підтвердити відповідність процесів, які відбуваються в освітній системі, її цілям і визначити характер досягнутих результатів.

Загальна система оцінювання американських вищих навчальних закладів являє собою цілий комплекс, головною частиною якого є акредитація. Враховуючи той факт, що процес акредитації закладів вищої освіти США детально досліджений рядом українських і російських науковців (В.Чобіток, В.Шеховцовим, Л.Одерій, В.Северцевим, Б.Чащихінім та іншими), на основі робіт цих авторів [19, 40-43, 48, 49, 55, 59] зазначимо основні риси американської акредитаційної системи, з'ясуємо її структуру та роль федеральних і штатних органів управління вищою освітою в координуванні якості вищої школи в США.

Деякі факти з історії розвитку акредитації. США є батьківщиною акредитації. Саме в цій країні й було започатковано акредитацію, як процес оцінювання якості післясередньої освіти шляхом встановлення відповідності до визначених стандартів.

Ідея акредитації належить вищим навчальним закладам. А саме, в кінці XIX ст. хаос у системі освіти, який став результатом децентралізації управління вищою школою та відсутності серйозних обмежень з боку штатів, досяг таких розмірів, що постала необхідність в упорядкуванні системи. За ініціативою провідних університетів і коледжів у 80-90-х роках минулого століття в США "було створено 6 регіональних

добровільних об'єднань, членство в яких обумовлювалося наявністю визначених стандартів'' [55, с. 169].

До середини ХХ ст. акредитаційні органи, а їх на той час вже стало значно більше, працювали переважно самостійно, без взаємних зв'язків. У 1949 р. були створені перші агентства для координації акредитаційних дій. Однією з них була Національна комісія з акредитації. Вона прийняла процедуру акредитації, яку визнали й стали застосовувати більшість акредитаційних агентств. З метою вдосконалення політики й процедур акредитації в цьому ж 1949 р. Національний комітет регіональних акредитаційних агентств та інші організації були об'єднані в регіональні комісії. У 1969 р. Національний комітет регіональних акредитаційних агентств стає Федерацією регіональних акредитаційних комісій вищої освіти. У 1975 р. Національна комісія з акредитації й Федерація регіональних акредитаційних комісій вищої освіти об'єдналися в Раду з акредитації післясередньої освіти.

Цілі акредитації. Існує багато визначень процесу акредитації. На наш погляд, найбільш вдалим і лаконічним є два:

- ''Акредитація навчального закладу (лат. *accredo* - довіряю) - це офіційне визнання права навчального закладу здійснювати свою діяльність на рівні державних вимог і стандартів освіти, про що зазначається в спеціальному сертифікаті'' [40, с. 52];

- ''Акредитація...є основним показником того, що інститут відповідає мінімальним критеріям і студент отримає в ньому гарантовану стандартами освіти'' [59, с. 242].

Згідно з положенням Ради з акредитації післясередньої освіти основні цілі акредитації заключаються в тому, щоб:

- ''забезпечити прогрес післядипломної освіти шляхом розробки критеріїв і принципів оцінки ефективності освіти;
- стимулювати вдосконалення закладів та програм шляхом неперервного самообстеження й планування;

- гарантувати іншим організаціям і агентствам, освітній спільноті та широкій громадськості, що навчальний заклад або конкретна програма мають чіткі й вірно сформульовані цілі й умови для їх досягнення;
- забезпечити консультації й допомогу в становленні та розвитку інститутів і програм;
- захистити навчальний заклад від втручань, що можуть загрожувати ефективності освітньої діяльності та його академічній свободі'' [19, с. 29].

Функції акредитації. Аналіз акредитаційного процесу і його результатів дає науковообґрунтовані підстави розглядати акредитацію, як:

- спосіб запевнення держави й громадськості у відповідності навчального закладу встановленим стандартам;
- механізм ефективного використання ресурсів;
- систему контролю за якістю освіти;
- механізм управління освітою;
- спосіб самовдосконалення закладів.

Поряд із цим акредитація виконує й ряд інших функцій:

- консультування та допомога в оцінюванні розвитку закладів і програм;
- захист закладів від некомпетентного втручання;
- допомога абітурієнтам у виборі навчальних закладів;
- основа для розподілу федеральних і приватних фондів.

Основні риси процесу акредитації вищих навчальних закладів у Сполучених Штатах:

- акредитація в США є добровільним актом;
- здійснюється неурядовими організаціями;
- надається навчальним закладам на певний термін і має періодично поновлюватися;

- усі витрати за акредитацію несуть вищі заклади освіти, що акредитуються;
- в основі акредитаційного процесу лежить експертна оцінка відповідності діяльності закладу встановленим критеріям;
- у процесі акредитації не дозволяється порівняння з діяльністю інших конкретних закладів.

Види акредитації. У США існує два види акредитації: інституційна та спеціалізована. Інституційна (загальна) акредитація спрямована на заклад у цілому. У процесі оцінювання звертається увага на: ефективність управління, якість навчання та викладання, соціально-побутові умови студентів і викладачів, фінансові та матеріальні ресурси, кадрову політику. Інституційна акредитація в Америці здійснюється 9 комісіями регіональних асоціацій та 6 загальнонаціональними агентствами [59, с. 234]. Спеціалізований вид акредитації проводять загальнонаціональні професійні асоціації. При цьому основна увага приділяється контролю якості програм підготовки спеціалістів конкретної галузі. Іншими словами, об'єктом інституційної акредитації є заклад (коледж або школа) в цілому, у той час, як об'єктом спеціалізованої акредитації є конкретна навчальна програма. Зазначимо, що інституційну акредитацію називають "вертикальним", а спеціалізовану - "горизонтальним виміром вищої освіти" [19, с. 30].

Схема проведення акредитації. Неакредитовані вищі навчальні заклади спочатку повинні пройти інституційну акредитацію. Після її проходження вони стають повноправними членами регіональних і національних асоціацій, які представляють інституційну акредитацію, беруть участь у розробці критеріїв та в перевірці інших закладів. Після цього заклади вищої освіти звертаються до спеціалізованих агентств для отримання професійної акредитації. Процес акредитації вищих навчальних закладів у США здійснюється за наступною схемою (рис. 2.3.1):

- *Акредитаційне агентство в співробітництві з навчальними закладами встановлює стандарти.*
- *Навчальний заклад або програма проводить самоаналіз для оцінки своєї діяльності шляхом виявлення відповідності стандартам, прийнятим агентством акредитації.*
- *Самоаналіз охоплює інтереси студентів, викладачів, адміністрації, допоміжного персоналу, підприємців і суспільства.*
- *Результати самоаналізу відбиваються в письмовій доповіді, яка є основою для подальшого обстеження експертами виїздної комісії.*
- *Група, дібрана акредитаційним агентством, виїжджає на місце та оцінює заклад або програму згідно з поставленими цілями.*
- *Група робить висновки, базуючись на рівні відповідності критеріям і відображає ці висновки у своїй доповіді.*
- *Представники закладу вивчають доповідь комісії з метою запобігання виникненню фактичних помилок.*
- *Навчальний заклад або програма дають відповідь на висновки виїздної комісії.*

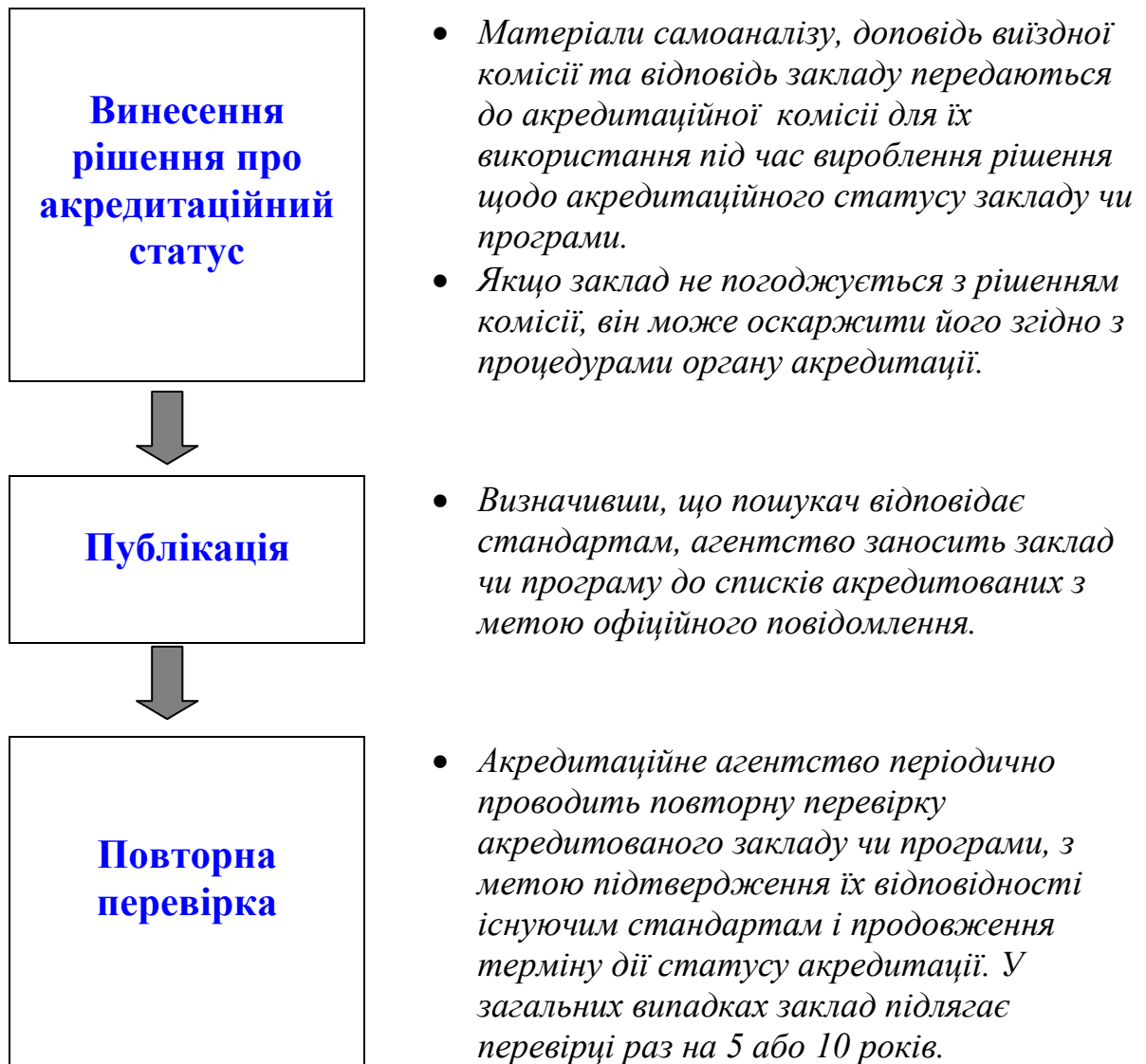

Рис. 2.3.1. Схема акредитації вищих навчальних закладів США.

Інформація щодо акредитованих вищих навчальних закладів США подається у щорічному виданні "Accredited Institutions of Postsecondary Education" [68].

Структура акредитаційної системи. Акредитаційна система США включає:

- Департамент освіти США;
- Національний консультативний комітет з питань акредитації та відбору вищих закладів освіти на акредитацію;
- Раду з акредитації закладів післясередньої освіти;

- Американську раду з освіти;
- провідні асоціації вищих закладів освіти:
 - Асоціація американських коледжів;
 - Асоціація американських університетів;
 - Асоціація правлінь коледжів і університетів;
 - Американська асоціація державних коледжів і університетів;
 - Національна асоціація університетів штатів і місцевих коледжів.

Американська рада з освіти та перераховані вище асоціації є добровільними організаціями, які координують діяльність коледжів і університетів у країні в цілому, беруть участь у розробці вимог до діяльності акредитаційних агенцій та їх публікацій і звітів.

Рада з акредитації післясередньої освіти є неурядовою організацією, яка координує роботу органів акредитації та об'єднує їх. До її структури входять:

- Асамблея органів інституційної акредитації (включає 6 національних і 9 регіональних комісій, які проводять інституційну акредитацію);
- Асамблея органів спеціалізованої акредитації (об'єднує близько 40 спеціалізованих загальнонаціональних асоціацій, які проводять професійну акредитацію);
- Асамблея президентів з розробки політики акредитації (до складу цієї асамблеї входять 7 найважливіших асоціацій вищої освіти, завданням яких є розробка політики в галузі акредитації) [59, с. 237].

Основними цілями діяльності Ради є:

- покращувати та підтримувати високу якість вищої освіти в США;

- забезпечувати контроль і офіційне визнання акредитаційних агенств;
- здійснювати загальнодержавне керівництво питаннями акредитації.

Крім цього Рада виконує ряд інших функцій:

- надає допомогу навчальним закладам і програмам, акредитаційним органам у справі вдосконалення акредитаційного процесу;
- надає послуги й допомогу в справі розвитку загальнодержавної політики у сфері акредитації;
- забезпечує координацію дій акредитаційних органів;
- організує й підтримує наукові дослідження з проблем акредитації та публікацію їх результатів;
- керує діяльністю акредитаційної системи на всіх рівнях та всіма елементами;
- публікує матеріали, пов'язані з акредитацією (бюлетені, довідники, брошюри, статистичні збірники тощо) [49, С. 125-127].

Обов'язком Ради також є інформування Національного консультативного комітету з питань акредитації та відбору вищих закладів освіти на акредитацію (урядової структури) про діяльність акредитаційних органів. У свою чергу цей комітет виконує такі основні функції:

- готує для Департаменту освіти рекомендації щодо визнання акредитаційних органів і критеріїв відбору вищих навчальних закладів на акредитацію;
- бере участь у розробці вимог до діяльності органів акредитації та їх публікації.

Департамент освіти США на підставі вимог Національного консультативного комітету з питань акредитації та відбору вищих

закладів освіти на акредитацію здійснює визнання акредитаційних органів. Цей процес називають ”акредитацією акредитаторів”.

Послідовність визнання акредитаційного органу Департаментом освіти така:

1. Заявка. Агентство акредитації подає заявку на ім'я Секретаря освіти США з проханням включити його до списків офіційно визнаних агентств.

2. Аналіз. Спеціалісти Відділу оцінки акредитаційних агентств Департаменту освіти аналізують заявку. Крім того, спеціалісти відділу можуть відвідати дане агентство для ознайомлення з його персоналом, матеріально-технічними умовами, документацією та діяльністю. На основі цих і ряду інших заходів відділ готує звіт про аналіз заявки агентства. Звіт і всі супроводжуючі документи передаються на розгляд Національного консультативного комітету з питань акредитації та відбору вищих закладів освіти на акредитацію.

3. Розгляд заявки. Агентство, що подало заявку запрошується на засідання одного з двох підкомітетів Національного комітету й робить там усне повідомлення. На основі матеріалів засідання підкомітет робить висновки та подає свої рекомендації на пленарному засіданні Національного консультативного комітету з питань акредитації та відбору вищих закладів освіти на акредитацію. Рішення комітету оформлюється у вигляді рекомендації та подається Секретарю освіти.

4. Остаточне рішення. ”Право прийняття остаточного рішення щодо офіційного визнання чи продовження терміну раніше наданого статусу визнаного агентства акредитації належить Секретарю освіти” [49, с. 137].

Список офіційно визнаних на загальнодержавному рівні агентств акредитації публікується в журналі ”Федеральний реєстр” [153] та в бюлетені Департаменту освіти США [118, С. vi-xiv].

Роль державних та громадських органів у координації акредитаційної системи. Порядок визнання акредитаційних агентств у США строго регламентований на федеральному рівні. Крім того, держава безпосередньо бере участь у вирішенні кадрових питань акредитаційних органів: жодне призначення на відповідальну посаду в акредитаційній системі не відбувається без схвалення його Департаментом освіти. З іншого боку, результати діяльності агентств беруться за основу в розподілі федеральних і приватних фондів. Тому справедливим є твердження, що "добровільний і зовні неурядовий характер американської системи акредитації поєднується з жорсткою політикою Департаменту освіти" [48, с. 75], який контролюючи діяльність акредитаційних агентств, бере участь у забезпеченні якості вищої освіти.

На штатному рівні існує два основні шляхи впливу органів управління на якість післясередньої освіти. Перший полягає в тому, що штат (в особі ради регентів) може заборонити видачу дипломів і знизити ранг закладу (централізована модель). Другий реалізується шляхом взаємодії органів акредитації та штатних органів управління вищою освітою: органи акредитації повідомляють штатні органи управління вищою освітою про заплановане проведення акредитації. З іншого боку, у деяких випадках акредитаційні органи беруть участь у перевірках закладів освіти, здійснюваних органами штатів [59, с. 240].

Оскільки, саме держава (в особі Департаменту освіти) вирішує питання про діяльність акредитаційних агентств (громадських структур), яку вони здійснюють за свій рахунок, але за розробленими урядовою структурою правилами (механізм визнання), характер акредитації в США визначається як державно-громадський (щодо здійснення контролю) або як громадсько-державний (щодо форми виконання).

2.4. Роль громадськості в управлінні державною вищою освітою та її розвитку

Зв'язок між освітою, демократією та економічними можливостями є життєво важливим для забезпечення добробуту будь-якого вільного суспільства. І хоча у світі немає ідеальних демократій, є вдалі моделі, вивчаючи досвід яких, можна зробити корисні висновки, у тому числі й у галузі освіти.

Прикладом такої моделі є американська система вищої освіти, демократичний характер якої засвідчує колосальна роль незалежних громадських організацій у її координуванні та розвитку. Зокрема, перелік організацій такого типу під назвою "Асоціації з вищої освіти", який друкується щорічно у виданні "Higher Education Directory", у 1997 р. містив 419 найменувань [118, С. xxix-xxxix]. Статистичні дані дають уявлення про масштабність цієї ролі. Суть і глибину її можна з'ясувати, якщо проаналізувати процес участі громадськості та виявити його основні риси. Дана задача вимагає виконання наступних завдань:

- визначення основних видів громадських організацій, що беруть участь в управлінні вищою освітою США та її розвитку;
- з'ясування основних характеристик цих видів, меж їх діяльності та функцій, які вони виконують.

Аналіз документів і наукових джерел [1, 21, 30, 61-66, 70, 74, 89, 98, 139, 140], що стосуються діяльності організацій такого типу, показав, що їх можна об'єднати в певні групи, тобто виділити певні їх види. Проте, враховуючи велику кількість цих організацій та широкий спектр їх інтересів і функцій, класифікація може бути здійснена кількома шляхами залежно від вихідного критерію.

I - види громадських організацій залежно від функції, яка є головною у їх діяльності:

- координаційні органи - ради, комітети і правління, що беруть безпосередню участь в управлінні вищою освітою на різних рівнях;
- акредитаційні агентства - організації, що здійснюють контроль за якістю вищої освіти шляхом проведення акредитації вищих навчальних закладів;
- організації, які сприяють розвитку вищої освіти шляхом проведення наукових досліджень, проведення конференцій, видання матеріалів з проблем вищої освіти та реалізують ряд програм у цій сфері.

II - види громадських організацій залежно від меж їх інтересів:

- загальнонаціональні;
- регіональні.

III - види громадських організацій залежно від того, інтереси якої групи закладів чи осіб вони представляють:

- асоціації з вищої освіти - представляють інтереси вищої освіти в цілому;
- асоціації певних типів вищих навчальних закладів;
- асоціації викладачів;
- асоціації адміністративного апарату закладів вищої освіти;
- асоціації, що представляють інтереси різних груп спеціалістів, які працюють у вищих навчальних закладах.

Детальний аналіз зазначених типів розпочнемо з розгляду громадських структур, що беруть безпосередню участь у процесі управління вищою освітою.

Участь громадських структур в управлінні державною вищою освітою. У США органи громадського врядування представлені на всіх рівнях управління вищою освітою - від внутрішнього адміністрування вищими навчальними закладами до координування вищою школою на федеральному рівні.

Американські законодавчі та інші нормативні документи забезпечують право участі громадськості в управлінні вищою освітою. Поряд із цим такі документи регламентують і регулюють їх участь, що значно полегшує функціонування громадських органів.

Зокрема, права й обов'язки координаційних рад у штатах з децентралізованим врядуванням вищою освітою та рад регентів у централізованих адміністративних моделях визнані в конституціях штатів і відповідних актах штатних законодавчих зборів. Так координаційна рада з вищої освіти штату Міссурі створена законодавчим органом даного штату в 1972 р., її права й обов'язки визначені у відповідному акті наступним чином: "Рада, що очолює Департамент з вищої освіти, служить без матеріальної винагороди, складається з 9 членів, які призначаються губернатором за погодженням із Сенатом, кожний з яких представляє окремий виборчий округ. Термін служби членів ради - 6 років. Не більше п'яти з членів ради можуть бути членами однієї партії" [136]. Подібний текст містять: Секція 2 Статті X Конституції штату Нью-Йорк [169], Секція 6 Статті X Конституції штату Вісконсин [162, с. 227], конституції та законодавчі акти інших штатів.

Перелік громадських структур, які здійснюють управління державною вищою освітою в США на кожному з адміністративних рівнів відобразимо за допомогою таблиці 2.4.1:

Таблиця 2.4.1

**Громадські органи, що здійснюють управління
державними вищими навчальними закладами в США**

Рівень	Модель управління	Громадський орган управління
Вищий навч. заклад	<i>Децентралізована (рівень штату)</i>	<i>Рада опікунів</i>
	<i>Централізована (рівень штату)</i>	
Колегіальний округ	<i>Децентралізована</i>	<i>Рада колегіального округу</i>
	<i>Централізована</i>	<i>Рада колегіального округу</i>
Штатний	<i>Децентралізована</i>	<i>Координаційна рада</i>
	<i>Централізована</i>	<i>Рада регентів або рада коледжів</i>
Федеральний	<i>Децентралізована</i>	<i>Американська рада з освіти</i>

Оскільки детальний аналіз громадських структур, що здійснюють управління вищими навчальними закладами на рівні штату, колегіального округу та на рівні закладу, здійснено у підрозділі 2.2, перейдемо до розгляду федерального рівня.

На федеральному рівні головним неурядовим координаційним органом у сфері вищої освіти є Американська рада з освіти.

Членами цієї Ради є акредитовані вищі навчальні заклади різних секторів вищої освіти та організації, пов'язані з освітньою сферою. За даними 1997 р. Американська рада з освіти має приблизно 1800 членів [74]. Документи Ради визначають її призначення, як "форум для обговорення проблем вищої освіти та її можливостей для покращання якості американського життя" [Там же]. Серед великої кількості функцій, які виконує цей орган основними є:

- представництво інтересів вищої освіти перед Конгресом США, Верховним Судом і федеральними судами;

- координування діяльності Вашингтонського Секретаріату з вищої освіти - організації, членами якої є 42 асоціації, що представляють різні напрямки вищої освіти;
- проведення наукових досліджень і аналіз даних щодо стану та розвитку американської вищої школи;
- допомога у формуванні міжнародної освітньої політики на федеральному рівні та співпраця з іншими організаціями з метою сприяння розвитку міжнародної освіти;
- надання консультативної допомоги коледжам та університетам з проблем вищої школи;
- забезпечення технічної допомоги вищим навчальним закладам з метою покращання доступу до вищої освіти та надання допомоги студентам і викладачам;
- поширення освітньої інформації шляхом видання наукових книг, посібників, звітів, ряду періодичних видань, бюлетеню "Higher Education & National Affairs" і щоквартального журналу "Educational Record".

Поряд із перерахованими однією з основних функцій Американської ради з освіти є координування діяльності акредитаційних агентств. Здійснюючи контроль над діяльністю організацій, які шляхом проведення акредитації вищих навчальних закладів, забезпечують контроль над якістю вищої освіти, Американська рада з освіти бере таким чином опосередковану участь в управлінні державною вищою освітою на федеральному рівні.

Як зазначалося в підрозділі 2.2, громадські структури, подані в таблиці 2.4.1, беруть участь в управлінні державними вищими навчальними закладами США поряд з державними виконавчими органами управління вищою освітою (департаментами з вищої освіти або підрозділами департаментів освіти, які координують функціонування вищої школи). Крім того, участь у даному процесі беруть і органи

самоуправління: академічні сенати, ради професорсько-викладацького складу, студентські сенати та інші дорадчі комітети представників вищих навчальних закладів. Наявність трьох підсистем (державної виконавчої, громадської та самоврядування) у системі управління вищою освітою в США забезпечує її горизонтальний поділ.

Акредитаційні організації. Роль акредитаційних організацій для забезпечення якості вищої освіти відображено в підрозділі 2.3. Уникаючи повторення інформації, лише зазначимо, що всі акредитаційні організації поділяються на дві групи, що здійснюють інституційну (загальну) акредитацію та спеціалізовану (предметну) акредитацію.

Діяльність цих організацій координується цілою системою органів. Серед них головною неурядовою структурою є Рада з акредитації післясередньої освіти. Поряд з нею на добровільних засадах координування акредитаційним процесом у країні забезпечують і ряд інших громадських організацій, а саме - провідні асоціації вищих навчальних закладів США. Серед них - Асоціація американських коледжів, Асоціація американських університетів, Американська асоціація державних коледжів і університетів та інші.

Враховуючи, що забезпечення функціонування акредитаційної системи є лише однією з основних функцій цих організацій і громадські структури, віднесені до двох перших типів у даному розподілі, є також організаціями, що сприяють розвитку вищої освіти (шляхом проведення наукових досліджень, проведення конференцій, видання матеріалів з проблем вищої освіти, реалізації освітніх програм), перейдемо до характеристики громадських структур, використовуючи наступний із запропонованих розподілів.

Вплив громадськості на розвиток вищої освіти. Друга класифікація бере за основу межі дії тієї чи іншої громадської структури. Зокрема, до національних відносяться: Асоціація американських

коледжів, Асоціація американських університетів, Американська асоціація державних коледжів та університетів тощо. Групу регіональних асоціацій складають:

- шість регіональних акредитаційних агентств - Асоціація коледжів і шкіл Нової Англії, Асоціація коледжів і шкіл Центральних штатів, Асоціація коледжів і шкіл Північно-Центрального регіону, Південна асоціація коледжів і шкіл, Північно-Західна асоціація загальноосвітніх і вищих шкіл, Західна асоціація шкіл і коледжів [118, с. vi];
- штатні координаційні агентства та інші структури, область дії яких обмежена певною територією.

Оскільки організації даних типів охарактеризовано в підрозділах 2.2.2 і 2.3, перейдемо до детального розгляду третьої із запропонованих класифікацій.

Асоціації з вищої освіти. Основна мета організацій такого типу - сприяння розвитку системи вищої освіти в цілому. Прикладом такої організації звичайно є Американська рада з освіти. Поряд з нею в Сполучених Штатах функціонують: Академія з розвитку освіти, Американська асоціація з вищої освіти, Асоціація американських коледжів і університетів, Національна освітня асоціація, Асоціація з координування й управління інформаційними ресурсами з вищої освіти, Рада з розвитку та підтримки освіти, Центр з розвитку освіти, Асоціація освітніх видань Америки, Інститут з політики вищої освіти, Національна академія освіти та багато інших. Зважаючи на неможливість охарактеризувати всі ці організації, зупинимося лише на окремих, зазначивши, що детальну інформацію про більшість із них подано в збірнику "Directory of Resources" [98].

Більшість асоціацій з вищої освіти є неприбутковими організаціями. Це означає, що вони не розподіляють прибутки, отримані від своєї діяльності, між засновниками цих організацій або їх співробітниками. У

Сполучених Штатах держава надала неприбутковим організаціям ряд пільг:

- звільнення від податків, що беруться з прибутку;
- вирахування добровільних пожертв із сум, що оподатковуються;
- звільнення від податку на власність;
- зменшення розцінок на поштові послуги;
- ексклюзивні права на надання певних послуг і заключення певних державних контрактів тощо.

Про роль організацій такого типу в житті США свідчить той факт, що неприбуткові організації називають "найголовнішим компонентом американської демократії" [21, с. 6].

Академія з розвитку освіти (Academe for Educational Development - AED):

- заснована в 1961 р.;
- незалежна неприбуткова організація;
- створена для розвитку людського суспільства засобами освіти й спілкування;
- реалізує проекти на всій території США та більше, як у 100 країнах світу;
- координує понад 200 освітніх програм, серед яких велика частина програм, присвячених проблемам вищої школи, прикладом яких є, зокрема, програма "Нова технологія вищої освіти".

Американська асоціація з вищої освіти (American Association for Higher Education - ААНЕ):

- основна мета - покращання якості американської вищої освіти;
- має понад 8,7 тис. членів, серед яких викладачі, адміністратори, студенти, політичні діячі, лідери фондаций, урядовці, представники акредитаційних агентств і бізнесу [62];

- члени асоціації впевнені в тому, що ”вища освіта повинна грати більш значущу роль у національному житті та, що кожний вищий навчальний заклад може бути більш ефективним”[Там же];
- основні заходи - конференції, публікації, спеціальні програми, прикладом яких можуть бути: щорічна Національна конференція з вищої освіти, видання ”AANE Bulletin”, програма ”Технологічні проекти”, присвячена вивченню технологій викладання та їх ефективному використанню.

Асоціація американських коледжів і університетів (Association of American Colleges and Universities - AAC&U):

- заснована в 1915 р.;
- членами асоціації є державні та приватні акредитовані коледжі й університети;
- серед основних напрямів роботи асоціації - ”підвищення ефективності навчальних закладів, посилення навчального плану, покращення процесу викладання” [61].

Національна освітня асоціація (National Education Association - NEA):

- заснована в 1857 р.;
- 2,2 млн. її членів працюють на всіх рівнях освітньої системи;
- членами асоціації є викладачі державного сектора освіти й студенти педагогічних коледжів;
- головним керівним органом асоціації є Асамблея представників, що складається з 9 тис. обраних членів асоціації, які, у свою чергу, обирають керівників асоціації та вирішують питання політичного характеру;
- діяльність асоціації присутня на усіх рівнях - від локального до національного. На локальному рівні це широкий спектр дій методичного характеру від проведення педагогічної практики, до

програм підтримки викладацького персоналу. На штатному - лобіювання, розробка професійних стандартів, дії щодо забезпечення академічної свободи. На національному - координування інноваційних проектів;

- основним документом асоціації є "Кодекс професійної етики викладача", прийнятий у 1975 р. [140].

Асоціації певних типів вищих навчальних закладів. Організації даної групи представляють інтереси закладів вищої освіти певної категорії або певного професійного напрямку. Прикладом першого типу асоціацій є: Американська асоціація державних коледжів і університетів, Асоціація американських коледжів, Рада коледжів, Рада аспірантських шкіл, Американська асоціація місцевих коледжів, Асоціація американських університетів та інші.

Американська асоціація державних коледжів і університетів (American Association of State Colleges and Universities - AASCU):

- членами асоціації є 375 організацій;
- асоціація виступає інформаційним центром із широкого спектра проблем, пов'язаних з вищою освітою;
- основні дії - проведення семінарів, створення інститутів удосконалення професорсько-викладацького складу, здійснення досліджень, координування програм обміну, надання консультацій і публікація освітніх матеріалів.

Асоціація американських коледжів (Association of American Colleges - AAC):

- створена в 1915 р.;
- членами асоціації є коледжі гуманітарних наук (державні й приватні) - понад 630 закладів;
- основна мета діяльності - покращення гуманітарної освіти;
- основний засіб досягнення мети - посилення ефективності діяльності закладів вищої освіти у сфері гуманітарних наук

шляхом проведення наукових досліджень, реалізації проектів, програм, публікації відповідних матеріалів;

- програми асоціації спрямовані на поглиблення суспільного розуміння гуманітарних основ освіти, покращання навчальних планів, поліпшення процесу викладання і навчання;
- ще один напрямок діяльності асоціації - покращення організаційного й академічного керівництва закладами вищої освіти.

Рада коледжів (College Board):

- неприбуткова організація;
- як зазначено в документах ради, ”вона має членів, які відносяться до трьох типів - заклади (школи, коледжі й університети), системи (система середньої освіти й система вищої освіти) та неприбуткові організації (агентства, асоціації, освітні департаменти)” [171];
- займається питаннями переходу від середньої до вищої освіти;
- спонсорує програми з проблем оцінювання студентських досягнень, розробки навчальних планів, справедливого розподілу фінансової допомоги тощо.

Рада аспірантських шкіл (Council of Graduate Schools - CGS):

- заснована в 1961 р.;
- мета діяльності - удосконалення та прогрес вищої освіти, а саме її другого рівня - graduate;
- членами асоціації є 400 державних і приватних коледжів та університетів, які надають 99% докторських і 85% магістерських ступенів від загальної кількості ступенів, які отримуються в США [63];
- основні види діяльності - координування програм з проблем даного освітнього рівня в системі вищої освіти; реалізація

наукових проєктів, проведення семінарів для академічних лідерів і щорічної конференції з проблем вищої освіти;

- поряд із рядом інших матеріалів публікує "Graduate Study in the United States", "A Guide for Prospective Graduate Students", "A Guide for Graduate Deans, Faculty and Administrators" [Там же].

Прикладом асоціацій певного професійного напрямку є: Асоціація американських юридичних шкіл, Національна рада соціальних наук, Національна асоціація шкіл державного управління, Американська асоціація політичних наук, Американська асамблея колегіальних шкіл бізнесу, Асоціація американських медичних коледжів та інші.

Асоціація американських юридичних шкіл (Association of American Law Schools - AALS):

- створена в 1900 р.;
- неприбуткова організація;
- члени - 160 юридичних шкіл [66];
- статут асоціації був прийнятий 29 грудня 1971 р. [89];
- головна мета діяльності, як визначено в статуті - "покращення юридичної професії шляхом покращення юридичної освіти" [66];
- здійснює акредитацію юридичних шкіл;
- функціонує як традиційно освітня асоціація, надаючи своїм членам цілий спектр послуг - проведення конференцій, створення професійних майстерень, публікація матеріалів;
- доводить потреби та цілі юридичної освіти до уряду та суспільства;
- виступає як наукова організація у сфері юридичних наук;
- представляє інтереси викладачів юридичних дисциплін.

Національна рада соціальних наук (National Council for the Social Studies - NCSS):

- заснована в 1921 р.;
- сприяє вдосконаленню процесу викладання соціальних наук у коледжах і університетах;
- основні види діяльності - підтримує наукові дослідження й експерименти в області соціальних наук, проводить національні та регіональні зустрічі, координує програми, кожні три роки проводить міжнародну конференцію із соціальних наук, спонсорує програми зарубіжного стажування викладачів;
- публікує журнали "Social Education", "Social Studies for Young Learners", "Theory and Research in Education" та інші.

Національна асоціація шкіл державного управління (National Association of Schools of Public Administration - NASPA):

- нараховує 223 університети й коледжі, які пропонують програми з державного управління [30, с. 116];
- створена для розвитку й покращення навчання та підготовки спеціалістів для державної служби США в системі вищої школи;
- серед основних напрямів діяльності - підготовка інформації для урядових органів щодо проблем і потреб у системі навчання кадрів для державної служби, розробка стандартів навчання, підтримка наукових досліджень, організація навчальних проектів, надання технічної допомоги коледжам та університетам, публікація періодичних видань.

Американська асамблея колегіальних шкіл бізнесу (American Assembly Collegiate Schools of Business - AACSB):

- створена в 1916 р.;
- неприбуткова корпорація;

- членами є освітні організації, заклади та інші організації, мета діяльності яких - сприяти вдосконаленню вищої освіти в галузі "бізнес-управління" та "менеджмент";
- складається з - понад 670 американських і 80 закордонних закладів освіти та 130 урядових, професійних і бізнес-організацій;
- є основним акредитаційним агентством для бакалаврських та магістерських програм зі спеціальності "бізнес-управління";
- відіграє основну роль в отриманні федеральних фондів для бізнес-центрів, локалізованих у бізнес-школах;
- координує ряд програм.

Серед великої кількості асоціацій, що працюють у сфері вищої освіти, окремі представляють інтереси спеціалістів певної групи: викладачів того чи іншого предмету, адміністраторів, інших службовців вищих навчальних закладів.

Асоціації викладачів. Прикладом асоціацій даного типу є: Корпорація викладачів англійської мови для іноземців, Американська асоціація професорів університетів, Асоціація сучасних мов та інші.

Американська асоціація професорів університетів (American Association of University Professors - AAUP):

- найбільша й найстаріша професійна асоціація викладачів коледжів і університетів;
- заснована в 1915 р.;
- мета діяльності - захист академічної свободи;
- основні напрями діяльності - розробка стандартів академічної свободи, забезпечення зв'язків з урядом, підтримка участі представників професорсько-викладацького складу в управлінні коледжами й університетами;
- публікує щорічний звіт щодо економічного статусу професії викладача вищого навчального закладу.

Асоціація сучасних мов (Modern Languages Association - MLA):

- заснована в 1883 р.;
- членами асоціації є 32 тис. викладачів англійської мови та інших сучасних мов у коледжах і університетах;
- мета діяльності - розвиток усіх аспектів лінгвістичного навчання;
- координує ряд програм, серед яких - "The Foreign Language Program" (досліджує викладання іноземних мов у США), "The English Program" (виступає як інформаційний центр для викладачів англійської мови та літератури) тощо;
- щоквартально публікує інформаційний бюлетень і міжнародну бібліографію.

Асоціації представників адміністративного апарату закладів вищої освіти. Прикладами асоціацій даного типу є Асоціація керівних рад університетів і коледжів, Національна асоціація бізнес-службовців коледжів і університетів та інші.

Асоціація керівних рад університетів і коледжів (Association of Governing Boards of Universities and Colleges - AGB):

- мета функціонування - посилення ефективності діяльності керівних рад державних і приватних закладів вищої освіти;
- у документах асоціації записано, що "її члени беззаперечно вірять у те, що громадський контроль за діяльністю коледжів і університетів є більш ефективним, ніж прямий урядовий контроль, оскільки саме така форма управління гарантує, що вища освіта не втратить своєї сили та національної цінності" [170];
- членами асоціації є керівні ради вищих навчальних закладів і понад 30 тис. осіб [Там же].

Національна асоціація бізнес-службовців коледжів і університетів (National Association of College and University Business Officers - NACUBO):

- створена в 1962 р.;
- неприбуткова професійна організація;
- представляє інтереси адміністративних і фінансових службовців понад 2 тис. американських коледжів та університетів [65];
- мета діяльності - обговорення проблем управлінської та фінансової діяльності університетів і коледжів;
- керується радою директорів;
- основні види діяльності - представлення інтересів коледжів і університетів адміністративного та фінансового характеру на національному рівні; збір і поширення інформації з проблем фінансової та адміністративної діяльності вищих навчальних закладів; проектування і координування програм, які впливають на адміністративну та фінансову діяльність закладів вищої освіти; підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, які працюють в адміністративній та фінансовій сферах коледжів і університетів; співробітництво з іншими організаціями для вирішення проблем, що належать до сфери інтересів асоціації; розробка та підтримка професійних стандартів і етичних норм поведінки менеджерів та фінансових адміністраторів вищої освіти;
- серед ряду інших публікацій асоціація видає щомісячний журнал "Business Officer".

Асоціації, які представляють інтереси різних груп спеціалістів, що працюють у вищих навчальних закладах. Прикладом асоціацій такого типу є Американська асоціація реєстраторів і службовців з питань прийому на навчання та Національна асоціація адвокатів коледжів і університетів.

Американська асоціація реєстраторів та службовців з питань прийому на навчання (American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers - AACRAO):

- створена в 1910 р.;
- неприбуткова, добровільна, професійна освітня організація;
- мета діяльності - сприяти вдосконаленню вищої освіти та професійному розвитку спеціалістів, які працюють у відділах прийому, реєстрації, фінансової допомоги й інших підрозділах вищих навчальних закладів;
- основні види діяльності - координування програм, підготовка та підвищення кваліфікації службовців, публікація видання "The World Education Series".

Національна асоціація адвокатів коледжів і університетів (National Association of College and University Attorneys - NACUA):

- створена в 1961 р.;
- понад 2,7 тис. її членів представляють біля 660 вищих навчальних закладів [64];
- мета діяльності - надання юридичної кваліфікованої допомоги коледжам і університетам;
- основні види діяльності - видання публікацій ("College Law Digest", "Directory of Membership and Services"), наукового журналу "Journal of College and University Law", проведення семінарів, конференцій, підтримка інформаційних джерел, координування програм.

Дана група асоціацій завершує аналіз основних типів громадських організацій, що функціонують у сфері вищої освіти США та сприяють її розвитку. На основі викладеного підсумовуємо:

- у Сполучених Штатах участь громадськості в управлінні вищою освітою на всіх адміністративних рівнях є визначальною;

- участь громадськості в управлінні вищою освітою США розглядається ”як один з важливих шляхів демократизації” [1, с. 106] цього процесу;
- участь громадських структур в управлінні вищою освітою в Сполучених Штатах забезпечена і регламентована законодавчими документами;
- діяльність асоціацій сприяє прогресу вищої освіти та служить розвитку суспільства в цілому.

2.5. Підготовка фахівців з управління вищою освітою як визначальний фактор успішного функціонування адміністративної системи

Питання управління закладами вищої освіти і формування політики вищої школи вивчаються в багатьох американських коледжах, професійних школах, університетах. Протягом кількох десятиліть проблеми підготовки академічних адміністраторів і теоретиків у сфері управління вищою освітою вирішуються у США на високому професійному рівні. Про це свідчать не лише статистичні показники програм, а й їх зміст, який постійно вдосконалюється з огляду на нові потреби суспільства, системи вищої освіти і самих студентів.

До історії питання. Поряд з автономною діяльністю американських вузів, що завжди чутливо відгукувалися на запити суспільства, велику роль у розвитку системи підготовки фахівців з управління вищою освітою відіграла Американська рада з освіти, яка в 1965 р. створила п'ятирічну програму підготовки лідерів коледжів і університетів під назвою "Fellows Program". Ця подія стала початком "швидкого розквіту вищої освіти: місцеві коледжі запрацювали на повну силу; педагогічні коледжі стали багатоцільовими закладами; наголос на універсальності вищої освіти створив атмосферу необмеженого росту її можливостей" [91, с. 22]. Тоді ж започатковується Інститут адміністраторів коледжів і університетів (Institute for College and University Administrators). Середина 70-х років характеризується швидким розвитком цієї галузі підготовки в системі вищої школи США і появою великої кількості навчальних програм. У 1979 р. Гарвардський університет створює Інститут управління освітою (Institute for Educational Managment). Отож, сучасна американська система підготовки фахівців у сфері управління вищою освітою має значний вік (понад 30 років), протягом якого вона змінювалася і вдосконалювалася.

Аналіз програм. Сьогодні понад 60 вищих навчальних закладів США пропонують програми з управління вищою освітою [148, С. 783 - 817], що різняться вступними та випускними вимогами, переліком навчальних курсів. Є, проте, й спільні характеристики цих програм, що об'єднують їх.

Програми такого характеру пропонують різні типи вищих навчальних закладів, у тім числі педагогічні коледжі, школи та університетські департаменти освіти. Програми з управління вищою освітою існують як магістерські, так і докторські (див. дод. У, Ф, Х, Ц, Ш, Щ). Крім цього, деякі вищі навчальні заклади пропонують програми за фахом "Управління вищою освітою", які ведуть до отримання освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста [115].

Водночас програми одного рівня забезпечують отримання різних наукових ступенів, зокрема на магістерському рівні:

- магістра гуманітарних наук (Master of Arts - MA);
- магістра наук у сфері освіти (Master of Science in Education - MS Ed);
- магістра освіти (Master of Education - Ed M).

Докторські програми завершуються отриманням ступеня:

- доктора освіти (Doctor of Education - Ed D);
- доктора філософії (Doctor of Philosophy - Ph D).

Аналіз даних збірника вищих навчальних закладів США та Канади під назвою "Peterson's Guide to Graduate Programs in Business, Education, Health, and Law" [148] свідчить, що основна частина програм з управління вищою освітою є докторськими. Тобто через навчання досягається подвійна мета: сформувати кваліфікованих академічних практиків, які втілюватимуть освітню політику, і, по-друге, науковців-теоретиків, які розвиватимуть теоретичні основи науки та готуватимуть майбутній науковий потенціал галузі.

Усі програми поділяються на: програми з управління вищою освітою (Higher Education Administration) та програми з управління освітою (Educational Administration), сфера зосередження - вища освіта. У програмах першої групи наголошується на вищій освіті й управлінні нею. Програми другої групи сконцентровані на адміністративних засадах в освіті. Тут більше вивчається освітня система взагалі та адміністративні науки, відтак, отримані знання концентруються на галузі вищої освіти. Нашу увагу зосередимо на розгляді програм першого типу.

Магістерські програми. Зазначимо, що подані характеристики магістерських програм за спеціальністю "Управління вищою освітою" отримані на основі аналізу джерел [95, 114, 115, 129, 151]. Умови вступу на магістерський рівень навчання залежать від конкретного закладу. Передусім важить наявність бакалаврського ступеня та певна кількість балів за тест GRE (Graduate Record Examination). Враховується також середній бал навчання на попередньому рівні вищої освіти.

Серед магістерських програм виділяють програми безпосередньо з управління вищою освітою і ті, які поєднують цю спеціальність з іншими напрямками. Наприклад, Університет штату Алабама пропонує програми, які ведуть до отримання ступеня магістра гуманітарних наук у сфері управління вищою освітою за трьома спеціальностями: організація і управління вищою освітою; управління студентською діяльністю в коледжах; управління неакадемічною діяльністю коледжів [114].

Щоб отримати той чи інший ступінь, кандидат протягом навчання має набрати певну кількість залікових одиниць. Одна залікова одиниця (кредит) дорівнює пересічно трьом годинам навчальної роботи студента щотижня упродовж семестру. Сюди входять години аудиторних занять і позааудиторної роботи студента. Планується навчальний процес так, що на одну годину лекції або практичного заняття студент витрачає дві години самостійної роботи. Отже, кожна залікова одиниця означає одну

годину на тиждень лекцій чи практичних занять або три години на тиждень лабораторного практикуму чи домашньої роботи [43, с. 9].

Кількість залікових годин (кредитів) для магістерської програми з управління вищою освітою становить 30 - 50 одиниць залежно від закладу та спеціальності. Ці кредити розподілені між трьома навчальними блоками так: I - базові курси (10 - 14 кредитів); II - курси за спеціальністю (16 - 26 кредитів); III - курси на вибір (до 10 кредитів).

Перша група дисциплін - базові - поєднує в собі вивчення соціально-філософських принципів освіти, її історії, основ науки управління, організаційної теорії та набуття знань для науково-дослідної роботи.

Серед курсів на вибір пропонуються: "Організаційний та політичний розвиток освіти", "Методика викладання в коледжах", "Дворічні коледжі", "Управління фінансовою діяльністю закладів післясередньої освіти", "Управління навчальними технологіями", "Навчальний план" та інші.

За спеціальністю вивчаються такі курси: "Вступ до вищої освіти", "Перспективи розвитку вищої освіти", "Законодавство з вищої освіти", "Організація і управління вищою освітою", "Фінансування вищої школи". Крім того, цей блок доповнюється переліком курсів, які відповідають сфері зосередження.

Поряд з цим існують програми, які мають однакову спеціальність, але ведуть до отримання різних ступенів - магістра гуманітарних наук або магістра освіти. Наприклад, Педагогічний коледж Колумбійського університету пропонує дві програми з управління вищою освітою, що завершуються отриманням ступеня "Магістр гуманітарних наук" та ступеня "Магістр освіти" [151]. Програми останньої групи ґрунтовніші і включають значно більше курсів за спеціальністю. Значною є і різниця в кількості залікових годин. Так, для 1-го типу досить 32 - 39 одиниць, для другого - 45 - 53 залежно від конкретного закладу .

Щоб отримати магістерський ступінь, студент має набрати необхідну кількість кредитів, написати магістерську роботу й успішно скласти один або два іспити, які оцінюють рівень загальної та професійної підготовки студента. Випускники магістерських програм з управління вищою освітою займають адміністративні посади середнього рівня, координуючи роботу відділів вступу, фінансової допомоги, планування та консультування студентських служб тощо.

Докторські програми. Характеристики докторських програм за спеціальністю "Управління вищою освітою" отримані на основі аналізу джерел [81, 87, 95, 99, 115, 151, 155]. Вступні вимоги на докторський рівень навчання здебільшого такі:

- наявність магістерського ступеня;
- високий середній бал навчання на попередньому рівні;
- стаж роботи у вищому навчальному закладі не менше двох років;
- посідання під час вступу адміністративної посади в освітній організації;
- успішно складений тест GRE;
- наявність чотирьох рекомендацій професіоналів цієї сфери;
- список наукових робіт;
- співбесіда;
- письмове обґрунтування мети навчання на докторському рівні.

Кредити для докторської програми (їх пересічно 75) розподілені між чотирма навчальними блоками: I - базові дисципліни (20 кредитів); II - сфера спеціальності, "серцевина" (35 кредитів); III - курси з науково-дослідної роботи (10 кредитів); IV - курси на вибір (10 кредитів).

Базовий блок включає вивчення організаційної теорії, соціокультурних принципів освіти, освітньої політики, законодавства з питань освіти, педагогіки та психології, деяких інших дисциплін.

Перелік курсів сфери спеціалізації, які пропонуються в межах докторської програми за спеціальністю "Управління вищою освітою"

досить значний. Він відбиває різні аспекти вищої освіти та процесу управління нею. Аналіз навчальних матеріалів різних вищих навчальних закладів виявив перелік курсів, які зустрічаються практично в усіх докторських програмах такого типу: "Історія і філософія вищої освіти", "Законодавство з вищої освіти", "Фінансування вищої школи", "Сучасний стан вищої освіти у США", "Тенденції розвитку вищої освіти", "Викладання в коледжах і університетах".

Науково-дослідний блок докторської програми з управління вищою освітою пропонує вивчення освітньої статистики та методів наукового дослідження у сфері освіти.

Серед великої кількості курсів на вибір можна навести такі: "Зв'язки з громадськістю", "Управління кадрами", "Освітні можливості", "Управління процесом викладання", "Оцінювання освітніх систем і програм", "Теоретичні і практичні принципи побудови навчального плану" та інші.

Щоб завершити навчання за докторською програмою і отримати докторський ступінь, потрібно набрати необхідну кількість кредитів, успішно скласти відповідні кваліфікаційні іспити, захистити дисертацію. Випускники докторських програм за фахом "Управління вищою освітою" посідають посади президентів та віце-президентів вищих навчальних закладів, академічних деканів, керівників департаментів, завідувачів кафедр тощо.

Навчальний процес за програмами, які пропонуються вищими навчальними закладами США в галузі "Управління вищою освітою", поєднує відвідування лекцій, участь у семінарських заняттях, інтенсивний практикум та постійний процес спілкування і консультування з науковим керівником, членами професорсько-викладацького складу. Навчатися за цими програмами можна на стаціонарі або у вечірні години й вихідні дні.

Таким чином, у США успішно функціонує система підготовки фахівців за спеціальністю "Управління вищою освітою". Програми

такого типу пропонують коледжі, професійні школи та департаменти освіти на різних рівнях вищої освіти (від магістерського до докторського). Навчання здійснюється на засадах інтегрованого підходу з урахуванням широкого спектру проблем вищої освіти та вимог до цієї підготовки. Різноманітність пропонованих програм і умов навчання створюють можливості для вибору найоптимальнішого варіанту для кожного бажаючого навчатися за спеціальністю "Управління вищою освітою".

Висновки до розділу 2

Здійснений функціонально-структурний аналіз системи управління державним сектором вищої освіти в США дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Характеристики системи управління вищою освітою в США визначені природою американського суспільства, його історією, принципами та регіональними особливостями.

2. Головна мета управління - забезпечення доступу до високоякісної вищої освіти всім громадянам США.

3. Структура управління державною вищою освітою в США є пірамідальною, тобто включає горизонтальний і вертикальний поділи.

4. Горизонтальний поділ пов'язаний з участю в управлінні державних, громадських органів та органів самоврядування.

5. Вертикальний поділ включає чотири адміністративні рівні (федеральний, штатний, рівень колегіального округу і рівень вищого навчального закладу).

6. Управління на федеральному рівні є децентралізованим.

7. Управління на рівні штатів та колегіальних округів буває двох видів - централізованим і децентралізованим.

8. Внутрішнє управління державними вищими навчальними закладами буває двох типів - з опікунською радою та без неї, що залежить від типу управління на рівні штату.

9. Внутрішнє управління державними закладами вищої освіти реалізується шляхом функціонування громадських структур (ради опікунів, ради регентів), виконавчих органів (департаментів вищої освіти, адміністративних рад), органів самоврядування (академічний сенат, рада професорсько-викладацького складу) та ряду консультативних комітетів.

10. Характер управління на всіх рівнях визначається як громадсько-державний, оскільки керівництво здійснюється громадськими структурами, а державні виконавчі органи їм підпорядковані.

Крім поданих висновків, здійснений аналіз дозволив визначити позитивні та негативні особливості функціонування системи управління вищою освітою в США. До позитивних, на наш погляд, належать:

1. Децентралізований характер управління, який дозволяє здійснювати розвиток вищої освіти з урахуванням місцевих потреб та особливостей, а також відкриває широкий простір для розвитку ініціативи на місцях.

2. Наявність кількох типів управління державними вищими навчальними закладами на рівні штату (ради регентів, регулюючо-координаційні ради і консультативно-координаційні ради), що дозволяє здійснювати керівництво у штаті шляхом, який є найбільш придатним для конкретного регіону. Фактор, який визначає тип управління, є результатом дії ряду показників, до яких належать: розміри штату, кількість державних закладів у межах штату, співвідношення між 4-річними та 2-річними закладами, співвідношення між кількістю державних та приватних закладів вищої освіти, місцеві особливості (як економічні, так і політичні) та пріоритети.

Зокрема, аналіз статистичних даних, розміщених у додатку К, дозволив виявити залежність між кількістю державних вищих навчальних закладів і типом управління ними на рівні штату (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

**Залежність між кількістю державних закладів вищої освіти
та типом управління на рівні штату**

Тип управління в штаті	К-ть державних університетів	К-ть державних коледжів
Централізований	<i>1-9</i>	<i>1-9</i>
Децентралізований (регуляційно-координ. рада)	<i>6-14</i>	<i>14-28</i>
Децентралізований (консульт.-координ. рада)	<i>більше 14</i>	<i>більше 24</i>

Дані, висвітлені в табл. 2.1, дійсні для більшості штатів. Поряд з цим, у ряді штатів, дана залежність не знаходить свого відображення, що лише підтверджує вищезазначений факт про те, що на тип управління закладами вищої освіти в межах штату впливає цілий ряд показників.

3. Демократичний характер управління, який забезпечується:

- визначальною участю в управлінні громадських структур;
- залученням до обговорення проблем вищої школи широких верств населення на основі відкритого діалогу;
- широким використанням зворотного зв'язку при вирішенні проблем вищої школи органами управління всіх рівнів та типів.

4. Механізм підпорядкування та співучасті в управлінні державними вищими закладами США державних виконавчих органів, громадських структур та органів самоврядування, є основним фактором ефективного функціонування досліджуваної системи, оскільки саме такий механізм забезпечує можливість взаємоконтролю всіх учасників процесу управління. Узагальнюючи інформацію, подану у підрозділах 2.2-2.4, схему підпорядкування та співучасті вищезгаданих органів можна зобразити наступним чином (рис. 2.1):

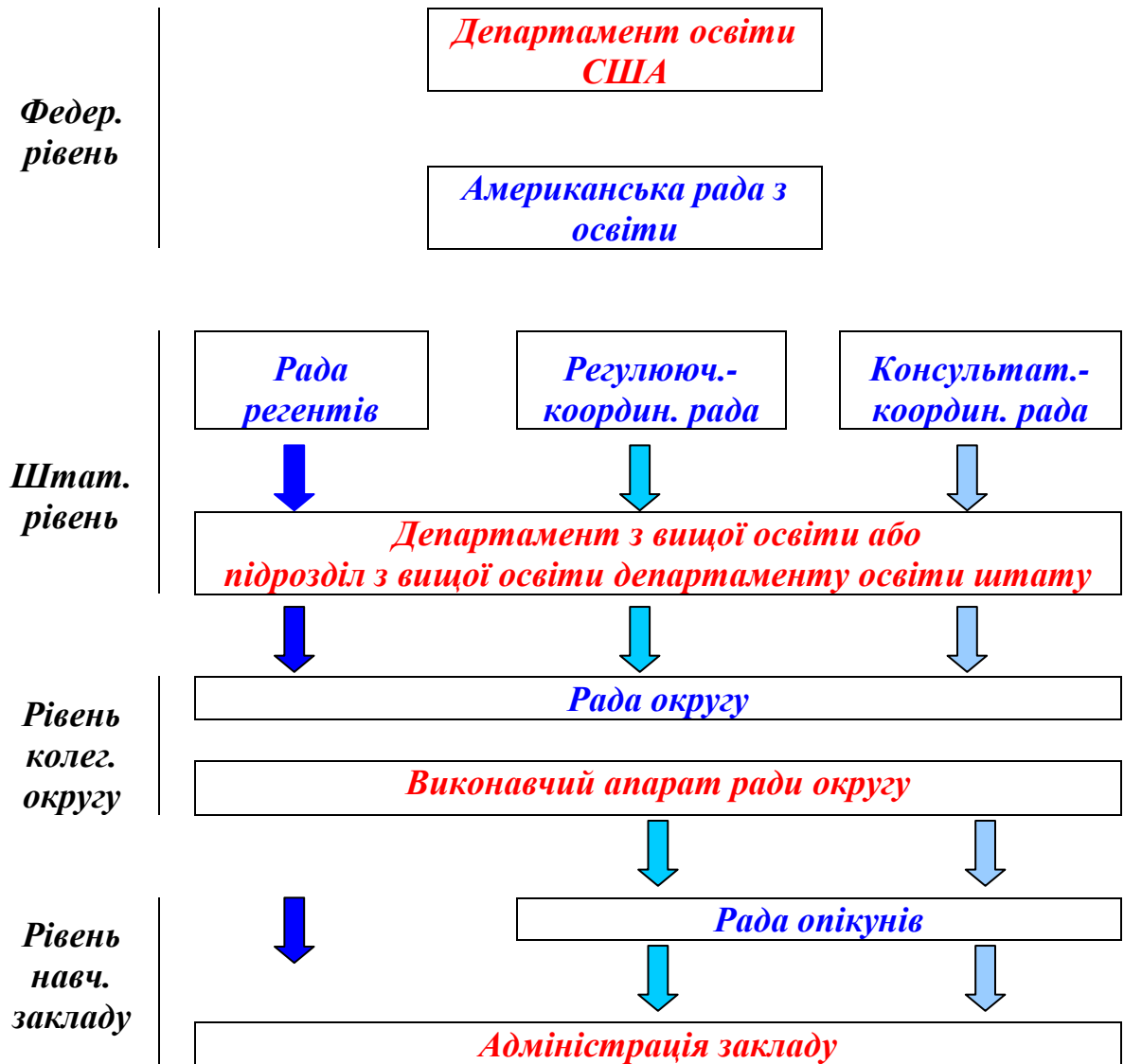

Рис. 2.1. Схема підпорядкування державних виконавчих органів та органів громадського управління державним сектором вищої освіти в США.

У поданій схемі синім кольором відображені громадські органи врядування, а червоним - державні виконавчі органи управління вищою освітою. Крім цього, зміна кольору стрілок від синього до світло-голубого відображає громадсько-державний характер та зміну типу управління від централізованого для рад регентів до децентралізованого з високим ступенем децентралізації для консультативно-координуючих рад.

5. Наявність подібного механізму підпорядкування в системі акредитації вищих навчальних закладів США висуває запорукою успішного та ефективного функціонування системи управління якістю вищої освіти і може бути відображена за допомогою такої схеми:

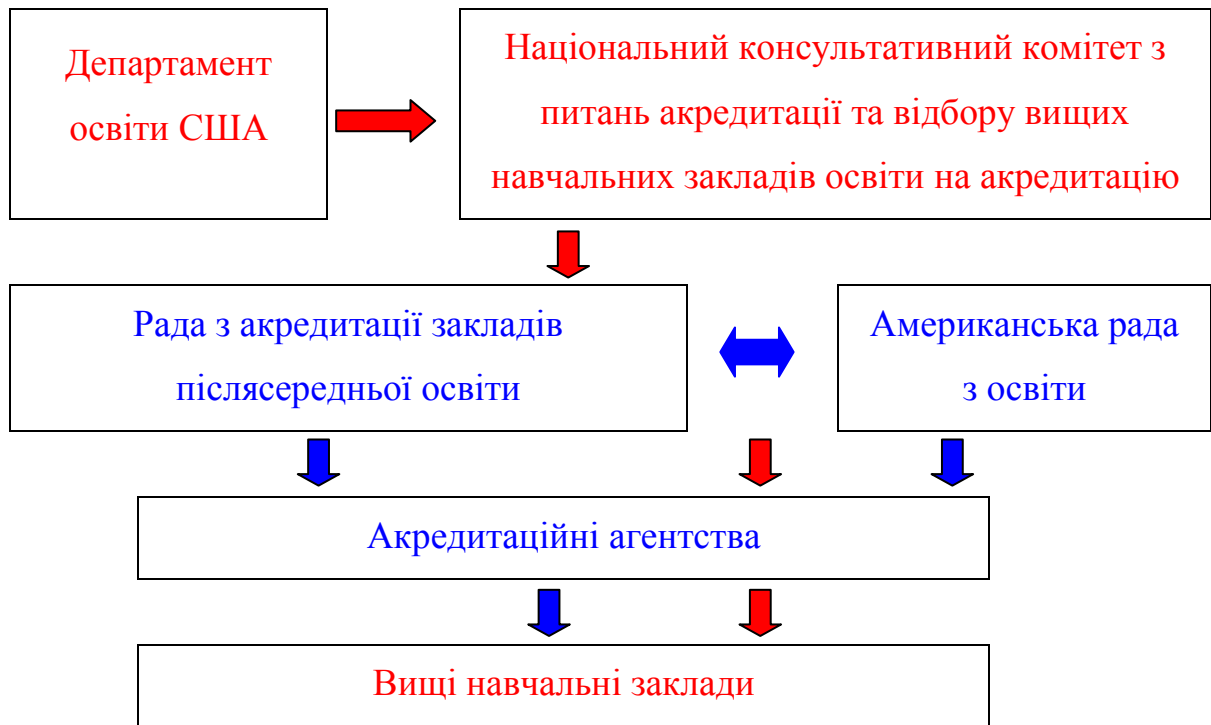

Рис. 2.2. Схема підпорядкування державних виконавчих структур управління вищою освітою та громадських органів в системі акредитації вищих навчальних закладів в США.

6. Автономність державних закладів вищої освіти в США, яка відображається у наявності значних повноважень вищих навчальних закладів при вирішенні широкого спектра питань щодо їх діяльності, є основним фактором, який забезпечує гнучкий розвиток вищої освіти у відповідь на потреби суспільства.

7. Існуюча в США система підготовки фахівців з управління вищою освітою спрямована на виконання двох основних функцій - підготовку адміністраторів-практиків для вищих навчальних закладів та

підготовку науково-педагогічного потенціалу даної галузі. Функціонування цієї системи є основою для забезпечення професійного, компетентного і високоякісного управління закладами вищої освіти в США. До позитивних факторів американської системи підготовки фахівців з управління вищою освітою слід віднести механізм побудови цих навчальних програм у вигляді блоків (основного, за спеціальністю, науково-дослідного, на вибір), що дозволяє не тільки надавати необхідний для даної спеціальності фундамент знань та навичок, а й враховувати багатоаспектність, притаманну даній спеціальності, що відповідає потребам широкого спектра фахівців адміністративного персоналу вищих навчальних закладів.

Поряд з висловленими позитивними рисами система управління державним сектором вищої освіти в США, на наш погляд, володіє рядом негативних рис, до яких, зокрема, слід віднести:

1. Відсутність централізованих механізмів для вирішення проблем загальнонаціонального значення в системі вищої освіти та запобіганню значного розходження у рівнях розвитку штатних систем вищих навчальних закладів.

2. Високий ступінь конфліктності між керівними радами (радами регентів і радами опікунів), які є громадськими структурами, та адміністрацією закладів. Причинами цього, на наш погляд, є:

- відсутність балансу між обсягом повноважень та рівнем відповідальності всіх учасників управління;
- історично сформований високий рівень автономності закладів вищої освіти;
- той факт, що до складу керівних рад входять особи, які не є професіоналами в сфері управління вищою освітою.

РОЗДІЛ 3

Стратегія та перспективи розвитку управління державним сектором вищої освіти в США

З'ясування тенденцій подальшого розвитку системи державного управління вищою освітою в США - останній етап даного дисертаційного дослідження. Для здійснення цього завдання необхідно визначити принципи управління вищою освітою в Сполучених Штатах та встановити пріоритети політики федерального уряду щодо розвитку вищої освіти в країні.

3.1. Принципи та пріоритети функціонування сучасної системи управління американською вищою школою

Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що управління державним сектором вищої освіти в США базується на таких *принципах*: демократії, соціальної детермінації, гуманізації, правової пріоритетності, науковості й компетентності, інформаційної достатності, зворотного зв'язку.

Визначальним принципом функціонування американської системи управління державним сектором вищої освіти виступає принцип демократії. Він проявляється у широкій участі громадських структур в процесі управління вищою школою на всіх адміністративних рівнях.

Принцип соціальної детермінації знаходить своє відображення в системі управління вищою освітою у США в тому, що цілі і функції даної адміністративної системи відповідають реальним потребам американського суспільства на тому чи іншому історичному етапі.

Головна мета управління вищою школою в США - забезпечення рівного доступу до високоякісної вищої освіти всім громадянам

Сполучених Штатів, відображає те, що кінцевою метою, заради якої здійснюється дана управлінська діяльність, є людина. Отже, американська система управління вищою освітою відповідає принципу гуманізації.

Принцип правової пріоритетності та законності проявляється в тому, що основу функціонування системи управління вищою школою в США складають: Стаття Х "Поправок до Конституції США", Закон про вищу освіту 1965 р., законодавчі акти Конгресу і штатних законодавчих зборів, нормативні та розпорядчі акти органів управління вищою освітою.

Принцип науковості в управлінні вищою освітою в США проявляється в тому, що вирішення та дослідження сучасних адміністративних проблем вищої школи США здійснюється на основі використання певних наукових теорій. Зокрема, теорія хаосу (Chaos Theory) використовується для здійснення стратегічного планування в оточенні, яке не піддається прогнозуванню. Поряд з цим, слід зазначити, що частіше дана теорія використовується для певних напрямів діяльності вищої освіти, наприклад, для передбачення вступних показників. Використання ж теоретичних засад даної науки для загально-стратегічного розвитку вищого навчального закладу неможливе через відсутність моделі, розробленої на основі теорії хаосу для вирішення вищезгаданої проблеми.

Теорія управління загальною якістю (TQM - Total Quality Management) використовується у сфері управління вищою освітою ширше ніж інші адміністративні науки. Ця методика обговорюється в науковій літературі з проблем вищої школи вже понад 10 років. Використовується вона для розробки навчальних планів, покращання викладання та проведення наукових досліджень, а також для побудови механізму вдосконалення функціонування вищого навчального закладу в цілому.

Все ширше у практиці управління вищими навчальними закладами для фундаментального перегляду всіх функцій закладу з метою їх удосконалення відповідно до вимог часу використовуються наукові

підходи теорії зміни техніки (Reengineering). Слід також зазначити, що використання даної теорії часто поєднується з впровадженням нових ініціатив для реструктуризації частини закладу [69, 149]. Подана інформація свідчить про те, що управління вищою школою в США здійснюється на науковій основі, тобто відповідає принципу науковості.

Відповідність принципу компетентності забезпечується функціонуванням в США системи підготовки фахівців з управління вищою освітою, які, здобувши спеціальну освіту, професійно виконують свої функції на адміністративних посадах.

Принципи інформаційної достатності та зворотного зв'язку працюють на всіх рівнях американської системи управління вищою освітою (від федерального до локального). Вони реалізуються всіма адміністративними гілками (законодавчою, виконавчою, контролюючою) шляхом безпосереднього спілкування з представниками закладів та громадянами, зацікавленими у тому чи іншому заході адміністративних органів, використання технічних можливостей інформаційних мереж, проведення статистичних та аналітичних оглядів.

Пріоритети сучасної політики уряду США в галузі вищої освіти. Як вже зазначалося, основним федеральним законом, який лежить в основі функціонування американської системи вищої освіти, є Закон про вищу освіту 1965 р. Даний законодавчий акт є робочим документом. Це означає, що до Закону вносяться необхідні поправки, які видозмінюють його.

Останні поправки до Закону були прийняті 27 січня 1998 р. на другій сесії 105 Конгресу США під назвою "Поправки 1998 р. до Закону про вищу освіту" ("Higher Education Amendments of 1998"). На основі цього акту та документів, коментуючих і супроводжуючих його [97], а також ряду статистичних і аналітичних документів американських організацій по збору та обробці інформації про вищу освіту [69, 100-102,

124, 125, 138, 149, 150, 183] з'ясовуємо пріоритети подальшого розвитку вищої освіти в США.

В кінці 1997 р. Департамент освіти прийняв Стратегічний план розвитку освітньої системи на 1998-2002 рр. [183]. Ним визначено п'ять пріоритетних цілей розвитку освіти. Безпосереднє відношення до теми нашого дослідження мають: Ціль 3 - "Гарантувати доступ до післясередньої освіти" та Ціль 5 - "Зробити Департамент освіти високоефективною організацією шляхом концентрації його діяльності на результатах, якості виконання роботи і задоволення суспільних замовлень" [Там же].

Кожна ціль конкретизована в ряді завдань. Зокрема, Ціль 3 включає:

3.1. Надання інформації та підтримки студентам середніх шкіл для забезпечення їх успішної підготовки до подальшого навчання у вищому навчальному закладі.

3.2. Надання студентам закладів післясередньої освіти фінансової допомоги та допоміжних послуг, в яких вони мають потребу, для того, щоб вступити і завершити освітні програми, за якими вони навчаються.

3.3. Покращення управління програмами розподілу фінансової допомоги студентам з метою підвищення ефективності цих програм та їх відповідності реальним потребам.

Кожне із завдань має реалізуватися шляхом проведення низки заходів, визначених у плані. А саме, для виконання Завдання 3.1 необхідно:

1. Надавати інформацію учням середніх класів загальноосвітньої школи та їх батькам про види навчальної і фінансової підтримки з метою заохочення їх розпочати підготовку до вступу у вищі навчальні заклади.

2. Розвивати співробітництво між школами та закладами вищої освіти з метою покращання підготовки майбутніх абітурієнтів.

3. Покращувати функціонування програм допомоги слабким студентам, шляхом заохочення до участі в таких програмах і використання найсучасніших навчальних методик.

4. Поширювати інформацію про вищі навчальні заклади та програми фінансової допомоги, використовуючи комп'ютерно-інформаційні технології, сприяти отриманню такої інформації студентами і батьками.

Завдання 3.2 включає розвиток і вдосконалення програм фінансової допомоги, започаткування нових видів фінансової підтримки, надання федеральної та технічної допомоги службам, які реалізують ці програми, покращання процесів розподілу фінансової допомоги.

Виконання задачі 3.3 базується на врахуванні реальних потреб, удосконаленні системи розподілу фінансової допомоги студентам, підвищенні ефективності діяльності служб вищих навчальних закладів, які координують процес фінансового розподілу, створенні необхідної законодавчої бази, підтримці ініціатив і співробітництві з іншими організаціями.

Процес удосконалення діяльності федерального Департаменту освіти (Ціль 4) включає:

4.1. Забезпечення швидкого і простого доступу громадян до необхідної їм високоякісної освітньої інформації.

1.2. Надання інформаційної допомоги агентствам з вищої освіти.

4.3. Забезпечення користувачів найсучаснішою інформацією про наукові дослідження в галузі освіти для використання результатів цих досліджень при здійсненні освітніх реформ.

4.4. Підвищення якості інформаційних ресурсів та їх впливу на функціонування освітньої системи.

4.5. Забезпечення високого рівня кваліфікації службовців Департаменту.

4.6. Забезпечення цілісності в діяльності програм і служб департаменту.

4.7. Забезпечення швидкого реагування всіх рівнів організації на потреби суспільства.

Кожне з названих завдань конкретизується в ряді заходів.

Стартовим майданчиком реалізації даного стратегічного плану став прийнятий у січні 1998 р. Конгресом США законодавчий акт "Поправки 1998 р. до Закону про вищу освіту". Згідно з даними поправам структура нинішнього Закону про вищу освіту включає 9 розділів:

- Розділ I. Загальні положення;
- Розділ II. Якість викладання;
- Розділ III. Допомога закладам (інституціональна допомога);
- Розділ IV. Допомога студентам;
- Розділ V. Розвиток закладів;
- Розділ VI. Міжнародні освітні програми;
- Розділ VII. Програми вдосконалення вищої і післясередньої освіти;
- Розділ VIII. Дослідження, звіти та програми, пов'язані з ними;
- Розділ IX. Поправки до інших законів [97].

Порівняння із структурою Закону про вищу освіту 1965 р. (див. підрозділ 2.2) свідчить про те, що цей законодавчий акт зазнав кардинальних змін.

Закон 1998 р. визначає три пріоритетні цілі розвитку вищої освіти:

1. Підвищити доступ до вищої освіти і зробити вищу освіту більш доступною.

2. Спростити, покращити і модернізувати процес надання фінансової допомоги студентам.

3. Покращити якість викладання, підготовку викладачів і процес їх набору.

Закон містить основні заходи, які мають бути здійснені, для реалізації визначених цілей. Зокрема, встановлено:

1. У 1999 р. надати фінансову допомогу 8,8 млн. студентів загальною сумою 50 млрд. доларів.

2. Знизити процент виплати позик з 8,25% до 7,46 %.

3. Розпочати заходи щодо надання допомоги слабким студентам з метою їх підготовки до вступу в коледжі.

4. Забезпечити розвиток нових моделей дистанційного навчання.

5. Збільшити фінансову допомогу студентам, які навчаються за дистанційною формою та ряд інших заходів.

Реалізація наступної цілі - спрощення, покращання і модернізація процесу надання фінансової допомоги студентам, включає:

1. Створення в межах Депараменту освіти федеральної урядової організації для модернізації системи розподілу фінансової допомоги.

2. Обмеження участі в федеральних програмах закладів, які мають високий показник несплачених студентських позик.

3. Забезпечення покращання надання послуг агентствами та службами студентам.

4. Зменшення адміністративного тиску на заклади шляхом спрощення процесу звіту за витрати федеральних коштів.

5. Спрощення вимог для розподілу фінансової допомоги.

6. Спрощення процесу подання студентами заяв для отримання фінансової допомоги.

7. Спрощення процесу отримання студентами фінансової допомоги та інші.

Реалізація цілі щодо покращання викладацького складу включає:

1. Виконання потреби нації у забезпеченні її висококваліфікованими викладачами.

2. Покращання підготовки викладачів шляхом надання грантів.

3. Здійснення додаткового набору викладачів з предметів першої необхідності.

4. Підтримка зусиль штатів щодо покращання якості викладання.

5. Підтримка діяльності Національної ради по розробці професійних стандартів викладання.

6. Посилення контролю за педагогічною освітою та інші.

Кожний із перелічених заходів супроводжується у Законі описом конкретних дій і коштів, які виділяються для їх реалізації.

Узагальнюючи, констатуємо, що найближчі 4-5 років урядом США має реалізуватися ряд кардинальних заходів, кінцева мета яких підвищення доступу до високоякісної вищої освіти всім громадянам Сполучених Штатів. Основним шляхом для підвищення доступу є створення умов для отримання студентами фінансової допомоги, необхідної для навчання у вищому навчальному закладі. Основним шляхом до підвищення якості навчання у закладах вищої освіти є підвищення рівня підготовки абітурієнтів і підвищення професійного рівня викладацького складу.

3.2. Тенденції розвитку управління державною вищою освітою в США

Процес досягнення визначених у Законі про вищу освіту 1998 р. цілей буде супроводжуватися, що цілком логічно, змінами в системі управління вищими навчальними закладами. Зміст цих змін визначається встановленими пріоритетними цілями, оскільки саме їх реалізація є системоспрямовуючим фактором функціонування системи управління вищою освітою. З'ясуємо, які характеристики даної адміністративної системи зазнають змін, а які будуть і далі супроводжувати її розвиток.

Очевидним є, зокрема, те, що забезпечення демократичності управління вищою освітою залишиться визначальним принципом функціонування даного процесу в США. Участь громадських структур в управлінні - фактор забезпечення його демократичності, має тенденцію до зростання, що пояснюється необхідністю врахування реальних потреб все більшої частки населення країни, яке буде охоплене системою вищої школи, а також необхідністю зростання контролю щодо відповідності вищої освіти суспільним вимогам. Дана тенденція веде до підвищення ролі керівних рад (громадських структур) в управлінні закладами. Цей процес, у свою чергу, буде супроводжуватися підвищенням рівня конфліктності між керівними радами й адміністрацією закладів, що пояснюється бажанням адміністративного апарату і професорсько-викладацького складу закладів зберегти свої повноваження.

Відкритий діалог залишиться визначальним методом для вирішення проблем вищої освіти в країні. Розвиток цього підходу буде супроводжуватися:

- збільшенням періодичних видань з проблем вищої освіти;
- розвитком інформаційних баз даних з вищої освіти і розширенням можливостей доступу до них;

- підвищенням ролі зворотних зв'язків з метою з'ясування реакції зацікавлених груп на те чи інше рішення законодавчих або виконавчих структур.

У сфері формування політики вищої школи продовжать широко використовуватися та розвиватися різні наукові підходи. Зокрема, теорія планування і прогнозування розвитку вищої освіти. Ця наука з'явилася у галузі освіти в 60-х роках. Спочатку методи прогнозування і планування вищої освіти використовувалися в основному для здійснення кількісного і структурного планування навчальних курсів і студентських контингентів [14]. Отриманий досвід більш глибокого розуміння взаємозв'язку вищої школи і соціальних змін, що відбуваються, є причиною зміни підходів до планування, зміни цілей і завдань, інакше кажучи, об'єкту планування. А саме, констатується розвиток методів, які забезпечать можливість їх використання органами різних адміністративних рівнів (від федерального рівня до рівня навчального закладу) для прогнозування і вибору шляхів розвитку освітніх систем.

Зміни в принципах фінансування - тенденція, яка пов'язана з необхідністю забезпечення спроможності системи розподілу та контролю за фінансами виконувати поставлені завдання. Зокрема, буде відбуватися пошук шляхів для підвищення ефективності використання ресурсів. В цьому напрямі можливі:

- поява нових владних структур і контролюючих механізмів;
- зміна механізмів розподілу фінансів - перехід від формул фінансування до механізму підзвітності і оцінки продуктивності.

Забезпечення якості діяльності вищих навчальних закладів буде супроводжуватися подальшим удосконаленням системи оцінювання та акредитації. Особливий акцент буде робитися на розробці стандартів для оцінювання якості дистанційного навчання.

Забезпечення якості викладання буде супроводжуватися розвитком механізмів оцінювання діяльності професорсько-викладацького складу, зокрема, розробкою стандартів викладання.

Аналізуючи шляхи розвитку внутрішнього управління американськими вищими навчальними закладами, слід зазначити, що вирішення багатьох проблем, які стоять сьогодні перед вищою освітою (зменшення федеральних асигнувань, необхідність підвищення якості управління тощо) вбачається у проведенні змін в організаційних структурах вищих навчальних закладів - їх реструктуризації. Для проведення реструктуризації на практиці використовується ряд методів.

Науковці зазначають, що повний аналіз цих методів та їх наслідків ще не здійснено [69, 149]. Серед висновків, вже отриманих вченими, які займаються даною проблемою, варто назвати такі:

1. Елементом успішної реструктуризації є уповноваження усіх працівників закладу з метою надання їм активного голосу при визначенні їх ролі в новій структурі закладу .

2. Відмічається позитивний вплив успішної реструктуризації закладу на діяльність професорсько-викладацького складу та зв'язок між останнім і адміністрацією.

3. Констатується часте поєднання реструктуризації для удосконалення адміністративного каркасу і TQM для покращення якості.

4. Відзначається, що реструктуризаційні заходи можна використовувати для вирішення фінансових проблем, зменшення витрат, покращання контролю, підвищення доступу до вищої освіти.

Підвищення ефективності управління, як одного з визначальних факторів подальшого розвитку американської системи вищої освіти, вбачається, зокрема, у використанні нових наукових підходів і технологій в даному процесі. Поряд з цим буде підвищуватися рівень професіоналізму учасників управління. Вже сьогодні в багатьох штатах участь в управлінні державними закладами вищої освіти можлива лише

при наявності спеціальної підготовки, причому ця вимога ставиться як для адміністративного персоналу закладів, так і для представників громадськості.

Підготовка адміністративно-управлінського персоналу вищої освіти характеризується розвитком таких тенденцій:

- необхідність спеціальної підготовки членів адміністративного апарату та керівних рад вищих навчальних закладів стає загальновизнаним фактором;

- відбувається розробка професійних стандартів для адміністраторів, як одного з факторів покращання якості управління;

- поширюється наставництво серед адміністраторів;

- у системі підготовки фахівців з управління вищою освітою особливий наголос ставиться на підготовку професійних системних аналітиків за програмами "Освітня політика" та "Політика у сфері вищої освіти" [20, 60, 110, 158].

Даний перелік завершує огляд основних тенденцій притаманних сучасному процесу управління державною вищою освітою в США.

Висновки до розділу 3

Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що управління державним сектором вищої освіти в США відповідає принципам: демократії, соціальної детермінації, гуманізації, правової пріоритетності, науковості і компетентності, інформаційної достатності, зворотного зв'язку. Визначальним принципом є принцип демократії.

Головна мета управління вищою освітою в США конкретизована на сучасному етапі в дві пріоритетні цілі:

1. Підвищення доступу до вищої освіти.
2. Покращання якості вищої освіти.

Основний шлях досягнення першої цілі - це вдосконалення системи розподілу та надання фінансової допомоги студентам. Головні способи поліпшення якості вищої освіти - підвищення рівня підготовки вступників і професіоналізму викладачів.

Урядом країни визначено ряд кардинальних заходів, реалізація яких спрямована на досягнення всіх перелічених завдань.

Наявність безпосереднього, жорсткого зв'язку між цілями управління вищою освітою та його структурою, є причиною змін, що мають відбутися в адміністративній системі. В зв'язку з цим та відповідно до визначених цілей у системі управління державним сектором вищої освіти в США розвивається ряд тенденцій. Головними з яких є:

- посилення ролі громадських керівних рад в управлінні;
- підвищення професійного рівня учасників процесу управління;
- вдосконалення контролюючих механізмів у процесі керування державними закладами вищої освіти.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження й узагальнення його результатів підтверджують гіпотезу й дають підстави зробити такі висновки:

1. Характеристики системи управління державним сектором вищої освіти в США визначаються основними засадами побудови американського суспільства, його історією, принципами та регіональними особливостями. Головна мета цього управління - забезпечення доступу до високоякісної вищої освіти всім громадянам Сполучених Штатів.

2. Структура управління державною вищою освітою в США є пірамідальною, тобто включає горизонтальний і вертикальний поділи. Горизонтальний поділ пов'язаний з участю в управлінні державних, громадських органів та органів самоврядування. Вертикальний поділ включає чотири адміністративні рівні (федеральний, штатний, рівень колегіального округу та рівень вищого навчального закладу).

3. Управління вищою освітою в США на федеральному рівні є децентралізованим. Основна місія Департаменту освіти США - це загальностратегічне планування освітнього розвитку та сприяння йому. До основних засобів, що використовуються Департаментом і його підрозділом - Службою з післясередньої освіти - для виконання даної місії, належать: участь у формуванні національної освітньої політики та визначенні її законодавчих засад, розподіл федеральних фондів, контроль за діяльністю акредитаційних агентств. Департамент освіти безпосередньо не втручається в діяльність органів управління державною вищою освітою нижчих адміністративних рівнів і навчальних закладів.

4. Штатний рівень управління державним сектором вищої освіти в США характеризується існуванням кількох адміністративних моделей -

централізованої і децентралізованої. За централізованого управління в штатах функціонують ради регентів, які керують розвитком вищої освіти в цілому та безпосередньо управляють діяльністю кожного державного вищого навчального закладу в межах штату. За децентралізованого - штатні координаційні ради здійснюють координування розвитку вищої освіти в штаті, не втручаючись у внутрішню діяльність самих закладів та органів їх внутрішнього управління.

5. У межах децентралізованої моделі управління на рівні штату виявлено два типи управління державною вищою освітою. Перший, представлений консультативно-координуючими радами, має високий ступінь децентралізації. Другий, що здійснюється регулюючо-координаційними радами, включає певні риси централізованої моделі управління.

6. Наявність місцевого рівня управління державною вищою освітою - рівня округу - притаманна лише управлінню коледжами й лише у тих випадках, коли коледжі штату об'єднані в окрему від університетів систему, на чолі якої стоїть штатна рада коледжів. У таких штатах коледжі віднесені до певних колегіальних округів, що керуються радами цих округів. Тип їх управління визначається типом управління системою коледжів штату і є, як правило, аналогічний типу управління штатною університетською системою.

7. Тип внутрішнього управління державними вищими навчальними закладами залежить від того, яким є управління на рівні штату - централізованим чи децентралізованим. У першому випадку вищі навчальні заклади управляються безпосередньо штатною радою регентів, у другому - мають власний орган управління - раду опікунів. Структура внутрішнього управління, починаючи з рівня президента, є подібною для

обох випадків і включає виконавчі органи (адміністративна рада), органи самоврядування (академічний сенат, рада професорсько-викладацького складу) та консультативні ради.

8. Роль громадськості США в управлінні вищою освітою є визначальною. Діяльність громадських освітніх асоціацій у галузі вищої освіти слід розглядати як один з основних факторів і шляхів розвитку американської вищої школи.

9. Система підготовки фахівців з вищої освіти в США характеризується високим рівнем розвинутості, наявністю великої кількості програм даного профілю, різноманітністю змісту й елементів цих програм, вхідних та вихідних критеріїв.

10. Характер управління державною вищою освітою в США в цілому та на кожному з рівнів безпосередньо визначається як громадсько-державний, оскільки управління здійснюється громадськими структурами. Органи ж державної влади - штатні департаменти вищої освіти чи підрозділи з вищої освіти штатних департаментів освіти - є виконавчими органами даних громадських структур і підпорядковуються їм у своїй діяльності. Громадсько-державний характер управління вищою освітою в США детермінується також механізмом забезпечення якості вищої освіти в США - акредитаційного процесу, який є громадсько-державним щодо форми здійснення та державно-громадським щодо форми контролю над ним.

11. Управління вищою освітою в США базується на принципах: демократії, соціальної детермінації, гуманізації, правової пріоритетності, науковості та компетентності, інформаційної достатності та зворотного зв'язку.

12. Управління державним сектором вищої освіти в США має позитивні та негативні риси. До позитивних слід віднести:

- його демократичний характер, який забезпечується визначальною участю в управлінні громадськості;
- переваги децентралізованої моделі, що дає можливість для гнучкого розвитку вищої освіти з урахуванням місцевих особливостей і потреб, стимулювання місцевої ініціативи;
- мінімальна необхідна, дебіюрократизована роль держави в розвитку вищої освіти;
- механізм співучасті й підпорядкування в структурі управління державних виконавчих органів, органів громадського управління та самоврядування;
- механізм і характер акредитаційного процесу, що передбачає залучення широкого загалу фахівців до цієї справи.

Негативними характеристиками є:

- відсутність централізованих механізмів для вирішення питань загальнонаціонального значення (десеєрація вищої освіти, встановлення державних освітніх стандартів тощо) та запобігання глибокому розходженню в рівнях розвитку систем вищої освіти в різних регіонах країни;
- існування певних проблем внутрішнього управління вищими навчальними закладами, пов'язаних з участю в ньому громадських органів (високий рівень конфліктності, відсутність балансу між рівнем повноважень та рівнем відповідальності та інші).

Наявність позитивних і негативних рис в управлінні державним сектором вищої освіти в США свідчить про необхідність його подальшого вдосконалення на основі поєднання позитивних сторін централізованої моделі управління вищою освітою та здобутків існуючої децентралізованої.

Сучасному процесу управління державною вищою освітою в США притаманні такі тенденції розвитку:

- посилення ролі керівних рад вищих навчальних закладів (рад регентів у штатах з централізованим врядуванням і рад опікунів у штатах з децентралізованим управлінням вищою освітою);
- підвищення рівня професіоналізму учасників процесу управління вищою освітою;
- удосконалення контролюючих механізмів;
- розвиток системи підготовки адміністративного персоналу вищої школи та теорії управління вищою освітою.

Отримані висновки стосовно позитивних і негативних особливостей, притаманних управлінню державним сектором вищої освіти в США, дають підстави для висловлення наступних рекомендацій щодо наукового та практичного використання здобутих результатів у сучасних умовах реформування управління вищою освітою в Україні, а саме:

1. Динамізм та кардинальність змін у суспільстві вимагає створення динамічної і гнучкої системи вищої освіти, здатної до саморегулювання та самовідновлення. В Україні при наявності 1064 закладів вищої освіти (з них 932 - державні) це можливо лише за умови децентралізації управління вищою освітою й розширення автономії вищих навчальних закладів. При цьому найважливішою умовою функціонування децентралізованої моделі є адекватне розмежування функцій між різними суб'єктами управління вищою освітою центрального, регіонального й місцевого рівнів та рівня вищого навчального закладу.

2. Управління закладами вищої освіти в межах регіону може бути децентралізованим або централізованим відповідно до показників та потреб конкретної території.

3. У системі управління вищою освітою в Україні має бути забезпечений такий механізм співучасті й підпорядкування державних виконавчих, громадських органів та органів самоврядування, за якого здійснювався б взаємний контроль діяльності всіх учасників управління.

4. Процес децентралізації управління та розширення автономії закладів вищої освіти має відбуватися з одночасним створенням потужної заслуговуючої на довіру загальнонаціональної системи контролю і оцінки якості. Визначальними характеристиками такої системи повинні бути громадсько-державний характер здійснення акредитації фахівцями за державно-громадського контролю діяльності акредитаційних структур.

5. Потребують також зміни принципи національної політики в галузі вищої освіти. Відкритий діалог повинен бути базою для обговорення проблем вищої школи та залучення до участі в цьому громадськості. Наявність зворотного зв'язку має стати необхідною умовою функціонування виконавчих і законодавчих органів управління вищою освітою.

6. Повинна покращуватись якість та підвищуватись ефективність управління вищими навчальними закладами. Вирішення даної проблеми вбачається в:

- розвитку системи підготовки адміністративного персоналу вищої школи;
- залученні до управління представників вищих навчальних закладів (викладачів, студентів, службовців) і громадськості;
- підвищенні відповідальності адміністрації вищих навчальних закладів, науково-педагогічного персоналу перед громадськістю.

7. Розвиток вітчизняної системи підготовки фахівців з управління вищою освітою має здійснюватися за трьома напрямками: підготовка системних аналітиків з вищої освіти, підготовка адміністраторів-практиків та підготовка теоретиків у сфері управління вищою освітою.

8. Необхідно забезпечити розвиток теорії управління вищою освітою в країні та посилити вплив її науково обґрунтованих підходів і методів на функціонування адміністративних структур усіх рівнів управління вищою освітою. Іншими словами, визначальними принципами функціонування сучасної системи управління вищими навчальними закладами в Україні мають стати принципи науковості та компетентності.

Пропоноване дослідження не розв'язує всіх питань даної проблеми. З урахуванням її складності й багатогранності перспективними напрямками її подальшого дослідження мають стати: державна політика в галузі вищої освіти, законодавче забезпечення розвитку вищої освіти, фінансування вищих навчальних закладів, розвиток теоретико-методологічної бази управління вищою школою та її практичної методології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алферов Ю.С. Роль общественности в управлении образованием в зарубежных странах // Педагогика. - 1994. - № 3. - С. 100-107.
2. Алферов Ю.С. Роль федерального правительства в управлении образованием // США - ЭПИ. - 1990. - № 11. - С. 51-58.
3. Атаманчук Г.В. Обеспечение рациональности государственного управления. - М.: Юридическая литература, 1990. - 352 с.
4. Бенно Сандер. Управління системами освіти: проблеми і тенденції // Перспективи. - 1989. - Вип. XIX. - № 2. - С. 90-109.
5. Булах І. Методи контролю та оцінювання рівня знань // Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / В.Зубко (ред.). - К.: КМ Academia, 1997. - С. 169-186.
6. Вайз Ч. Звернення "Про становище країни". Президент приходить у Конгрес // Вісник Програми Сприяння Парламентові України. - 1996. - 20 лютого. - № 4 (12). - С. 2-8.
7. Вінсент К.Х. Система постійних комітетів Конгресу США. - Фонд "Україна - США", 1992. - 67 с.
8. Врядування у Сполучених Штатах: Нарис. - Вашингтон: Інформаційне Агентство Сполучених Штатів. - б.р. - 128 с.
9. Вульфсон Б.Л. Последипломное образование в развитых странах // Педагогика. - 1993. - № 3. - С. 86-92.
10. Вульфсон Б.Л. Управление образованием на Западе: тенденции централизации и децентрализации // Педагогика. - 1997. - № 2. - С. 110-117.
11. Высказывания по вопросам образования. - <http://www.usia.gov/journals/itsv/1297/>.
12. Габриэлова Т.Ю., Кондратов В.Т. Современные концепции и проблемы управления вузами. - К.: АН Украины, 1993. - 36 с.
13. Георгиева Т.С. Высшая школа США на современном этапе. - М.: Высшая школа, 1989. - 144 с.

14. Герасина Л.Н. Современная высшая школа в условиях реформации образования. - Харьков: УЮА, 1993. - 152 с.
15. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття")
// Освіта. - 1993. - Груд. - № 44-45-46.
16. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація
/ Від. ред. Н.Р.Нижник. - К.: Вид-во УАДУ, 1997. - 487 с.
17. Джонстон Д.Б. Высшее образование в США в 2000 г.
// Перспективы. - 1991. - Вып. XIX. - № 3. - С. 225-239.
18. Дойл Денис П. Местная общественность и школа. -
<http://www.usia.gov/journals/itsv/1297/>.
19. Долженко О. Институциональная оценка: стратегия качества.
(Программа КРЕ) // Alma mater. - 1996. - № 2. - С. 28-31.
20. Долженко О.Р., Овсянникова А. Ректор // Высшее образование в
России. - 1994. - № 3. - С. 131-139.
21. Досвід роботи неприбуткових організацій США у сфері освіти та
науки // Вісник Програми сприяння Парламентові України. - 1997. -
№ 3 (25). - С. 6-9.
22. Ермошенко Н.Н. Опыт самоуправления территорий за рубежом. - К.:
УкрИНТЭМ, 1992. - 56 с.
23. Ефимов Е.Г. Некоммерческий маркетинг в управлении высшей
школой США // Вестник Санкт-Петербургского университета. -
Сер. 5. Экономика. - 1994. - Вып. 2. - С. 105-106.
24. Зміст основних функцій менеджменту // Міжнародна освіта. - 1998. -
№ 3. - С. 22-23.
25. Каррі Девід П. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник
для всіх: Пер. з англ. - К.: "Веселка", 1993. - 192 с.
26. Козаков В., Дзвінчук Д. Мета як основний фактор ефективного
менеджменту // Освіта і управління. - 1997. - Том 1. - № 3. - С. 31-35.

27. Колган С. Адміністрування в системі вищої освіти демократичного суспільства. – Сан-Франциско: Видавництво Інституту “ІСС пресс”, 1993. - 19 с.
28. Коломінський Н. Науково-педагогічні засади менеджменту в освіті // Освіта і управління. - 1998. - Том 2. - № 2. - С. 62-67.
29. Кукеева Ф.Т. Социальные проблемы высшей школы США в 60-80 гг. XX в.: Автореф. дисс. ... канд.ист.наук: 07.00.03 / Университет им. В.И.Ленина. - Ташкент, 1990. - 23 с.
30. Лобанов В.В. Национальная ассоциация школ государственного управления // США - ЭПИ. - 1995. - № 12. - С. 116-118.
31. Луговий В.І. Управління освітою: Навчальний посібник. - К.: Видавництво УАДУ, 1997. - 302 с.
32. Луговий В.І. Шляхи реформування управління освітою в Україні // Наука і освіта. - 1997. - Кн. 1. - С. 293-296.
33. Марчиз Теодор Дж. Развитие высшего образования в США в послевоенный период. - <http://www.usia.gov/journals/itsv/1297/>.
34. Маслов В., Шаркунова В. Принципи менеджменту в установах освіти // Освіта і управління. - Том 1. - 1997. - № 1. - С. 77-84.
35. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. - М.: ”Дело”, 1992. - 702 с.
36. Нижник Н.Р. Україна - державне управління, шляхи реформування. - Київ: АТ ”Миронівська друкарня”, 1997. - 72 с.
37. Никитин М.В. Система управления и финансирования образования в США // Педагогическое образование. - 1990. - Вып. 1. - С. 81-85.
38. Никитин М.В. Современная система образования в США: взаимодействие либертарных и эгалитарных тенденций: Автореф. дисс. ...канд.филос.наук: 09.00.02 / Московский педагогический институт. - М., 1990. - 16 с.
39. Оболенський О. Теорія системного підходу в державному управлінні // Вісник УАДУ. - 1996. - № 3. - С. 151-158.

40. Одерий Л.Д. Основы контроля качества обучения. - К.: ІСДО, 1995. - 132 с.
41. Одерий Л.П. Кваліметрія вищої освіти. - К.: МКА, ІЗМН, 1996. - 264 с.
42. Одерий Л.П. Менеджмент якості вищої освіти. - К.: ІСДО, 1995. - 100 с.
43. Одерий Л.П. Оцінка в міжнародній системі освіти. - К.: ІСДО, 1995. - 196 с.
44. Пивнева Л.Н. Высшая школа США: (социально-политический аспект). - Харьков: ХГПИ, 1992. - 152 с.
45. Пикельная В.С. Теоретические основы управления. Школоведческий аспект. - М.: "Высшая школа", 1990. - 175 с.
46. Райт Г. Державне управління: Пер. з англ. - К.: Основи, 1994.
47. Розовски Г. Университет: Руководство для владельца. - Иерусалим - Москва: "Гешарим", 1995. - 412 с.
48. Северцов А. Ключ к конкурентноспособности (об образовательной политике США) // Вестник высшей школы. - 1990. - № 10. - С. 74-78.
49. Северцов В.А., Чашихин Б.Д. Аккредитация учебных заведений. Опыт США. - М.: МГА, 1993. - 240 с.
50. Словарь иностранных слов. - 10-е изд., стереотип. - М.: Рус. яз., 1983. - 608 с.
51. Солтис Д. Громадянські засади і управління американською, канадською та українською народною освітою: макроісторичне порівняння // Вісник УАДУ. - 1998. - № 2. - С. 122-133.
52. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / В.Зубко (ред.). - К.: КМ Academia, 1997. - 290 с.
53. Тимофеева Ю.Ф. Системный подход к проблеме совершенствования высшего образования // Высшее образование в России. - 1994. - № 2. - С. 116-124.
54. Уровни подготовки специалистов в зарубежной высшей школе. - 1991. - Вып. 4. - С. 4-15.

55. Филлипова Л.Д. Высшая школа США. - М.: Наука, 1981. - 327 с.
56. Халилова-Чубаева Ю.А. Неоконсервативная политика государства в системе высшего образования США: Дис. ... канд.полит.наук: 23.00.02 / Одесский государственный университет. - О., 1992. - 142 с.
57. Чернецкий Ю.А. Высшее образование в рыночной экономике. - М.: ИМЭМО, 1991. - 288 с.
58. Чернецкий Ю.О. Державне управління вищою освітою: досвід США // Актуальні проблеми державного управління: Науковий збірник № 1. - Харків: УАДУ, 1998. - С. 70-78.
59. Чобіток В., Шеховцов В. Акредитація вищих закладів освіти // Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / В.Зубко (ред.). - К.: КМ Academia, 1997. - С. 229-253.
60. Янкевич В. Системний аналіз - методологічна основа реформування управління і освіти // Освіта і управління. - 1998. - Том 2. - № 1. - С. 31-37.
61. About AAC&U. - <http://www.aacu.uw.dc.us/info/>.
62. About AAHE. - <http://www.aahe.org/>.
63. About CGS. - Wash.: The Council of Graduate Schools, 1997. - 3 p.
64. About NACUA. - <http://www.nacua.org/members/news.index.html>.
65. About NACUBO. - <http://www.nacubo.org/website/aboutnac.html>.
66. About the AALS. - <http://www.aals.org/about/>.
67. About us. The Office of Management. - <http://www.ed.gov/offices/OM>.
68. Accredited Institutions of Postsecondary Education 1992-1993. - Wash.: American Council on Education, 1994. - 716 p.
69. Administration. ERIC Clearinghouse on Higher Education. - <http://www.gwu.edu/~eriche/Library/admin.html>.
70. AGB Homepage. - <http://www.agb.org/>.
71. Alabama A&M University. - <http://web.fie.com/>.
72. Alabama Commission on Higher Education. - http://www.state.al.us/ed_dir/education.html.

73. Alaska Commission on Postsecondary Education. -
<http://www.edu.state.ak.us/organization.html>.
74. American Council on Education. - <http://www.acenet.edu/>.
75. Arizona Board of Regents. Policy Manual. -
<http://www.abor.asu.edu/policymanual/>.
76. Arizona State University. About ASU. -
<http://www.asu.edu/asuweb/entrance/about/>.
77. Arizona State University. College of Education. Constitution and Bylaws. -
<http://www.ed.asu/coe/consist.html>.
78. Arizona State University. Committee Roster. -
<http://www.asu.edu/provost/asenate/committees.html>.
79. Arizona State University. Organization Chart. College of Education. -
<http://www.edu.asu/coe/orgchart.html>.
80. Arkansas Department of Higher Education. -
<http://www.adhe.arknet.edu/about.html>.
81. Arkansas State University. Center for Excellence in Education. -
<http://www.astate.edu/>.
82. Auburn University Senate. - <http://www.auburn.edu/administration/>.
83. Auburn University. Administration and Professional Assembly
Constitution. -
<http://www.auburn.edu/administration/governance/ap/constitution.html>.
84. Auburn University. Preface. - <http://www.auburn.edu/academic/>.
85. Bensimon E.M. and others. Making Sense of Administrative Leadership.
The "L" Word in Higher Education. -
http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest/ed3/7099.html.
86. Bok D.C. Higher learning. - Cambridg, Massachusets: Harvard University
Press. - 1986. - 206 p.
87. Boston University, School of Education. Ed D. -
<http://www.bu.edu/education/>.
88. Business, Trade, and Technical Schools. - <http://www.pacificnet.net/rwn>.

89. Bylaws of the Association of American Law Schools, Inc. -
<http://www.aals.org/bylaws.htm>.
90. Chait R.P., Holland T.P., Taylor B.E. The Effective Board of Trustees. -
NY: Macmillan, 1991. - 140 p.
91. Chibucos T.R., Green M.F. Leadership Development in Higher Education
// Journal of Higher Education. - 1989. - Vol. 60, No. 1. - P. 21-42.
92. Connecticut State University System. Board of Trustees Bylaws. -
<http://www.csu.ctstateu.edu/bot/bylaws.html>.
93. Council of Higher Education for Virginia. Legislative Summary. -
<http://www.vche/>.
94. Cronin J. Educational Administration /American Education: Diversity &
Research / Walberg H.J. (Editor). - Wash. - 1980. - P. 101-113.
95. CSAL Program. School of Education, Grand Valley State University.
<http://www.gvsu.edu/students/csal/index.html>.
96. Demb A. Book Reviews // Journal of Higher Education. - 1994. - Vol. 65. -
P. 112-114.
97. Department of Education to Hold Regional Meetings in December for
Reauthorization of the Higher Education Act. -
<http://www.ed.gov/OPE/announce/>.
98. Directory of Resources for International Cultural and Educational
Exchanges. - Wash.: US Gov. Printing Office, 1992. - 129 p.
99. Educational Leadership. College of Education. Auburn University. -
<http://www.auburn.edu/academic/education/efet/edl.html/>.
100. Faculty. ERIC Clearinghouse on Higher Education. -
<http://www.gwu.edu/~eriche/Library/faculty.html>.
101. Finance. ERIC Clearinghouse on Higher Education. -
<http://www.gwu.edu/~eriche/Library/finance.html>.
102. Financing Postsecondary Education: The Federal Role. -
<http://www.ed.gov/offices/OPE/PP/FinPostEd/>.

103. Fisher J.L., Tack M.W., Wheeler K.J. The Effective College President. - NY: Macmillan, 1988. - xiii+209 p.
104. Georgia State University. Bylaws of the GSU Staff Advisory Council. - <http://www.gsu.edu/~www.sen/sac/bylaws.html>.
105. Georgia State University. Bylaws of the University Senate. - <http://www.gsu.edu/~www.sen/bylaws.html>.
106. Georgia State University. College of Education. - <http://www.coeweb1.gsu.edu>.
107. Georgia State University. Statutes of GSU. <http://www.gsu.edu/~www.sen/statutes.html>.
108. Green M.F. Book Reviews // Journal of Higher Education. - 1990. - Vol. 61. - P. 361-362.
109. Hannah S. B. The Higher Education Act of 1992: Skills, Constraints, and the Politics of Higher Education // Journal of Higher Education. - 1996. - Vol. 67, No. 5. - P. 498-525.
110. Harvard Graduate School of Education. - <http://gseweb.harvard.edu/>.
111. Hawaii Education & Research Network. - <http://www.hern.hawaii.edu/hern/>.
112. Hawthorne E.M., Lusman A. The Role of State Departments of Education in School/College Collaborations // Journal of Higher Education. - 1992. - Vol. 63, No 4. - P. 418-440.
113. Higher Education Act of 1965. - <http://www.ed.gov/legisl/>.
114. Higher Education Administration Program General Information. College of Education, University of Alabama. - http://www.bamaed.ua.edu/ahe/Ahe_prog.htm.
115. Higher Education Administration. GSEHD. - <http://www.gwu.edu/~gsehd/departments/del/leadership.html>.
116. Higher Education Amendments of 1992. - <http://thomas.loc.gov/>.
117. Higher Education Directory 1996. - VA: Higher Education Publications, 1995. - 618 p.

118. Higher Education Directory 1997. - VA: Higher Education Publications, 1996. - 634 p.
119. Higher Education in the USA. Coming to US Colleges. - <http://www.uscollege.com>.
120. Higher Education New York's Opportunity Industry: Sharing the Challenge. Report of the New York State Regent Commission on Higher Education. - NY: RCHE, 1993. - 47 p.
121. Hines E.R. Book Reviews // Journal of Higher Education. - 1997. - Vol. 63, No 2. - P. 238-239.
122. Ingram T.R.. Governing Public Colleges and Universities: A Handbook for Trustees, Chief Executives, and Other Campus Leaders. - San Francisco: Jossey-Bass, 1990. - 219 p.
123. Kauffman J. F. Book Reviews // Journal of Higher Education. - 1989. - Vol. 60. - P. 726-728.
124. Lazerson M. Who Owns Higher Education: The Changing Face of Governance // Change. - 1997. - Vol. 29. - No 2. - P. 10-15.
125. Legal Issues. ERIC Clearinghouse on Higher Education. - <http://www.gwu.edu/~eriche/Library/legal.html>.
126. Lucas C.J. Crisis in the Academy. - NY: St.Martin`s Press. - 1996. - 228 p.
127. Mac Taggart T.J. and associates. Restructing Higher Education. - San Francisco: Jossey-Bass, 1996. - 260 p.
128. Maryland Higher Education Commission. - <http://www.ubanlt.edu/www/mhec/gmhec.html>.
129. Master Degree Program in Higher Education Administration. College of Education, The University of Akron. - <http://www.uakron.edu/edfound/programs.html>.
130. Mc Dade S.A. Leadership in Higher Education. - http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest/ed301144.html.

131. Mc Keown M.P., Layzell D.T. State Funding Formulas for Higher Education: Trends and Issues // Journal of Education Finance. - 1994. - Vol. 19, No 3. - P. 319-346.
132. Michigan Department of Education: Office of Higher Education Management. - http://www.mde.state.mi.us/off/h_ed/.
133. Michigan State University. Board of Trustees. Bylaws. - <http://www.msu.edu/dig/DOCUMENTS/bylaws.html>.
134. Michigan State University. College of Education. - <http://www.educ.msu.edu/>.
135. Michigan State University. College of Social Science. - <http://www.ssc.msu.edu/>.
136. Missouri Coordinating Board of Higher Education. - <gopher://dp.mocbhe.gov/oo/gocbhe.bkg>
137. National University. Faculty By-Laws. - <http://www.nu.edu/academics/documents/facblaws.html>.
138. NCES. Data and Surveys. - <http://nces.ed.gov/surveys/datasurv.html>.
139. NCPI. - <http://www.ncpi.ed.gov/>.
140. NEA. - <http://www.nea.org/>.
141. Neumann A., Bensimon E.M. Constructing the Presidency: College Presidents` Images of Their Leadership Roles, A Comparative Study // Journal of Higher Education. - 1990. - Vol. 61. - No 6. - P. 678-698.
142. New Mexico State University. Administrative Policies and Procedures Manual. - <http://www.nmsu.edu/~app/>.
143. Office of Educational Research and Improvement. - <http://www.ed.gov/offices/OERI/index.html>.
144. Office of Postsecondary Education. - <http://www.ed.gov/offices/OPE/overview/>.
145. Office of Postsecondary Education. HEP. - <http://www.ed.gov/offices/OPE/HEP/>.

146. Oregon State Board of Higher Education. -
<http://www.osbhe.edu/board/index.htm>.
147. People and Offices at ED. - <http://www.ed.gov/orgstr/>.
148. Peterson`s Guide to Graduate Programs in Business, Education, Health,
and Law. - New Jersey, 1996. - P. 783-817.
149. Policy and Governance. ERIC Clearinghouse on Higher Education. -
<http://www.gwu.edu/~eriche/Library/policy.html>.
150. Professional Development. ERIC Clearinghouse on Higher Education. -
<http://www.gwu.edu/~eriche/Library/profdev.html>.
151. Programs in Higher Education Administration. Teachers College,
Columbia University. - <http://www.tc.columbia.edu/~academic/catalog/>.
152. Reauthorization of the Higher Education Act. -
[http://www.ed.gov/legisl/HEA/.](http://www.ed.gov/legisl/HEA/)
153. Recently Published OPE Federal Register Documents. -
<http://www.ed.gov/offices/OPE/fedreg/>.
154. Romberg E. Book Reviews // Journal of Higher Education. - 1992. -
Vol. 63. - P. 232-234.
155. School of Education, New York University. Program in Higher
Education. - <http://www.nyu.edu/education/alt/heprogram/>.
156. Seldin P. and Associates. How Administrators Can Improve Teaching. -
San Francisco: Jossey-Bass, 1990. - 219 p.
157. Seldin P. Evaluating and Developing Administrative Performance: A
Practive Guide for Academic Leaders. - San Francisco: Jossey-Bass, 1988. -
xvi+242 p.
158. Stanford University. School of Education. -
<http://www.stanford.edu/dept/SUSE/navigation/programsmavfrm.html>.
159. State Board of Directors for Community Colleges of Arizona. -
<http://www.stbd.cc.ar.us/index.html>.
160. State of New Mexico. Commission on Higher Education. -
<http://www.nmche.org/>.

161. State University System of Florida. Rules of the Department of Education of Florida. Board of Regents. - <http://www.bor.state.fl.us/>.
162. State Wisconsin. 1995 - 1996. Blue Book. - Madison: JCLOWL. - 1995. - 825 p.
163. Statistical Yearbook. 1995. - UNESCO Publishing & Bernan Press, 1996. - Printed in the USA.
164. Statistical Yearbook. 1996. - UNESCO Publishing & Bernan Press, 1997. - Printed in the USA.
165. Study in America. USEIC Center. - <http://www.useic.com>.
166. Study of The University of Wisconsin System in the 21st Century. Final Report. - <http://www.uwsa.edu/bor/uw21st/>.
167. The Alabama College System. - http://www.state.al.us/ed_dir/acs.cc/.
168. The Almanac of Higher Education. 1993. - Chicago: The University of Chicago Press. - 1993. - 368 p.
169. The Board of Regents of The University of the State of New York. - <http://www.nysed.gov/regents/>.
170. The Bylaws of the Board of Regents of The University System of Georgia. - <http://www.peachnet.edu/admin/humex/bylaws/>.
171. The College Board. Member Services. - <http://www.collegeboard.org/>.
172. The College Handbook Foreign Student Supplement. - New York: College Entrance Examination Board, 1994. - 278 p.
173. The Constitution of the United States of America. - Wash.: USIA. - 1992. - 29 p.
174. The Federal Role in Education. - <http://www.ed.gov/offices/OUS/fedrole.html>.
175. The New York State Education Department. - <http://www.nysed.gov/about.html>.
176. The Oklahoma State Regents for Higher Education. - <http://www.okhighered.org/>.

177. The Policy Manual of the Board of Regents of The University System of Georgia. - <http://www.peachnet.edu/admin/humex/policy/>.
178. The Texas Higher Education Coordinating Board. - <http://www.thecb.state.tx.us/about.htm>.
179. The Texas Higher Education Coordinating Board. Rules. - <http://www.thecb.state.tx.us/rules/>.
180. The University of Texas System. Board of Regents. - <http://www.utsystem.edu/BOR>.
181. The University of Wisconsin System. Regent Policy Documents. - <http://www.uwsa.edu/rpd/>.
182. TOEFL: Preparation Guide / Bobrow J. (Series Editor). - Lincoln, Nebraska: Cliffs Notes. - 250 p.
183. U.S. Department of Education Strategic Plan, 1998-2000. - <http://www.ed.gov/pubs/stratPln/>.
184. U.S. Government Manual. - Wash.: US Gov. Printing Office, 1996. - 612 p.
185. U.S. Two-Year Colleges. - <http://www.sp.utoledo.edu/twoyrcol.html>.
186. University of Florida. Constitutions & By-Laws. - <http://www.ufcn.aa.ufl.edu/UFCN/senate/conby.htm>.
187. University of Missouri System. Central Administration. - <http://www.system.missouri.edu/urel/main/second/>.
188. UW System Efficiencies Report Executive Summary. - <http://www.uwsa.edu/bor/eff1.htm>.
189. UWS. Rules of the Board of Regents. - <http://www.uwsa.edu/bor/rules/>.
190. UWSA Offices and Services. - <http://www.uwsa.edu/swos.htm>.
191. Weistein L.A. Book Reviews // Journal of Higher Education. - 1995. - Vol. 66. - P. 113-115.
192. Welcome to the U.S. Department of ED! - <http://www.ed.gov/welcome/>.

193. Williams J.B. Systemwide Desegregation of Public Higher Education
// Journal for a Just and Caring Education. - 1997. - Vol. 3, No 1. -
P. 63-75.
194. Willimon W.H. The Abandoned Generation: rethinking higher
education. - Michigan: Wm.B.Eerdmass Publishing Co, 1995. - 171 p.

Додаток А

Вищі навчальні заклади США*

Для чіткого розуміння різниці між коледжами різних типів, школами та університетами США пропонуємо наступний розподіл усіх закладів згідно їх належності до певного підрівня та напрямку вищої освіти.

Таблиця 1

Заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку на асоціативному підрівні

Асоціативний підрівень	
Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
<ul style="list-style-type: none"> • молодші коледжі • 2-річні програми в старших коледжах 	<ul style="list-style-type: none"> • місцеві коледжі • 2-річні програми в галузевих коледжах

Місцеві (громадські) та молодші (юніорські) коледжі відіграють дуже важливу роль у системі вищої освіти США. На відміну від молодших коледжів, які є приватними, управління місцевими коледжами згідно закону 1862 р. належить до компетенції місцевих органів управління. Місцеві коледжі зорієнтовані на професійну підготовку з урахуванням місцевих потреб у кадрах. Вони є більш численними, порівняно з молодшими коледжами, та менш престижними.

Таблиця 2

Заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку на бакалаврському підрівні

Бакалаврський підрівень	
Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
<ul style="list-style-type: none"> • старші коледжі • 4-річні програми університетів 	<ul style="list-style-type: none"> • галузеві коледжі • 5-річні програми університетів і професійних шкіл

Старші коледжі на відміну від галузевих, які є вузькоспеціалізованими, дають загальну освіту і безпосередньо не призначені для майбутньої професійної діяльності, а зорієнтовані на підготовку для навчання на наступних підрівнях вищої освіти. Часто старші коледжі пропонують програми з основних академічних дисциплін для студентів, які займаються у паралельних галузевих коледжах. Старші та галузеві коледжі можуть функціонувати у складі університетського комплексу або самостійно.

Таблиця 3

Заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку на магістерському підрівні

Магістерський підрівень	
Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
<ul style="list-style-type: none"> • старші коледжі • аспірантські школи університетів 	<ul style="list-style-type: none"> • галузеві коледжі • професійні школи

Американський університет є унікальним поєднанням коледжів і шкіл різних підрівнів та різного напрямку. Професійно-технічні школи подібні університетам, але орієнтуються на вивчення дисциплін певного наукового чи науково-технічного профілю, пропонуючи програми усіх підрівнів професійної вищої освіти.

Таблиця 4

Заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку на докторському підрівні

Докторський підрівень	
Загальноосвітній напрямок	Професійний напрямок
<ul style="list-style-type: none"> • аспірантські школи університетів. 	<ul style="list-style-type: none"> • науково-дослідні інститути та центри університетів і професійних шкіл.

* Інформацію узагальнено на основі джерел [54, 57, 88, 119, 165, 172,185].

Додаток Б

***Характеристика основних тестів необхідних для вступу
до вищих навчальних закладів США****

В США немає єдиних вступних вимог до абітурієнтів. Ці умови визначаються самими закладами, а отже залежать від ряду причин: типу вищого навчального закладу, його престижу, місцевих умов, соціально-економічних факторів тощо. Серед великої кількості існуючих у США вступних тестів виділимо та охарактеризуємо найбільш важливі:

- TOEFL (Test of English as a Foreign Language);
- SAT I: (Scolastic Aptitude Test): Reasoning Test;
- SAT II: Subject Test;
- GRE (Graduate Record Examination);
- GMAT (Graduate Managment Admission Test).

Тест TOEFL (тест на знання англійської мови як іноземної) складають студенти, які бажають навчатися в освітніх закладах США і для яких англійська мова не є рідною. Тест вимагається при вступі на будь-який рівень навчання, відрізняється лише кількістю необхідних балів. Складається тест 2 і 1,5 години. Структура тесту така: перша частина - аудування; друга частина - письмове тестування та граматики; третя частина - словниковий запас та читання. Кожна з трьох частин побудована за схемою, згідно з якою із запропонованих варіантів для відповіді необхідно вибрати правильний.

SAT I (тест на перевірку шкільних математичних та мовних знань) складається при вступі на I рівень загальноосвітнього напрямку.

SAT II - тест на перевірку знань з певного предмета. Таких тестів існує 17 з наступних дисциплін: англійська мова, англійська література, І історія Америки, І історія світу, соціальні науки, китайська мова, французька, німецька, сучасна єврейська, японська, латинь, І іспанська,

математика I рівень, математика II рівень, біологія, хімія, фізика. Тест здається при вступі на I рівень професійного напрямку.

GRE (тест для вступу на II рівень) вимагається при зарахуванні на магістерський чи докторський підрівень. Складається з двох іспитів: загального і спеціалізованого. У свою чергу загальний іспит складається з трьох блоків: математичного (відповідає рівню середньої школи), аналітичного (на перевірку здатності до аналітичного мислення та логіки), мовного. Екзамен за спеціальністю перевіряє професійні знання і навички. Отже, GRE – це тест на перевірку математичних, мовних знань, аналітичних здібностей, професійних знань та навичок.

GMAT (тест для вступу на II рівень навчання за управлінськими спеціальностями) складається при зарахуванні до магістерської чи докторської програми зі спеціальностей “бізнес” і “управління”. Оцінює академічні знання і навички, отримані на попередніх етапах навчання.

Для проведення вступних іспитів і тестів у США існують незалежні агентства: Служба тестування для освіти, Екзаменаційна рада з прийому до коледжів, Освітній інформаційний центр, Американська програма тестування для вступу до коледжі та ін. Ці служби мають розгалужену мережу пунктів з прийому тестів.

*Інформацію узагальнено на основі джерел [119, 165, 172, 182].

Додаток В

Типовий набір курсів для отримання ступеня бакалавра у США*

*Бакалавр гуманітарних наук, спеціалізація - східноазіатські студії,
додаткова спеціалізація - китайська філологія*

ПЕРШИЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Англійський твір I	3	Англійський твір II	3
Початковий інтенсив китайської мови I	8	Початковий інтенсив китайської мови II	8
Порівняльна та міжнародна політика	3	Американська політика і уряд	3
Основи статистики	3	Комп'ютерне програмування	3
	17		17

ДРУГИЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Коріння західної традиції	3	Західна думка від Фоми Аквінського до Локка	3
Китайська мова - проміжний рівень I	6	Китайська мова - проміжний рівень II	6
Основи економіки I	3	Основи економіки II	3
Загальна математика з комп'ютером I	3	Загальна математика з комп'ютером II	3
Вступ до світових релігій: Захід	3	Вступ до світових релігій: Схід	3
	18		18

ТРЕТІЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Азіатські гуманітарні студії	3	Китайська культура через кіно	3
Кінцева математика для суспільних та управлінських дисциплін	3	Числення для суспільних та управлінських дисциплін	3
Європейська цивілізація з 1715 р. до наших днів	3	Американська історія з 1876 р. до наших днів	3
Східноазіатське мистецтво	3	Вступ до економіки КНР	3
Читання сучасною китайською мовою I	3	Читання сучасною китайською мовою II	3
Уряди й політика Південної та Південно-східної Азії	3	Міжнародні відносини у Східній Азії	3
	18		18

ЧЕТВЕРТИЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Китайська література XX ст. I	3	Китайська література XX ст. II	3
Китайська література в перекладах I	3	Китайська література в перекладах II	3
Традиційні цивілізації Китаю: від витоків до 1800 р.	3	Історія китайського комунізму	3
Нові індустріальні країни Азії	3	Населення Землі та його розселення	3
Індуїзм	3	Буддизм	3
Зовнішня політика в епоху інформації	3	Сучасні перетворення в Китаї та Японії	3
	18		18

Примітка: Вимоги до ступеня бакалавра гуманітарних наук із спеціалізацією "Східноазіатські студії" та додатковою спеціалізацією "Китайська філологія" можна вдовольнити, добираючи курси зі списків широкого спектру. Наприклад, на додаток до початкового та проміжного курсів мови потрібні 12 залікових годин китайської філології (мова й література), із списку шести курсів треба дібрати три курси з новітньої історії; подібно до цього, потрібні курси математики, природничих наук та економіки добираються із списків, у котрих кількість курсів удвічі більша за ту, яку треба пройти для цього ступеня.

*Колган С.. Адміністрування в системі вищої освіти демократичного суспільства.- Сан-Франциско: ІСС, 1994.- с. 8.

Додаток Г

**Типовий курс для одержання ступеня бакалавра природничих наук
у США****

Ступінь бакалавра в галузі електротехніки

ПЕРШИЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Англійський твір I	3	Загальна хімія для інженерів	4
Числення для інженерів	3	Створення інтерфейсів для мови асемблера (Мікрокомп'ютери)	1
Орієнтування для інженерів I	1	Орієнтування для інженерів II	1
Варіаційне числення з однією змінною I	3	Варіаційне числення з однією змінною II	3
Загальна фізика для інженерів та прикладні науки	3	Механіка і теплофізика	3
Вступ до логіки*	3	Соціопсихологія	3
		Технологія і суспільство	3
	16		18

ДРУГИЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Аналітична механіка I	2	Аналітична механіка II	3
Інженерний аналіз I	3	Інженерний аналіз II	3
Лінійні мережі I	3	Інженерна електроніка	3
Числення з багатьма змінними	3	Лабораторний курс. Прилади та електроніка	2
Електрика й магнетизм	3	Сучасна фізика	3
Американська історія до 1876 р.*	3	Американська історія з 1876 р. до наших днів*	3
	17		17

ТРЕТІЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Розробка ключових систем	3	Інженерний аналіз III	3
Лінійні мережі II	3	Системи електроживлення	3
Поля і хвилі I	3	Поля і хвилі II	3
Лабораторний курс. Розробка цифрової електроніки	1	Лабораторний курс. Розробка сучасної електроніки.	1
Лабораторний курс. Ключові схеми.	1	Перетворення електроенергії.	3
Цифрова електроніка та її розробка	3	Розробка промавтоматики*	3
Свідомість у XX ст.*	3	Свідомість у XX ст.*	3
	17		16

ЧЕТВЕРТИЙ РІК

Осінній семестр	Залікові години	Весняний семестр	Залікові години
Електрозв'язок I	3	Електрозв'язок I	3
Лабораторний курс для випускного проекту з електротехніки I	3	Лабораторний курс для випускного проекту з електротехніки I	3
Розробка систем управління	3	Розробка комп'ютерів*	3
Архітектура цифрових комп'ютерів*	3	Оптичні системи*	3
Напрямки розвитку історії США*	3	Лабораторний курс. Оптика і лазери*	1
Спілкування в малих колективах*	3	Аргументування і захист точки зору*	3
	18		16

* Факультативні курси вибрано із списку, що задовольняє вимоги для ступенів у гуманітарних і суспільних та природничих галузях, а також включає лабораторні заняття.

** Колган С.. Адміністрування в системі вищої освіти демократичного суспільства.- Сан-Франциско: ICC, 1994.- с. 9.

Додаток Д

Університет штату Арканзас
Департамент управління освітою та
середньої освіти

Магістр середньої освіти у галузі управління освітою (MSE)*

Департамент управління освітою та середньої освіти пропонує програму з управління освітою, яка веде до отримання ступеня "Магістра середньої освіти". Цей ступінь можна отримати з таких трьох основних спеціальностей:

- Навчальний план та інструктування;
- Управління елементарною школою;
- Управління середньою школою.

Дана магістерська програма включає 33 семестрові години. Починається з вивчення базових дисциплін ("серцевини") - 4 курси і завершується отриманням унікального досвіду за своєю спеціалізацією у межах програми Департаменту "Модель ефективного управління освітою".

Серцевина:

- Принципи управління державною школою;
- Філософія освіти;
- Вступ до статистики та проведення наукового дослідження.

Основна спеціалізація (вибрати одну):

- Управління елементарною школою:
 - Управління елементарною школою;
 - Навчальний план елементарної школи.
- Управління середньою школою:
 - Управління середньою школою;
 - Навчальний план середньої школи.

- Навчальний план та інструктування:
 - Навчальний план елементарної школи;
 - Навчальний план середньої школи.

Обов'язкові курси з управління освітою:

- Теоретичні основи інструктування;
- Контроль за викладанням;
- Управління шкільними кадрами;
- Фінансування державної школи.

Практикум (вибрати один):

- Практикум з управління;
- Практикум з навчального плану.

Додаток Ж

Університет штату Арканзас
Департамент управління освітою
та середньої освіти

Спеціаліст освіти в галузі управління освітою (EdS)

Ступінь спеціаліста освіти пропонується програмою Департаменту управління освітою та середньої освіти, яка сконцентрована на підготовці персоналу для центральних освітніх служб. Навчання протягом одного року на базі магістерського ступеня є основою для подальшого навчання за докторською програмою. Програма складається з 30 семестрових годин: серцевина - 5 курсів, курси на вибір, додаткові курси та курси, які можна обрати у межах Коледжу освіти.

Серцевина (15 годин):

- Управління;
- Освітні можливості;
- Управління шкільним бізнесом;
- Сучасні проблеми американської освіти;
- Сучасні технології контролю за навчанням.

Основні курси (3-9 годин):

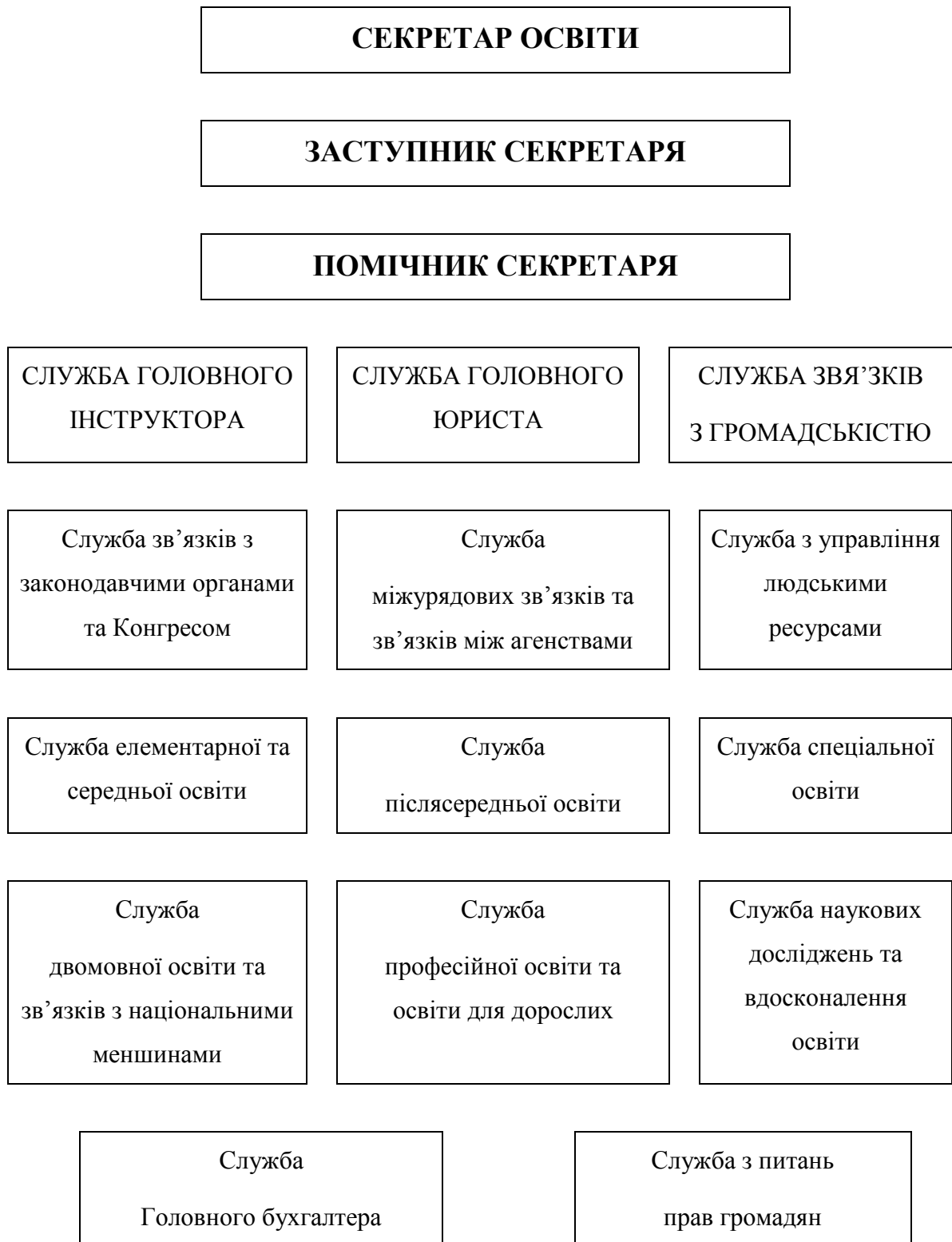
- Оцінювання освітніх програм і систем;
- Сучасна освітня статистика;
- Сучасні освітні наукові дослідження.

Додаткові курси (0-9 годин): навчання поза межами Коледжу освіти.

Курси на вибір (0-12 годин): навчання в межах Коледжу освіти.

- EdS. Department of Educational Administration and Secondary Education. Arkansas State University. - <http://www/astate.edu>.

Додаток 3

*Структура Департаменту освіти США**

*U.S.Government Manual. - Wash.: U.S. Gov. Print. Office, 1996. - p. 260.

Додаток Л

*Управління Системою університету штату Вісконсин**Рада регентів**Постійні комітети**

Виправлено 18.11.1997

- Виконавчий комітет
- Комітет з питань бізнесу та фінансів
 - Підкомітет з питань аудиту
- Комітет освіти
 - Підкомітет "Освіта XXI століття"
- Комітет з питань планування
- Комітет з кадрових питань
- Комітет з проблем студентства

* UWSA.- <http://www.uwsa.edu/bor/cmmittee.htm>.

Додаток М

*Рада регентів
Університетської системи
штату Джорджія*

*Постійні комітети**

Виправлено 1.10.1997

- Виконавчий комітет
- Комітет стратегічного планування
- Комітет у справах реального майна і обладнання
- Комітет з питань освіти і наукових досліджень
- Фінансовий комітет
- Комітет з питань госпіталю для викладачів
- Комітет з організації та юридичних питань
- Комітет з питань аудиту

* The Bylaws of the Board of Regents of The University System of Georgia. -

<http://www.peachnet.edu/admin/humex/bylaws/>.

Додаток Н

***Університет штату Арізона
(організаційна структура)******Коледжі та школи:**

- Коледж архітектури
- Коледж бізнесу
- Коледж освіти
- Коледж технічних і прикладних наук
- Коледж мистецтв
- Юридичний коледж
- Коледж гуманітарних наук
- Аспірантура
- Школа соціальних наук

*Arizona State University. The Organization Scheme. - <http://www.asu/asuweb/entrance/about/index.html>.

Додаток П

*Університет штату Джорджія
(організаційна структура)**

Коледжі та школи:

- Коледж гуманітарних і прикладних наук
- Коледж управління бізнесом
- Коледж освіти
- Коледж наук з охорони здоров'я
- Юридичний коледж
- Школа політичних наук

Центри та інститути:

- Центр спортивної медицини
- Центр методик викладання та навчання
- Астрономічний центр
- Центр політичних наук
- Програма наук про релігію

*Georgia State University. Academics and Research. -
<http://www.gsu.edu/academic.html>.

Додаток Р

***Коледж соціальних наук
Університету штату Мічиган*
(організаційна структура)***

Департаменти:

- антропології;
- географії;
- політичних наук;
- психології;
- соціології.

Професійні школи:

- юридичних наук;
- соціальних наук;
- трудових ресурсів.

Професійні програми:

- міського та регіонального планування;
- архітектури;
- державної політики та управління;
- кримінальної психології.

Центри та інститути:

- Інститут державної політики та соціальних досліджень;
- Центр поглибленого вивчення міжнародного розвитку;
- Центр географічних наук;
- Центр інтегративних наук;
- Науково-дослідний інститут імені Джуліана Самори.

* Departments, Schools and Other Units of the MSU College of Social Science.-

<http://www.ssc.msu.edu/DeptInfo.html>.

Додаток С

***Коледж освіти
Університету штату Мічиган****
(організаційна структура)

Департаменти:

- консультативно-педагогічної психології та спеціальної освіти;
- управління освітою;
- педагогічної освіти.

Центри та інститути:

- Центр фізичної освіти;
- Національний центр наукових досліджень з педагогічної освіти;
- Центр технологічного дослідження;
- Інститут наукових досліджень з педагогіки.

* College of Education. Michigan State University.-
<http://www.edu.msu.edu/adm/org/>

Додаток Т

Коледж освіти
Університету штату Джорджія*
(організаційна структура)

Департаменти:

- консультативних та психологічних служб;
- педагогічної психології та спеціальної освіти;
- дошкільної освіти;
- охорони здоров'я;
- навчальних технологій (середня школа);
- досліджень з питань освітньої політики.

Центри:

- Центр з проблем грамотності дорослих;
- Центр дитячого розвитку;
- Бюро наукових досліджень з проблем освіти;
- Центр навчальних технологій;
- Клініка з проблем мови та слуху;
- Асоціація директорів шкіл штату Джорджія.

* GSU College of Education. Departments and Centers.-
<http://www.edu.gsu.edu/>

Додаток У

Програма з управління освітою*
Магістр гуманітарних наук
Спеціальність - вища освіта
Навчальний план
Базові дисципліни

Основи освіти:

- Соціальні принципи освіти
- Філософія освіти
- Історія освіти
- Історія американської освіти

Наукове дослідження і оцінювання:

- Принципи наукових досліджень у сфері освіти та аналіз даних I
- Принципи наукових досліджень у сфері освіти та аналіз даних II
- Принципи наукових досліджень у сфері освіти та аналіз даних III
- Механізми оцінювання освіти
- Програми оцінювання

Організаційні системи:

- Освітні системи: організація та обмін
- Організація освіти та управління нею
- Зв'язки між освітніми організаціями

*Graduate Program in Education Administration. Department of Educational Administration and Higher Education, Southern Illinois University at Carbondale. - <http://www.siu.edu/departments/coe/eahe/programs.html>.

Додаток Ф

Програма з управління освітою*
Доктор освіти
Спеціальність - вища освіта

Докторський блок:

- Організаційна теорія - 3
- Докторський семінар: Керівництво освітою. Практикум I - 3
- Докторський семінар: Соціо-культурні принципи освіти - 3
- Освітня політика і законодавство -3
- Політика у сфері освіти - 3
- Докторський семінар: Наукові дослідження у сфері освіти та оцінювання - 3
- Докторський семінар: Навчальний план і викладання - 3
- Наукові дослідження і оцінювання якості - 3
- Організаційний розвиток освіти - 3
- Докторський семінар: Керівництво освітою. Практикум II - 3
- Інтегративний семінар I -1
- Інтегративний семінар II -1
- Інтегративний семінар III -1
- Дисертація - 12

45

Принципи здійснення наукового дослідження:

- Вступ до статистики та науково-дослідної роботи - 3
- Наукові дослідження у сфері освіти - 3
- Освітня статистика - 3

9

Основи психології:

- Психологія освіти - 3
- Теорія навчання - 3
- Теорія викладання - 3

9

Управління коледжами:

- Законодавчі аспекти вищої освіти - 3
- Фінансування вищої освіти - 3
- Місцеві коледжі - 3
- Навчальний план місцевих коледжів - 3
- Викладання у місцевих коледжах - 3
- Організація і управління вищою освітою - 3

 18

Курси з суміжних галузей (поза сферою освіти):

- _____ - 3
- _____ - 3
- _____ - 3

 9

Курси на вибір (вибрати чотири):

- Зв'язки школи і громадськості - 3
- Освітні можливості - 3
- Суперінтендентство -3
- Керівництво освітою -3
- Законодавство з питань спеціальної освіти - 3
- Практикум для директорів шкіл - 3
- Управління шкільними кадрами - 3
- Шкільний менеджмент - 3
- Сучасні проблеми - 3
- Семінар: Адміністративна теорія - 3
- Керування процесом викладання - 3
- Оцінювання освітніх систем і програм - 3
- Теоретичні і практичні основи складання навчального плану - 3
- _____ -3
- _____ -3
- _____ -3

Додаток X

***Перелік курсів, які пропонуються у межах програми
’’Управління вищою освітою’’****

- Тенденції розвитку вищої освіти
- Місцеві та молодші коледжі
- Студент у системі вищої освіти
- Законодавство з вищої освіти
- Організація і управління вищою освітою
- Фінансування вищої освіти
- Сучасна вища освіта
- Семінар з вищої освіти
- Академічні культури і навчання у вищих навчальних закладах
- Системи вищої освіти: організація, політика, обмін
- Семінар з неперервної освіти
- Семінар з управління кадрами і людськими ресурсами у вищій освіті
- Семінар з наукових досліджень і оцінювання вищої освіти
- Менеджмент
- Цільові наукові дослідження і вивчення вищої освіти
- Написання докторських дисертацій

*Program in Higher Education Administration. College of Education,
University of Alabama.- http://www.bamaed.ua.edu/ahe/Ahe_prog.htm.

Додаток Ц

***Бібліографія курсу
’’Тенденції розвитку вищої освіти’’****

Baldwin, R. (ed.). (1985). Incentives for faculty vitality. San Francisco: Jossey-Bass.

Barrow, C. W. (1990). Universities and the capitalist state: Corporate liberalism and the reconstruction of American higher education. Madison, WI: University of Wisconsin.

Bok, D. C. (1982). Beyond the ivory tower: Social responsibilities of the modern university. Cambridge, MA: Harvard University.

Delattre, E. J. (1988). Education and the public trust: The imperative for common purposes. Washington, DC: Ethics and Public Policy Center.

Fisher, J. L., & Tack, M. W. (eds.). (1988). Leaders on leadership: The college presidency. San Francisco: Jossey-Bass.

Grant, G., & Riesman, D. (1978). The perpetual dream: Reform and experiment in the American college. Chicago: University of Chicago.

Gray, P. (ed.). (1989). Achieving assessment goals using evaluation techniques. San Francisco: Jossey-Bass.

Jones, L. W., & Nowotny, F. (eds.). (1990). An agenda for the new decade. San Francisco: Jossey-Bass.

Kenny, J. T. (ed.). (1988). Research administration and technology transfer. San Francisco: Jossey-Bass.

Kets de Vries, M. F., & Miller, D. (1984). The neurotic organization. San Francisco: Jossey-Bass.

Kimball, R. (1990). Tenured radicals: How politics has corrupted our higher education. New York: Harper and Row.

Klepper, W., & Stodt, M. M. (eds.). (1987). Increasing retention: Academic and student affairs administrators in partnership. San Francisco: Jossey-Bass.

- Leslie, L. L., & Brinkman, P. T. (1988). *The economics of higher education*. New York: ACE/Macmillan.
- Levine, D. O. (1986). *The American college and the culture of aspiration, 1915-1940*. Ithaca, NY: Cornell University.
- Mayhew, L. B. (1990). *The quest for quality: The challenge for undergraduate education in the 1990s*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Schaefer, W. D. (1990). *Education without compromise: From chaos to coherence in higher education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Smith, P. (1990). *Killing the spirit: Higher education in America*. New York: Viking.
- Tierney, W. T. (ed.). (1990). *Assessing academic climates and cultures*. *New Directions for Institutional Research*, No. 68. San Francisco: Jossey-Bass.
- Webster, D. S. (1986). *Academic quality rankings of American colleges and universities*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.

*Program in Higher Education Administration. College of Education,
University of Alabama.- http://www.bamaed.ua.edu/ahe/Ahe_prog.htm.

Додаток Ш

***Бібліографія курсу
’’Організація і управління вищою освітою’’****

Bennett, J. B. (1983). *Managing the academic department: Cases and notes*. New York: ACE/Macmillan.

Bennett, J. B., & Figuli, D. J. (Eds.). (1990). *Enhancing departmental leadership: The roles of the chairperson*. New York: ACE/Macmillan.

Eble, K. E., & McKeachie, W. J. (1986). *Improving undergraduate education through faculty development*. San Francisco: Jossey-Bass.

Finifter, D. H., Baldwin, R. G., & Thelin, J. R. (1991). *The uneasy public policy triangle in higher education*. New York: ACE/Macmillan.

Hickson, M., & Stacks, D. W. (1992). *Effective communication for academic chairs*. Albany, NY: State University of New York.

Keller, G. (1983). *Academic strategy: The management revolution in American higher education*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University.

Morris, V. C. (1981). *Deaning, middle management in academe*. Urbana, IL: University of Illinois.

Seldin, P., & Associates. (1990). *How administrators can improve teaching: Moving from talk to action in higher education*. San Francisco: Jossey-Bass.

Tucker, A., & Bryan, R. A. (1991). *The academic dean: Dove, dragon, and diplomat* (2nd ed). New York: ACE/Macmillan.

Walker, D. E. (1979). *The effective administrator*. San Francisco: Jossey-Bass.

*Program in Higher Education Administration. College of Education, University of Alabama.- http://www.bamaed.ua.edu/ahe/Ahe_prog.htm.

Додаток Щ

***Перелік курсів докторської програми за спеціальністю
’’Управління освітою’’******Докторський блок:**

- Організаційний розвиток - 3
- Контроль та повноваження -3
- Управління та етика - 3
- Теорія викладання - 3
- Наукові дослідження - 3
- Технології викладання - 3

Область спеціалізації - управління вищою освітою:

- Історія і філософія вищої освіти - 3
- Законодавство з вищої освіти - 3
- Навчальні плани коледжів і університетів - 3
- Фінансування вищої освіти - 3
- Сучасна вища освіта у США - 3
- Проблеми вищої освіти - 3
- Викладання у коледжах і університетах - 3
- Практикум з викладання - 3

Курси на вибір - 6

*Education Administration Doctoral Courses. College of Education,
Idaho State University. - <http://www.isu.edu/departments/educ/doctor/>

Додаток А1

ОБРАЗОВАНИЕ В СОЕДИНЕННЫХ ШТАТАХ*

Статистический обзор

Образовательный уровень американского населения

Диплом средней школы или ниже	54%
Незаконченное высшее образование	25%
Высшее образование (4 года, диплом бакалавра гуманитарных или естественных наук)	13,1%
Высшее образование (еще в среднем 3 года, диплом магистра или специализированные дипломы)	7,2%

**Начальное и среднее образование: классы с 1 по 12
по данным за 1992-1993 гг.**

Численность населения США	255 078 000
Учащиеся в классах с 1 по 12	42 816 000
Преподавательский состав	3 140 000
Расходы	\$253 859 000 000
Учащиеся в бесплатных средних школах ¹	89%
Учащиеся в частных школах с низкой платой за обучение	9,5%
Учащиеся в "элитных" частных школах	1,5%

Около 15 тыс. местных школьных советов руководят деятельностью американских бесплатных школ

¹ Бесплатные средние школы или учебные заведения США -- это те, которые финансируются за счет общественных средств, то есть денег налогоплательщиков. Частные школы используют частные средства, но в большинстве случаев они открыты для всех, кто соответствует требованиям при поступлении в школу и кто может платить за обучение.

Высшее образование в США

Включает: местные колледжи или колледжи с двухгодичным, неполным курсом обучения, после которых выдается удостоверение о двух годах обучения; обычные колледжи, в которых, как правило, студенты получают четырехлетнее образование и получают степень бакалавра гуманитарных или естественных наук; университеты - учебные заведения, которые выдают дипломы магистра гуманитарных или магистра естественных наук, а также доктора наук (по данным 1996 г.)

Численность студентов в четырехгодичных колледжах	12 262 000
Численность студентов в ВУЗах, выдающих дипломы магистра и доктора наук	1 721 000
Студенты в программах, предусматривающих получения специализированных дипломов	295 000
Иностранные студенты	455 000
Студенты общественных учебных заведений	80%
Студенты частных учебных заведений	20%
Средняя ежегодная плата за обучение в общественных учебных заведениях	\$2 689
Средняя ежегодная плата за обучение в двухгодичных общественных колледжах	\$1 194
Средняя ежегодная плата за обучение в частных учебных заведениях	\$11 522
Американские общественные колледжи и университеты	605
Американские частные колледжи и университеты	1 610
Американские двухгодичные общественные колледжи	1 036
Американские двухгодичные частные колледжи	437
Ежегодные расходы на обучение в общественных учебных заведениях	\$109 309 541 000
Ежегодные расходы на обучение в частных учебных заведениях	\$64 041 076 000

**США: Общество и Ценности*: Электронный журнал ЮСИА, том 2, номер 4, декабрь 1997 г. - <http://www.usia.gov/journals/itsv/1297/>.

Додаток К
Штатні органи з координації та управління вищою освітою в США*

<i>№ n/n</i>	<i>Назва штату</i>	<i>К-ть держ. 4-річ. закладів вищої освіти</i>	<i>К-ть держ. 2-річ. закладів вищої освіти</i>	<i>Назва штатного координуючого органу</i>	<i>Тип управління в штаті</i>	<i>Додаткові характеристики органу</i>
1	2	3	4	5	6	7
1.	Алабама	18	37	- Комісія з вищої освіти - Рада опікунів системи коледжів	Децентр. Децентр.	Консультатційно-коорд. орган Система коледжів об'єднує усі 2-річні державні коледжі
2.	Аляска	3	-	Комісія з післясередньої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
3.	Арізона	3	17	- Рада регентів - Рада директорів громадських коледжів - Комісія з післясередньої освіти	Центр. Центр. Дорадч. орган	Діяльність органу не влаштовує владу та населення штату, її обвинувачують у тому, що вона витрачає дуже мало часу на довготермінове планування і дуже багато на рутинні справи. Тому в штаті існує тенденція зменшення повноважень ради і посилення автономності закладів вищої освіти.
4.	Арканзас	10	10	Рада з вищої освіти	Децентрал. Консультац-координуючий орган	Рада складається з двох органів: - Комісія з діяльності коледжів (технічних і громадських); - Університетська комісія (4-річні заклади вищої освіти).
1	2	3	4	5	6	7

5.	Каліфорнія	31	107	- Комісія з післясередньої освіти - Рада губернаторів громадських коледжів	Децентр. Децентр.	У штаті існує три університетські системи. Кожна з них керується централізовано власною радою опікунів. Коледжі входять до окремих колегіальних округів, які координуються радами округів (децентр. тип).
6.	Колорадо	13	15	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Регулюючо-координ. орган
7.	Коннектикут	7	17	- Рада губернаторів університетської системи штату - Рада опікунів технічних і громадських коледжів	Центр. Центр.	До університетської системи штату входить 4 університети.
8.	Делавер	2	3	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Консультаційно-коорд. орган
9.	Округ Колумбія	2	-	Служба з наукових досліджень та допомоги для післясередньої освіти	Децентр.	Консультаційно-коорд. орган
10.	Флоріда	9	28	- Рада регентів університетської системи - Рада громадських коледжів - Комісія з планування післясередньої освіти	Центр. Децентр.	Керує 9 університетами. Кожний коледж має свою владну керівну раду. Функціонує як дорадчий орган для 2-х рад.
1	2	3	4	5	6	7

11.	Джорджія	20	29	Рада регентів університетської системи	Центр.	
12.	Гаваї	3	6	Рада регентів університетської системи	Центр.	
13.	Айдахо	4	2	Рада освіти	Центр.	Рада освіти призначена для управління усіма рівнями освіти (елементарною, середньою і вищою).
14.	Іллінойс	12	47	- Рада з вищої освіти - Рада громадських коледжів	Децентр. Децентр.	Координує діяльність університетів. Координує діяльність громадських коледжів.
15.	Індіана	14	14	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Регулюючо-координ. орган
16.	Айова	3	15	- Рада регентів університет. системи - Рада громадських коледжів	Центр. Дуцентр.	
17.	Канзас	8	21	- Рада регентів - Рада з освіти	Центр. Децентр.	Керує діяльністю 6 державних університетів Координує діяльність громадських коледжів.
18.	Кентуккі	8	14	Рада з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
19.	Луїзіана	14	6	Рада регентів	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
1	2	3	4	5	6	7

20.	Мейн	8	6	- Рада регентів Університетської системи - Рада опікунів системи технічних коледжів	Центр. Центр.	
21.	Меріленд	14	19	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Консультаційно-коорд. орган
22.	Массачусетс	14	17	Координуюча рада з вищої освіти	Децентр	Регуляційно-координ. орган
23.	Мічіган	15	29	Департамент освіти: - Служба з управління вищою освітою - Відділ з питань функціонування громадських коледжів	Децентр.	Консультаційно-коорд. орган
24.	Міннесота	10	26	- Координуюча рада з вищої освіти - Система громадських коледжів	Децентр.	
25.	Міссісіппі	9	20	- Рада опікунів державних закладів з вищої освіти - Рада з діяльності громадських і молодших коледжів	Центр. Центр.	
26.	Міссурі	13	14	Координуюча рада з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-координ. орган
1	2	3	4	5	6	7

27.	Монтана	6	8	- Рада регентів університет. системи - Комісія з вищої освіти	Центр.	Дорадч. орган для Ради регентів.
28.	Небраска	7	11	Координуюча комісія з післясередньої освіти	Децентр.	Консультаційно-коорд. орган
29.	Невада	2	4	Рада регентів системи університетів і громадських коледжів	Центр.	
30.	Нью-Гемпшир	5	7	- Рада опікунів університ. системи - Рада системи професійно-технічних коледжів	Центр. Центр.	Універс. система об'єднує 5 університетів і 4-річні коледжі.
31.	Нью-Джерсі	14	19	Рада з вищої освіти	Децентр.	Є координаційним органом для державних і приватних закладів післясередньої освіти.
32.	Нью-Мексіко	6	16	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
33.	Нью-Йорк	42	48	Департамент освіти: Регенти університету штату	Децентр.	Університет об'єднує всі освітні заклади штату, бібліотеки та музеї.
34	Північна Кароліна	16	58	- Рада системи громадських коледжів - Адміністрація університету штату	Центр. Центр.	
1	2	3	4	5	6	7
35.	Північна Дакота	6	9	Рада з вищої освіти	Центр.	Керує функціонуванням

						університетської системи штату, до якої входять 4-річні і 2-річні заклади
36.	Огайо	25	36	Рада регентів	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
37.	Оклахома	14	15	Регенти з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
38.	Орегон	8	13	Рада з вищої освіти	Центр.	
39.	Пеннсільванія	43	20	Рада губернаторів з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
40.	Род-Айленд	2	1	Рада губернаторів з вищої освіти	Центр.	
41.	Південна Кароліна	12	21	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Регулюючо-коорд. орган
42.	Південна Дакота	7	1	Рада регентів	Центр.	
43.	Теннессі	10	14	Комісія з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
44.	Техас	40	65	Координаційна рада з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-коорд. орган
45.	Юта	4	5	Рада регентів університетської системи вищої освіти	Центр.	
46.	Вермонт	4	2	- Рада опікунів університету - Рада системи громадських коледжів	Центр. Центр.	
1	2	3	4	5	6	7
47.	Вірджінія	6	27	Рада з вищої освіти	Децентр.	Регуляційно-координ. орган

48.	Вашінгтон	6	27	- Координаційна рада з вищої освіти - Рада з діяльності громадських і технічних коледжів	Децентр. Децентр.	Координує діяльність 4-річних закладів.
49.	Західна Вірджінія	12	4	- Рада опікунів університетської системи - Рада системи коледжів	Центр. Центр.	Об'єднує науково-дослідні університети і професійні школи
50.	Вісконсин			- Рада регентів університетської системи - Рада з професійної, технічної освіти та освіти для дорослих	Центр. Центр.	
51.	Вайомінг	1	7	- Комісія з діяльності громадських коледжів - Рада опікунів університету - Рада з планування і координування післясередньої освіти	Центр. Центр. Децентр.	

*Інформацію узагальноно на основі джерел [72, 73, 75, 80, 92, 93, 111, 117, 118, 128, 132, 136, 146, 159, 160-162, 167-170, 175-181, 186, 187, 189].